JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

16

2015

ISBN 974-80-87632-26-0 (Zemský archiv v Opavě)
ISBN 978-80-87496-09-1 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)
ISSN 1213-0192

JESENICKO
VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 16

vlastivědné muzeum jesenicka

Státní Okresní Archiv Jeseník

Jeseník 2015

Obsah

Články

Drobnosti

Kronika

Co přinesl čas

Jubilea, vzpomínky

Literatura

Články

Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804. V. Fara Vápenná (Zighartice)

† Antonín Roubic – Karel Müller

Lokální kostel sv. Filipa Apoštola ve Vápenné

I. O stavebním stavu kostela

a. Lokální kostel sv. Filipa ve Vápenné je na zcela pevných základech, z kamene a cihel zděný, má krásné zděné kněžiště vydlážděné uhlazenými kvádrovými kameny, kazatelnu či lavici k přijímání, již odděluje od kostelní lodi jeden stupeň. Prostřední díl neboli loď kostela je neméně pěkná, proti kněžišti o poznání prostornější, vůbec velmi světlá, je celá vydlážděná neohlazenými kvádrovými kameny a opatřena lavicemi z měkkého dřeva. Na konci kostela je chór, který byl od dobrodince spolu s varhanami, které se zde nacházejí, vymalován na způsob mramoru a festony, kterými byl chór a varhany vyzdobeny, štafírovány zlatem. Kaple nemá kostel žádné, zato však sakristii, která přiléhá ke kněžišti zevnitř; je klenutá a jako kostel pevně zděná; na ní je zaklenuté repositorium, okna jsou opatřena silnými železnými mřížemi. Má také vzadu u vchodu pevnou, z kamenů postavenou věž, bez vyhlídky a bez kopule, jen s horní střechou, pokrytou šindeli, na níž stojí plechový kříž. Byl vybudován po obdržení nejvyššího císařskokrálovského povolení Marie Terezie roku tisícího sedmistého osmdesátého všemi osadníky z Vápenné a některými jinými dobrodinci, k tomu vyžádanými, z nichž Jeho biskupská milost Filip Gotthart Schafgotsch, bývalý kníže biskup vratislavský, byl nejvýznamnější mezi všemi dobrodinci, který daroval všechen materiál, jak dřevo, tak vápno a co ještě k tomu bylo potřeba, bezplatně.

b. Kostel je zasvěcen sv. Filipu Apoštolovi. Byl benedikován 15. listopadu 1781 tehdejším panem knížecím biskupským komisařem, arciknězem a farářem ve Skorošicích, jak je uvedeno v jedné knize lokálie ve Vápenné, panem Johannem Fiwegerem, ale nebyla o tom vyhotovena žádná listina.
Patronát tohoto kostela měl tehdy žijící kníže biskup vratislavský Filip Gotthart Schafgotsch, jak rovněž uvedená kniha lokálie praví, aniž je o tom nalezena nějaká listina a toto právo až dosud vládnoucí kníže biskup vratislavský vykonává bez přerušení. Stavební záležitosti neboli údržbu kostela provádí tentýž patron. Kostel není ani mateřský, ani filiální, nýbrž samostatná nově založená lokálie, nemá ani filiálky, ani kaple.

c. Kostel neprodělal žádné zvláštní události, nevlastní žádné starožitnosti ani pamětihodnosti, nemá ani umělecké kusy, ani náhrobní nápisy.

d. U kostela se nachází hřbitov, je však ve velmi žalostném stavu, nemá ani zeď, ani čemu by se mohlo říci plot, pouze z poloviny a zčásti jsou osazena zcela shnilá prkna, která mohou být bez zvláštního úsilí lehce zničena, proto celý plot nestojí za nic. Udržování neboli provedení zdi závisí na patronovi do té doby, než k tomu poskytne materiál a obec provede ruční a potažní práce.

II. O oltářích a vnitřním zařízení kostela

a. Oltáře jsou tři; hlavní, který má zděnou oltářní stěnu, k níž vedou 2 kamenné a 1 dřevěný z desek dohromady sbitý stupeň. Na této oltářní stěně stojí dřevěná řezbářská práce, s festony vyřezávaný tabernákl, na němž je mariánský obraz ve skříňce ze dřeva, všechno je štafírováno zlatem. Vzadu na zdi je oltář vymalovaný přiměřeně architektuře; oltářní obraz je sv. Filip Apoštol na plátně vymalovaný od proslulého tehdy ještě jezuitského bratra Raaba v Opavě, visí v dřevěném rámu, zdobeném řezbářskou prací, nesou ho dva alabastroví vznášející se andělé.

Jiné dva oltáře jsou přímo v kostelní lodi na obou stranách, kde končí kněžiště, jeden i druhý jsou řezbářské práce ze dřeva, zdobené různými festony a jsou pozlaceny. Oltářní obrazy jsou na jednom sv. Jan Nepomucký, na druhém sv. Matka Anna, oba jsou vymalovány proslulým malířem Ferdinandem Lichtem v Brně; žádný z oltářů není konsekrován a jsou jen opatřeny oltářními kameny.

b. Kazatelna je na konci kněžiště, vyvedená ze dřeva řezbářem ve velmi pěkné formě, vyzdobená mnoha festony, mramorovaná a listy jsou pozlacené; na kazatelně je též nápis zlatými písmeny, který zní takto: „Selig sind die das Wort Gottes hören und behalten es. Luc.3.v. 18."

Kostel ve Vápenné na konci 19. století (SOkA Jeseník)

c. Křtitelnice je vyrobená z mramoru, stojí v kostelní lodi a obložená je dřevem řezbářsky opracovaným; též toto obložení je vymalované a štafírované.

d. Zpovědnice jsou dvě v kostelní lodi z tvrdého nápravového dřeva, jsou vyrobeny pevně a náležitě; varhany jsou vymalovány na způsob mramoru a k nim příslušející listoví štafírováno. Lavice v kostelní lodi jsou z měkkého dřeva.

III. O náčiní náležejícím kostelu

Ze zlata, stříbra a klenoty

1 nová monstrance celá ze stříbra a v ohni pozlacená, váží 72 loty, oceněná na 500 zlatých

1 monstrance zčásti ze stříbra, zčásti z mědi, v ohni pozlacená, oceněná na 50 zl.

1 ciborium z mědi se stříbrným kotlíkem, v ohni pozlacené, oceněné na 30 zlatých

1 ciborium celé z mědi, pozlacené

1 kalich se stříbrným kotlíkem a měděnou nožkou, v ohni pozlacený, s paténou ze stříbra a pozlacený, bezpečně v ceně 20 zl.

1 kalich z mědi a pozlacený, s paténou

3 malé nádobky z mědi na svatý olej uvnitř pozlacené v ceně 4 zl.

1 paténa k nemocným ze stříbra a pozlacená, oceněná na 2 zl.

1 paténa k nemocným z mědi a pozlacená

2 nádobky ze stříbra uvnitř pozlacené v měšci na olej v ceně 2 zl.

Z mědi, cínu, mosazi a železa

8 nových svícnů o váze 44 funtů

12 oltářních svícnů - 60 funtů

4 stolní svícny - 2 funty

1 lavor - 1 funt

4 mešní konvičky s táckem - 3 funty

1 láhev na křticí vodu - 1/2 funtu

3 nádobky ke křtu pohromadě

1 pouzdro na hostie

1 nádobka na oltář

1 pacifikál z mědi

1 pacifikál, pasířská práce

1 kadidelnice s loďkou, pasířská práce

1 stará mosazná kadidelnice

1 visací lampa, pasířská práce

1 měděná kropenka

1 měděný hrníček na vodu

1 malá monstrance, pasířská práce

1 kadidelnice bez loďky, pasířská práce

Ornáty, pluviály a kasule

1 bílá kasule z hedvábné látky se zlatou portou, štólou, manipulem a ubrouskem na kalich
1 bíločervená kasule se zlatými krajkami a pluviálem
1 modrá kasule s leonskou portou
1 bílá kasule s červeným křížem a leonskou portou
1 stará zeleně květovaná kasule s leonem
1 stará červená kasule se šňůrami
1 černá kasule s malou stříbrnou portou
1 stará modrá kasule s leonem
1 zelená kasule s leonem
1 černá kasule s bílými šňůrami
1 červená kasule s bílým křížem a stříbrnými krajkami
1 červenobílý pluviál
1 stará bílá kasule se zlatou portou
1 modrozelený pluviál
1 nový černý pluviál
1 starý černý pluviál
1 damaškové vélum se zlatými krajkami
1 červený baldachýn
2 bursy k nemocným s měšcem na olej
4 staré a nové kvadrátky
2 cingula z červeného hedvábí
8 tkaných cingulí
6 kabátů z červeného harasu pro ministranty
4 z červeného sukna s modrým límcem a leonskou portou
4 stejné modré
4 stejné černé
5 párů vlajek
5 párů polštářů
4 štóly ke křtu a pohřbu
1 černý příkrov
1 bílý příkrov pro děti
1 červené sukno na stupínek
1 pokrývka k zakrytí kredence

Kostelní knihy, obrazy a sochy

4 mešní knihy
2 knihy k requiem
3 agendy
1 kniha Bratrstva účinné lásky
Obrazy mimo křížovou cestu žádné
2 sochy jsou vedle hlavního oltáře k jeho ozdobení

Ostatní vybavení

Na věži jsou tři zvony, jeden váží 8 centnýřů 20 liber, nápis na něm je: „Zum Opfer der Dankbarkeit Gott gewitmet, im Jahre 1799 zur Zeit des Anton Kiesewetter Lokal, Franz Meissel, Joseph Altmann, Kirchenvorsteher, Franz Nissner Erb und Frey Scholze. Mich hat gegossen Wolfgang Straub in Olmütz 1799."

Druhý váží 3 centnýře 81 liber; na něm je nápis: „Durch Beiträge der Setzdorfer Gemeinde im Jahr 1799" a jsou na něm vyraženy dvě postavy, sv. Floriána a sv. Antonína.

Třetí váží 50 liber, nápis na něm je: „Sancte Roche! Ora pro nobis."

1 zvonek u sakristie, když se jde ke svaté mši

2 zvonky k nemocným

2 zvonky u oltářů

Hudební nástroje

1 pár tympánů

2 klarinety

2 horny

2 housle

2 altové violy

2 violony

Farní archiv:

Archiv lokálie není ještě uložen v předepsaných schránkách, ale všechny kusy podle formuláře tohoto inventáře, s jejich indexy a repertáři, chceme uchovávat ve skříni s přihrádkami.

Vápenná 15. listopadu 1804, Vinzenz Starker, lokální kaplan

První motorový rychlík na Jesenicku

Radim Šnábl

Jedním ze základních cílů motorizace osobní kolejové dopravy, kterou zahájily Československé státní dráhy (ČSD) v roce 1925, bylo především její zrychlení. Pomalé a zakouřené osobní vlaky přestávaly odpovídat požadavkům doby a bylo třeba reagovat na sílící konkurenci silniční přepravy osob. Při tvorbě návrhu nového jízdního řádu pro období 1927-28 rozhodlo ministerstvo železnic o zavedení nového druhu vlaků osobní dopravy, totiž motorových rychlíků, a to především v oblastech se zvýšeným lázeňským a turistickým ruchem, tedy právě tam, kde se tento počin jevil jako nejvhodnější.

Pro masovější rozmach těchto vlaků dráha ovšem neměla vhodné motorové vozy. Navíc řešila mnohem palčivější otázku - totiž absolutní úpadek osobní dopravy na desítkách lokálek, které získala zestátněním místních drah v roce 1925 a kde byla situace doslova žalostná. Hlad po nových rychlíkových spojích a problémy s přeplněností těch stávajících „vyřešily" ČSD výnosem ministerstva železnic ze dne 3. 8. 1928 o zavedení motorových spěšných vlaků. Dráha si tak uvolnila ruce pro rozsáhlou motorizaci místních drah, pro které jen v roce 1928 objednala a nakoupila 50 normálněrozchodných a 5 úzkorozchodných kolejových autobusů a podařilo se jí tak konečně nastartovat opravdový proces motorizace osobní dopravy a za 10 let dosáhnout v této oblasti na jedno z předních míst v Evropě.

Počátky motorizace v Ředitelství státních drah Olomouc (ŘSD)

Ačkoliv se v obvodu ředitelství Olomouc nacházeli hned dva později významní výrobci motorových vozidel, kopřivnická Tatra a vagónka ve Studénce, objevila se zde první motorová vozidla poměrně pozdě, až ve druhé polovině roku 1928. Samotná motorizace olomouckého ředitelství pak postupovala velmi pomalu.[1] Tak se stalo, že prvními „motoráčky" v obvodu ŘSD Olomouc byly kolejové autobusy M 120.108 a 09 z plzeňské Škodovky, přidělené sem výnosem ze dne 18. 7. 1928.

Mezi tím však automobilka Tatra dodala zbrusu nové kolejové autobusy M 120.312 a M 120.313 a s nimi přívěsný vůz CDv 20. Dne 14. 9. 1928 ŘSD Olomouc společně s výtopnou Olomouc použilo vůz M 120.313 společně s přívěsným vozem CDv 20 k provedení zkušební jízdy na trati Olomouc - Hanušovice - Mikulovice dle předem připraveného programu. Cílem této zkušební jízdy na sklonově náročné trati přes Ramzovou bylo ověřit si použitelnost motorového vozidla pro tehdy již uvažované spojení Moravy a Slezska právě motorovým rychlíkem. Provedená zkouška ukázala, že toto vozidlo je pro zdejší trať slabé a mechanické řazení ne příliš vhodné.[2]

Zkušební jízdy v relaci nového rychlíku

Když vypsalo ministerstvo železnic v polovině listopadu 1926 veřejnou soutěž na dodávku prvních lehkých kolejových autobusů, nabídla mimo soutěž svůj první motorový vůz také Moravsko-slezská vozovka Studénka. Výrobce s jeho vývojem započal již v roce 1926 a počátkem roku 1927 byl již konstrukčně připraven do výroby. Od všech dosud provozovaných a nabízených motorových vozů či autobusů se však vůz ze Studénky významně odlišoval tím, že byl vybaven elektrickým přenosem výkonu soustavy Gebus. Ministerstvu železnic se tak

nabídla jedinečná příležitost vyzkoušet v praxi zcela nový přenos výkonu a není tedy divu, že si takový vůz v květnu 1927 objednalo.

Služební rozkaz vydaný 15. 1. 1929 ŘSD v Olomouci stanovil vykonání provozních zkoušek dle následujícího programu: 23. ledna podnikne vůz zkušební jízdu z Olomouce přes Šumperk, Hanušovice a Dolní Lipovou do Mikulovic a zpět z Hanušovic přes Bludov a Zábřeh na Moravě do Olomouce. Vše ale nakonec dopadlo trošičku jinak.

Jízda v trase projektovaného motorového rychlíku z Olomouce do Mikulovic a zpět se o dva dny opozdila. Příčinou mohla být závada na motorovém voze anebo také nepřízeň počasí. Ta ostatně poznamenala i samotnou zkušební jízdu. Tou dobou totiž sužovala Československo krutá zima a například právě v Mikulovicích, kam měl zkušební vlak namířeno, padaly tehdy teploty až k -35°C.

Vyzkoušet si roli uvažovaného motorového rychlíku MR 143/144 a to 133 km směrem do Mikulovic a 125 km zpět do Olomouce, celkem tedy 258 km, se vydal motorový vůz M 132.002 až 25. l. 1929. Zkušební jízda byla vedena jako zvláštní motorový rychlík č. 6752, jedoucí dle navrhovaného jízdního řádu pro uvažovaný spoj. Řidičem byl ustanoven Jaroslav Váca, který by vyzván, aby v průběhu celé jízdy plně využíval výkonu motoru. Protože tak také učinil, výsledky zkušební jízdy odpovídaly dosažitelnému maximu. Průběh zkoušek navíc stěžovaly již zmíněné nepříznivé povětrnostní podmínky, neboť koleje byly místy zaváté sněhem a silně mrzlo.

Z Olomouce odjel motorový vůz se dvěma osobními vozy.[3] Protože nebyly jízdní doby navrhované pro budoucí rychlík dodrženy a dokonce došlo i ke zpoždění oproti normálnímu osobnímu vlaku, padlo rozhodnutí z Hanušovic pokračovat samotným motorovým vozem. Přestože dosáhl na stoupání 30‰ přes Ramzovské sedlo rychlosti 22 km/h, do Mikulovic dorazil s více jak hodinovým zpožděním! Tady navíc řidič zjistil, že došlo během jízdy k zasekntí rychloměrného proužku a tudíž nebyl záznam z průběhu této jízdy.[4] Závěrečná zpráva ze všech těchto zkoušek pak uvádí, že nelze na trati Olomouc - Mikulovice považovat provoz s tímto novým vozem za zcela spolehlivý. Vážným nedostatkem po stránce komerční byla také skutečnost, že vůz neměl ani WC, ani zavazadlový oddíl.

Z Olomouce do jesenických lázní motorovým rychlíkem

I přes tyto nepříznivé okolnosti došlo služebním rozkazem ŘSD v Olomouci od 15. 5. 1929 k zavedení prvního motorového rychlíku MR 144/143 na trati Olomouc - Šternberk - Šumperk - Mikulovice a zpět přes Bludov a Zábřeh na Moravě s jedním přívěsným osobním vozem 3 tř. mezi stanicemi Olomouc a Hanušovice. V úseku Hanušovice - Mikulovice a zpět jel pouze motorový vůz. Z Mikulovic pokračoval motorový rychlík 144 jako MO 5315 do Zlatých Hor, kde byl vůz odstaven. Ráno pak jel do Mikulovic jako nový MO 5314 a dále pokračoval coby motorový rychlík MR 143 do Olomouce.[5]

Od 15. května začal tedy MR 143/144 pravidelně jezdit. Ze Zlatých Hor odjížděl MO 5314/R 143 ve 3.26 hod. a do Olomouce dorazil v 7.07 hod. Z Olomouce se vlak MR 144 vydal v 8.19 hod. a do Zlatých Hor dojel jako MO 5315 v 12.28 hod. Řidiči se na tomto výkonu střídali ve dvoudenním turnusu. Motorový vůz neměl ve Zlatých Horách vůbec žádné zázemí a zpočátku nocoval pod širým nebem. Stála zde totiž pouze malá topírna pro parní stroj. Teprve až 21. 10. 1929 započala firma Jan Komrska stavbu motorové garáže, která byla přistavěna „zády" ke stávající budově topírny, takže motorové stání od parního dělila zeď. Stavba byla dokončena 31. 1. 1930 a motorový vůz se mohl nastěhovat. Již 11. února okusili

Příjezd prvního zkušebního motorového vlaku do Ostružné 14. 9. 1928 (sb. Roman Jeschke)

záludnosti motorového provozu řidič Jan Ecler a smluvní dělník Fr. Steiger, kteří se v garáži při čištění motorového vozu přiotrávili výfukovými plyny.

Otázka chybějícího záložního vozu se vyřešila velice záhy, ministerstvo železnic nabídlo nevyužité dva čtyřnápravové motorové vozy řady M 251.0. Olomoucké ředitelství se chopilo příležitosti a od července se začal na motorovém rychlíku R 143/144 objevovat motorový vůz M 251.002. Byl to jistě přínos, neboť vůz měl WC a zavazadlový oddíl, větší rychlost, dvojnásobný výkon a také více míst k sedění.

Řešení to však bylo pouze provizorní, neboť v té době se již ve Studénce vyráběla druhá, vylepšená série motorových vozů M 131.0. Vozy M 131.007 a 08 dostalo ŘSD Olomouc pro trať Olomouc - Mikulovice jako náhradu za zde používané vozy M 251.002 a M 132.002.

Změna jízdního řádu v květnu 1930 přinesla změnu čísel vlaků z a do Zlatých Hor na MO 5302/5303. Časová poloha rychlíku zůstala stejná. Dále bylo využito odpolední prodlevy vozu k zavedení motorového osobního vlaku 5304/1011 ze Zlatých Hor do Hanušovic a vlaku 1012/5311 zpět do Zlatých Hor. Tento spoj odjížděl v 12.49 hod. a vracel se v 19.50. Koncem léta 1930 dorazil konečně také tolik potřebný přívěsný vůz Cl 4-6003 přidělený právě pro traťový úsek Olomouc - Hanušovice.

„Gebusy" M 131.0 však nejezdily na rychlíku MR 143/144 dlouho. Již na konci roku 1930 byly dodány nové motorové vozy řady M 122.0 vyráběné opět ve Studénce.[6] Nové vozy dodal výrobce do 30. 12. 1930 a počátkem ledna 1931 již byly všechny v provozu. Na rychlík R143/144 byly přiděleny vozy M 122.009 a 14.

V následujícím období, tedy od 15. 5. 1931 došlo opět k několika změnám. Motorový rychlík 144 končil v Jeseníku, odkud pokračoval jako motorový osobní vlak 1022/5303 do Zlatých Hor a byla u něho zrušeno zastavování v Ostružné. Z důvodu nízké frekvence omezili vedení vlaků 1011/1012 do Hanušovic a zpět, které nadále jezdily pouze v neděli. Krok kupředu zna-

menalo jistě i dodání dvou přívěsných vozů se služebním oddílem. Do té doby se totiž zavazadla v motorovém rychlíku přepravovala pouze v omezené míře na zadním stanovišti řidiče.

Avšak zpět ke sledovanému vlaku MR 143/144. Změna jízdního dne 22. 5. 1932 přinesla jen nepatrnou změnu jeho časové polohy. Při zhruba stejném odjezdu z Mikulovic přijížděl do cílové stanice již v 6.55 hod. a zpět odjížděl z Olomouce v 8.00 hod. Nadále končil v Jeseníku, odkud pokračoval jako MO 1022 do Mikulovic s příjezdem v 12.00 hod. a dále jako MO 5303 do Zlatých Hor. V neděli dělal opět odpolední obrat MO 1011/1012 do Hanušovic a zpět. Další úprava nastala zavedením zimního jízdního řádu platného od 2. 10. 1932. Od tohoto dne došlo ke zkrácení MR 144 jen do Hanušovic a dále pokračoval motorový vůz jako MO 1022 do Mikulovic.

Rokem 1932 končí tzv.„druhá" etapa motorizace, která se však severní Moravě a Slezsku, až na sledovaný MR 143/14, motorizaci úzkokolejky Třemešná ve Slezsku - Osoblaha a pár výjimek, zatím prakticky vyhýbala. Celorepublikově se však motorizace rozvíjela úspěšně, motorové vlaky si našly své uplatnění a oblibu u cestující veřejnosti a množily se žádosti o zavádění dalších spojů. Začala se tak psát nová etapa motorizace ČSD.

Výnosem ministerstva ze dne 27. 6. 1932 byly ŘSD Olomouc přiděleny a počátkem roku 1933 dodány první škodovácké kolejové autobusy M 130.1 určené pro motorizaci tratí Javorník - Dolní Lipová, Milotice - Vrbno pod Pradědem, Dolní Lipka - Štíty a Litovel - Senica na Hané. První motorový vlak se také objevil na javornické lokálce: večerní spoj MO 5409 vedený vozem M 130.118 jel z Dolní Lipové (od rychlíku R 132) do Vidnavy a Javorníka, kde vůz nocoval a brzo ráno se vracel jako MO 5402, opět přes Vidnavu do Dolní Lipové k MR 143 do Olomouce. Pak ještě konal školní spoj mezi Horní a Dolní Lipovou.

Mezi Zlatými Horami a Olomoucí se na MR 143/144 a následných MO vlacích zatím nadále střídaly oba „gebusy" M 122.0. Tento stav trval až do 15. 5. 1933.

Od této změny jízdního řádu došlo u sledovaného vlaku k další významné úpravě. Vlak MO 1022, který byl z Hanušovic pokračováním MR 144, byl totiž prodloužen peáží přes německý Ziegenhals (dnes polské Głucholazy) až do Krnova, kam dorazil v 13.44 hod. Zpět byl po čtrnácté hodině veden jako MO 1021 do Mikulovic a dále jako MO 5307 do Zlatých Hor, kam přijel v 16.42. V sobotu byl tento oběh prodloužen vlakem MO 1019 z Krnova až do Dolní Lipové a zpět veden jako MO 1016 do Mikulovic a dále jako MO 5311 do Zlatých Hor, s příjezdem v 19.59 hod. Poloha vlaku MO 5302/MR 143 ze Zlatých Hor do Olomouce zůstala prakticky beze změny. Na takto upravený oběh bylo již zapotřebí tří řidičů, kteří se střídali ve třídenním turnusu.

Olomoucké ředitelství se dočkalo dne 23. 8. 1933 zvýšeného přídělu motorových vozidel a tak i zde začala motorizace nabírat obrátky. Motorové vozy M 122.0 nahradily na rychlíku výkonnější vozy řady M232.205 a 18. Zajímavostí je krátké nasazení „věžáku" M 120.479 na javornické lokálce. Jeho dodávkou v březnu 1934 tady došlo k úplné motorizaci osobní dopravy, avšak tento vůz si mezi zdejším personálem oblibu nenašel a olomoucké ředitelství zakrátko požádalo o jeho výměnu s tím, aby mu již napříště podobné vozy přidělovány nebyly. Přidělení kolejových autobusů do vozební stanice Dolní Lipová si také v tomto roce vyžádalo výstavbu dynalkolové čerpací stanice.

Další významné změny nastaly se změnou jízdního řádu od 15. 5. 1934. Motorové a přípojné vozy disponující pouze oddíly 3. třídy již nepostačovaly svým pohodlím požadavkům doby, kladeným na rychlíkové spoje, a proto došlo ke změně klasifikace motorových rychlíků na motorové spěšné vlaky (MS). Tuto změnu přivítala především cestující veřejnost, protože

u stejného vlaku nadále platila pouze poloviční příplatek. A tak i zde, na trati šplhající se přes Ramzovské sedlo do Jeseníku, můžeme napříště spatřit již „jen" spěšný motorový vlak MS 143/144.

A není to jediná změna, kterou sem nový grafikon přinesl. Novinkou byly motorové zastávky na znamení zřizované dle potřeby zájemců i ve vzdálenosti menší než 2 km mezi sebou bez ohledu na sklonové i směrové podmínky tratě. Zastavovat na nich ovšem směly právě jen motorové vlaky. Když došlo od května 1934 mezi Hanušovicemi a Mikulovicemi k zavedení nových motorových spojů, bylo otevřeno hned několik takových zastávek.[7] Pro obyvatele městeček a vesnic roztroušených po zdejších podhorských stráních, zejména pak pro školní mládež, to byl jistě velký přínos.

Na trati Hanušovice - Krnov, stejně jako na javornické lokálce, se v následujících letech zabydlely kolejové autobusy M 130.1 a na motorovém „olomouckém spěšňáku" nadále jezdily motorové vozy M 232.2. Tento stav se neměnil ani dodávkami dalších nových vozidel.

Se změnou jízdního řádu došlo od 22. 5. 1937 k další úpravě námi sledovaného oběhu. Spěšný vlak 144 nadále končil v Hanušovicích, odkud sice stále pokračoval jako MO 1022, ale tentokráte pouze do Jeseníku, kam přijížděl v 11.31 hod. a kde jízdu končil. Jako MO 2011 se v 11.37 hod. vracel do Dolní Lipové. Teprve odtud odjel v 11.51 hod. do Krnova jako nový MO 2010 s příjezdem do cílové stanice v 13.50 hod. Z Krnova se vracel jako MO 1021 do Dolní Lipové, odkud byl veden coby MO 1020 do Mikulovic a dále jako MO 5311 „zatahoval" do Zlatých Hor s příjezdem ve 20.05 hod. V čele těchto vlaků se již objevily nové modernější motorové vozy M 242.033 a 49.

Dne 15. 5. 1938 se opět měnil jízdní řád. Oběh MS 143/144 se změnil jen v řádu minut a nadále zde jezdily „dvěstědvaačtyřicítky", na nichž se stále střídali tři řidiči. Od 19. září

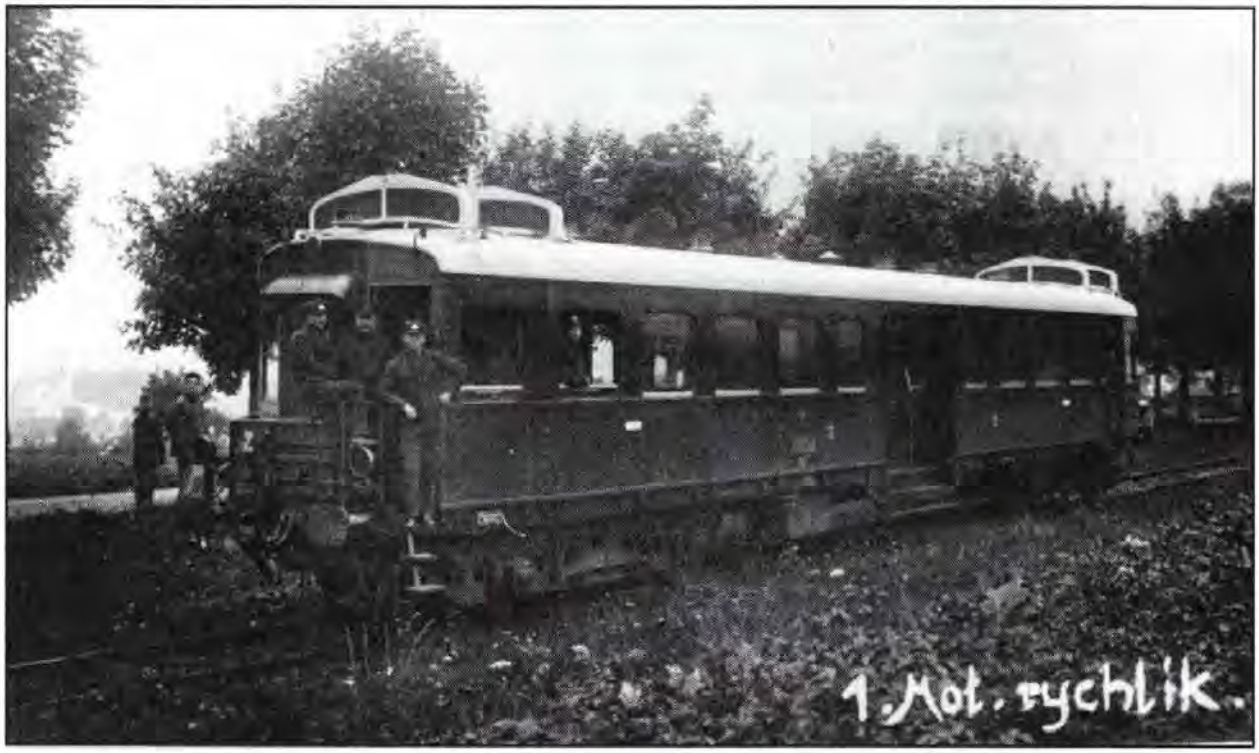

Motorový vůz M 251.002 na kusé koleji železniční stanice Zlaté Hory v létě roku 1929 (sb. Mojmír Leštinský)

došlo ovšem k malé změně, kdy byl zaveden večerní spoj pro zaměstnance celní správy, který odjížděl ze Zlatých Hor ve 22.25 hod. a přes Mikulovice zajížděl do pohraničního Buchberku (osada Bukovec), odkud se vracel zpět do Zlatých Hor ve 23.27 hod.

Na podzim roku 1938 se nad zaběhnutým motorovým provozem v této části republiky pomalu stahovala mračna. Dne 1. října 1938 došlo k zabrání československého pohraničí a k jeho připojení k Německu. Z odstoupeného území byly evakuovány všechny služebny a pochopitelně také vozidla. V následujících říjnových dnech došlo v rámci repatriace k přerozdělení vozidel mezi československými a německými dráhami. Zdejší tratě tak opustily všechny kolejové autobusy M 130.1 a také modernější provedení motorových vozů M 242.0. Naproti tomu zde říšské dráhy zakrátko nasadily dříve zde neoblíbené „věžáky" M 120.4, které zdejší kraj na čas ovládly a zůstaly zde i po válce. Motorový spěšný vlak 143/144 už bychom zde však hledali marně. Příběh tohoto „rychlíku" tady končí.[8]

PRAMENY

Národní archiv Praha, fond Ministerstvo železnic 1.
České dráhy a.s., Generální ředitelství - pracoviště Červenka, spisový materiál bývalého ŘSD Olomouc
Ústřední technická knihovna dopravy - Praha Žižkov, sbírka jízdních řádů ČSD
Soukromý archiv Josefa Motyčky
Soukromý archiv Radima Šnábla

POZNÁMKY

1. Dokládá to skutečnost, že ještě na konci roku 1931 bychom zde napočítali pouhých 7 z celkového počtu 145 tehdy u ČSD již jezdících motorových vozů a kolejových autobusů (nezapočítáno 6 novinářských drezín).
2. K podobné zkušební jízdě došlo znovu ještě na přelomu roku 1928/29 kdy byl použit adamovský motorový vůz M 221.001 zapůjčený sem z výtopny Bohumín. Výsledky této jízdy rovněž nebyly upokojivé. Vůz nedodržoval jízdní dobu, motor se přehříval a zvláště v náročném úseku přes Ramzovou obtěžoval motor velmi silným hlukem a oddíl pro cestující se plnil nepříjemným zápachem spáleného benzolu. To vše vedlo k závěru, že na tak dlouhém rameni by tento vůz v dopravě osob sloužit nemohl. Navíc stále ještě ani nebyl ze strany ČSD převzat. Z obou zkoušek pak vyplynulo, že mechanický přenos výkonu na tak dlouhém a sklonově náročném rameni není příliš vhodný.
3. Zatížení vlaku činilo 53,2 tuny (motorový vůz 19,2 t, dva osobní vozy 17 t). Mezi Olomoucí a Šternberkem bylo s touto zátěží dosaženo na stoupání 7‰ rychlosti 42 km/h. Po odpojení jednoho osobního vozu pokračoval vlak o zátěži 37,2 tuny dále do Hanušovic. V příznivých úsecích dosáhl rychlosti až 50 km/h, na stoupání 13‰ 43 km/h a na stoupání 17‰ už jen rychlosti 35 km/h.
4. Z toho důvodu bylo rozhodnuto jízdu opakovat. Uskutečnila se 28. ledna 1929 a to již pouze v úseku Olomouc – Dolní Lipová a pouze s jedním lehkým osobním vozem o váze 8,9 tuny a to v celém úseku. S ním dosáhl motorový vůz na stoupání 30‰ „ještě" rychlosti 13 km/h, avšak ani tentokrát jízdní doby nedodržel a do Dolní Lipové dorazil opět se značným zpožděním.
5. Rozkaz dále stanovil, že v případě poruchy motorového vozu nepojedou vlaky 5314 a 5315 na trati Mikulovice – Zlaté Hory a rychlíky 143 a 144 poveze (v případě, že nebude včas dodán záložní motorový vůz) parní stroj, který dodá správa výtopny Olomouc. Soupravu ve složení 2 vozy Ce a 1 vůz De v takovém případě přistaví železniční stanice Mikulovice v dohodě se stanicí v Dolní Lipové. Stanice Hanušovice přidá podle potřeby (při zpětné jízdě odstaví) posilovací vůz pro úsek Olomouc – Hanušovice.
6. Na rozdíl od předešlých typů M 132.0 a M 131.0, které měly licenční a dosti poruchové motory Gräf & Stift, použil výrobce u nových vozů již osvědčeného drážního motoru Tatra. Přenos výkonu byl opět elektrický, stejné soustavy jako u vozů předešlých.
7. V úseku mezi Horní a Dolní Lipovou to byla zastávka v km 29,5; dále mezi D. Lipovou a Jeseníkem v km 32,2 a 33,3; mezi Jeseníkem a Písečnou v km 37,9; 40,2 a 42,2 a konečně mezi Písečnou a Mikulovicemi zastávky v km 46,5 a 47,8. Dlužno ještě poznamenat, že zastávky v km 42,2 a 46,5 byly od roku 1934 do roku 1938 stále vedeny s poznámkou - ode dne vyhlášení - a k jejich otevření zřejmě do okupace vůbec nedošlo.
8. Článek je redakční úpravou autorova komplexního příspěvku *První motorový rychlík*. Svět železnice XIII, 2014, č. 1, s. 50-68.

Vojenská posádka Mikulovice ve Slezsku v letech 1950–2005

Josef Šedý

Zánik vojenské posádky v Mikulovicích a předání obrovského prostoru k civilnímu využití vyvolal mj. živý zájem veřejnosti o to, co se v těchto prostorách a objektech po desetiletí utajení odehrávalo. Byť z drobných zmínek se dala poskládat historie MUNy od jejího vybudování za války, přes odsunové středisko Němců po školicí středisko řeckých komunistických partyzánů.[1] *Ale činnost Československé lidové armády byla stále tabu, což zavdalo příčinu mnoha neopodstatněným dohadům.*[2] *Proto přinášíme stručný nástin dějin mikulovické posádky opírající se o vlastní vojenskou dokumentaci.*[3]

Obnovená čs. armáda v květnu 1945 převzala původní objekty předválečných zbrojnic, které byly rozmístěny na území ČSR podle dislokace a potřeb zabezpečení vojsk v rozsahu tehdejšího množství zásob. Zbrojnice byly většinou umístěny ve velkých městech (Praha, Plzeň, Brno, Olomouc, atd.), převážně ve starých kasárenských objektech, které již na základě zkušeností z 2. světové války neodpovídaly soudobým požadavkům z mnoha hledisek. Jejich pobočky, muniční sklady, svou kapacitou ložné plochy i stavem skladových budov neumožňovaly skladování veškerých dosavadních i budoucích zásob munice. V 50. letech 20. století tak čs. vojenská správa nedisponovala dostatkem vhodných prostorů pro skladování zbraní a munice. Novou výstavbu skladů nebylo možno ihned realizovat z důvodů omezených možností válkou rozvráceného hospodářství. Výhledová koncepce výstavby čs. armády nutně vyžadovala potřebu změn míst (dislokace) skladů vojenské správy, jež by navazovala na rozmístění a plánované úkoly vojsk. Počátek výstavby nových dělostřeleckých základen navazoval na reorganizaci čs. armády v letech 1950–1951.

Muniční sklad III/6, VÚ 5728 Mikulovice (1950–1951)

V roce 1950 převzala vojenská správa prostor objektů budovaných od roku 1940 v lesním porostu jihovýchodně od obce Mikulovice. Umístila zde muniční sklad III/6 (pod označením vojenského útvaru VÚ 5728 Mikulovice ve Slezsku) v podřízenosti Zbrojnice 6 s velitelstvím v Olomouci (VÚ 5728 Olomouc). S příchodem vojáků byla zřízena posádková správa. Její příslušníci spolu s vojenskou správou budov připravili objekty budoucího skladu munice pro ubytování vojáků, velitelství skladu, skladování, údržbu a ochranu uloženého materiálu. Byla obnovena provozuschopnost vojenské železniční vlečky ze skladu do železniční stanice Ondřejovice, oplocení skladu a zabezpečeno střežení. Jednotlivé budovy byly vystavěny podle plánů německého vojenského stavebního úřadu účelově pro potřeby Heeres-Munitionsanstalt Niklasdorf (MUNA). Jejich nevyužíváním a neudržováním pro původní účely v poválečných letech byly v roce 1950 některé značně poškozeny. Část byla zbourána, většina však byla přizpůsobena pro další potřeby čs. vojenské správy. Bylo zahájeno navážení materiálu ke skladování, jeho třídění a likvidace, pokud nevyhovoval pro další využití. Součástí skladu byla proto i tzv. trhací jáma pro ničení munice výbuchem, která se nacházela mimo objekty základny, asi 2 km východně od obce Široký Brod. Spalování střelného prachu však bylo

prováděno i v jiných prostorech, např. na betonových základech koupelen bývalého tábora. V tomto období se stala i první vážná mimořádná událost se smrtelnými následky.[4]

53. dělostřelecká základna, VÚ 8189 Mikulovice (1951–1969)

V roce 1951 ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) rozhodlo rozšířit počet zbrojnic, k nimž se od 1. 10. 1951 počítala i 53. dělostřelecká základna (VÚ 8189 Mikulovice ve Slezsku) jako přímo podřízený útvar velitelství dělostřelectva MNO.[5] Názvem dělostřelecká základna byly v roce 1951 přejmenovány i všechny ostatní zbrojnice v působnosti velitelství dělostřelectva. Z podřízenosti 6. dělostřelecké základny v Olomouci byl mimo muničního skladu III/6 (nově muniční a zbrojní sklad I/53) do 53. dělostřelecké základny dále včleněn od 1. 10. 1951 muniční sklad II/6 (VÚ 4929 Háj u Opavy, ve Slezsku; PSP 50), původně dělostřelecká tvrz Smolkov, nově muniční sklad II/53 (VÚ 8189/A Háj u Opavy, ve Slezsku). Velitelem základny byl v prosinci 1951 ustanoven mjr. zbroj. Karel Walter.[6]

Kromě úkolu v oblasti skladování, udržování a zásobování vojsk se řešily nové objekty u základny. Od roku 1954 byla uskutečněna výstavba budov pro velitelství, správní a ubytovací úsek na okraji lesního porostu směrem k obci Mikulovice a budování dalších objektů v původních hospodářských a technických prostorech. Ke střežení objektů v Mikulovicích a v Háji u Opavy byl určen v podřízenosti základny samostatný útvar 313. strážní prapor. Svým umístěním se základna zejména v zimních měsících značně potýkala s údržbou cest i samotných objektů. Vážným problémem byl stav naplněnosti osobami i materiálem a úroveň kázně ve strážních jednotkách. Nelehká strážní služba, podmínky života a osobní problémy byly příčinou několika vážných a tragických událostí u vojáků základní služby v dalších letech. Základní odborné funkce byly postupně obsazovány důstojníky absolventy Dělo-

Důstojníci vojenského útvaru v Mikulovicích v 50. letech (reprofoto)

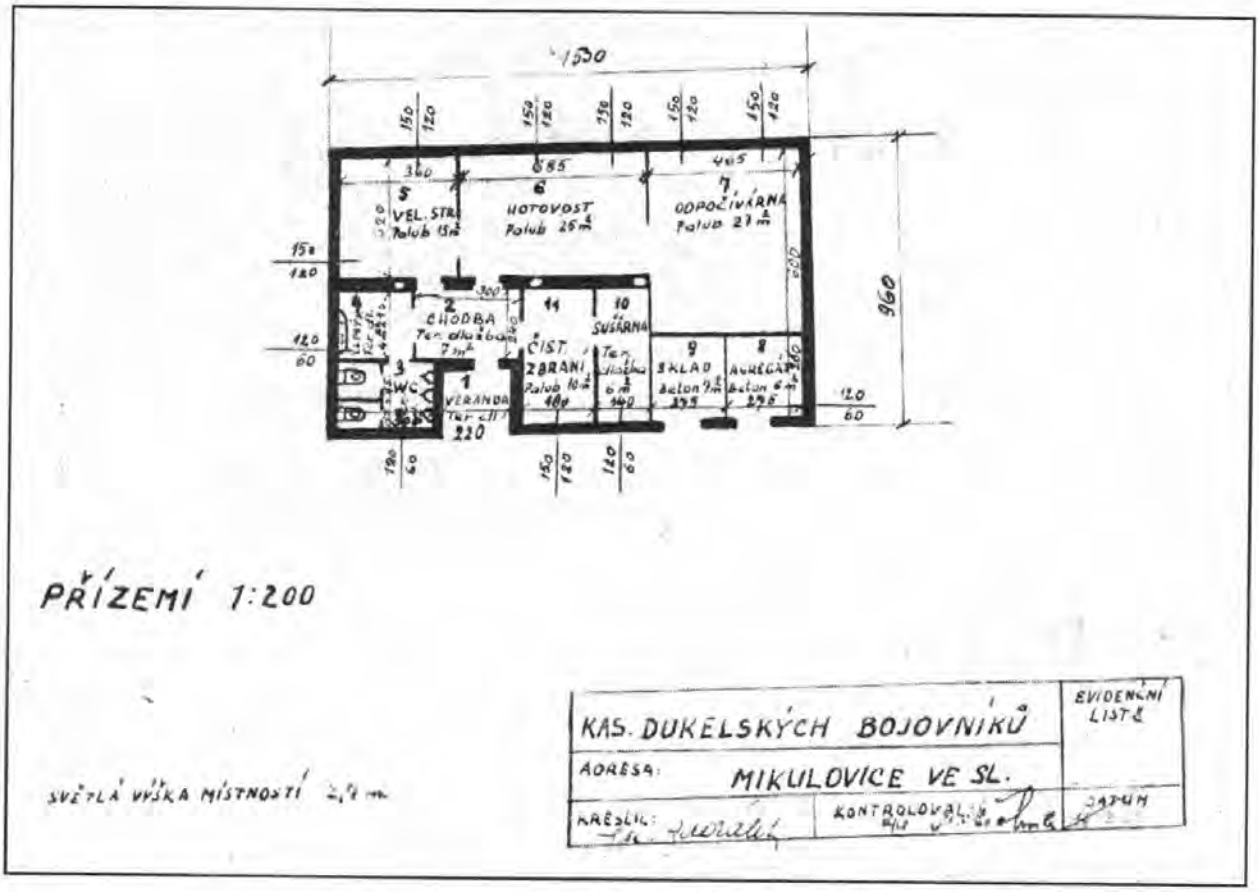

Plán strážnice v kasárnách, 1959 (SOkA Jeseník)

střeleckého technického učiliště Martin v hodnosti poručík i důstojníky od vojsk a dalších základen. Rozhodující funkce byly obsazovány důstojníky dělostřelecké inženýrskotechnické služby s číslem vojenské odbornosti (dále ČVO) 93 až 102. Převážnou část počtů osob tvořili občanští zaměstnanci vojenské správy (technickohospodářští pracovníci, dělníci, skladníci, řidiči, údržbáři, stolaři, zámečníci, hasiči, obsluha vlečky atd.).

Svou organizační strukturou byla základna určena prvotně pro skladování munice, proto také byla vedena v odborném zařazení až do roku 1965 jako „muniční dělostřelecká základna". Velitelství dělostřelectva pro účely značení materiálu (muničního charakteru), opravovaného nebo revidovaného „muniční dílnou" stanovilo základně (krycí) značku **„mvs"** (mikulovice ve slezsku), která mohla být uváděna i na neutajovaných dokumentech. Plány z roku 1956 předpokládaly připravit do roku 1961 objekt pro kompletační základnu dělostřelecké munice.[7] Do složení základny byl začleněn v roce 1955 nově stavěný muniční sklad II/53 (VÚ 8189/B Dětřichov nad Bystřicí). Náčelníkem 53. dělostřelecké základny v roce 1956 byl ustanoven inž. kpt. Čestmír Filinger.

Další etapa začala rokem 1956, kdy vojenská správa zahájila úpravu objektů původních dělostřeleckých tvrzí Horka u Králík, též Hůrka nebo Výšina, nově muniční sklad III/53 (VÚ 8189/C Králíky) a Adam u Mladkova, od března 1959 muniční sklad V/53 (VÚ 8189/E Mladkov), které byly náčelníkem generálního štábu Čs. lidové armády (dále NGŠ ČSLA) výnosem z 29. 4. 1956 přiděleny do působnosti velitele dělostřelectva MNO jako sklady dělostřelecké munice (prachů) a podřízeny 53. dělostřelecké základně. Od 5. dělostřelecké základny (VÚ 8869 Brno) byl základnou v polovině roku 1957 převzat muniční sklad se samostatnou

strážní rotou, nově označený jako muniční sklad IV/53 (VÚ 8189/D Konice). Po zrušeném velitelství 52. dělostřelecké základny (VÚ 6395 Bílek u Chotěboře) v roce 1957 byly převzaty do podřízenosti základny muniční sklad VI/53 (VÚ 8189/F Bílek), muniční sklad VII/53 (VÚ 8189/G Květná), muniční sklad VIII/53 (VÚ 8189/H Dobronín) a 303. strážní prapor (VÚ 1544 Bílek) se strážními rotami u jednotlivých odloučených muničních skladů. V letech 1958 až 1960 dosáhla základna největších tabulkových i skutečných počtů osob vojáků (většinu tvořili vojáci základní služby strážních jednotek) i občanských zaměstnanců v celé své historii. Velitelství základny mělo ve své podřízenosti kromě muničního a zbrojního skladu v Mikulovicích 8 odloučených muničních skladů a dva samostatné strážní prapory.

53. dělostřelecká základna, celkový výkaz počtů k 1. 4. 1960

	důstojníci	abs.	poddůst. dal. sl.	abs.voj. kateder	podd.	mužstvo	Σ vojáci	občan. zaměst.	koně	stráž. psi
Plán	110	2	26	-	69	729	934	521	-	72
Skutečnost	101	2	24	3	26	773	931	505	5	66

	pistole	pušky	samopaly	lehké kulomety	pancéřovky	automobily osobní	automobily nákladní	automobily speciální	motocykly	traktory	automobil. přívěsy	polní kuchyně
Plán	112	631	222	63	63	8	68	14	10	2	22	6
Skutečnost	129	631	256	63	63	8	64	19	10	2	18	6

Poznámky k tabulce:

1. *Poddůstojníci a vojáci (mužstvo) zařazeni výhradně do stavů 303. a 313. strážního praporu.*
2. *Celkové počty s odloučenými sklady munice a strážními prapory byly přes 1400 osob.*
3. *Základnu tvořily útvary v posádkách Mikulovice, Háj u Opavy, Králíky, Mladkov, Dětřichov nad Bystřicí, Konice, Bílek u Chotěboře, Květná, Dobronín.*

V hospodářském a technickém prostoru základny stály budovy velitelství a štábu, ubikace strážní jednotky, sklady týlu, linky pro ošetřování a konzervaci munice a náhradních dílů, skladové haly, zděné sklady munice, skladové kobky, dřevěné „kolny", velkoplošné přístřešky, stolařská (truhlářská), zámečnická a automobilní dílna, park techniky, požární zbrojnice, stáj pro koně, psinec, kuchyňský blok s jídelnou, síň tradic a knihovna, ošetřovna se stálým lékařem a lůžkovým oddělením. Posádka měla vlastní záložní zdroj elektrické energie (dieselagregát) a zdroj pitné vody. Chod základny kromě všeobecných vojenských předpisů byl stanoven odborným předpisem „Organizace a provoz muničních dělostřeleckých základen" a „Technickými pokyny pro muniční dělostřelecké základny".

Po roce 1960 se 53. dělostřelecká základna stala jedním z vojenských zařízení, které zabezpečovaly materiálně výstavbu čs. raketového vojska a sledovaly provoz operačně taktických a taktických kompletů u raketových brigád, raketových dělostřeleckých základen, samostatného dopravního oddílu a částečně i taktických raketových kompletů motostřeleckých a tankových divizí. Na základě potřeb pro uskladnění komponentů raketových nosičů a hlavic

Pamětní medaile vojenského útvaru v Mikulovicích, 1981(VMJ Jeseník)

taktických raket (TR) a operačně taktických raket (OTR) byly muniční sály a chodby dělostřeleckých tvrzí z předválečných let Adam, Horka i Smolkov upraveny ke skladování speciálního materiálu od roku 1961 za pomoci specialistů ženijního vojska (klimatizace) a dle stavebních plánů Vojenského projektového ústavu (VPÚ). Rovněž v Mikulovicích probíhala další investiční výstavba hal ke skladování (skrytí) celků kompletů a i náhradních dílů.[8] Velitelství 303. strážního praporu Bílek (velitel mjr. Michal Pilipčinec) a 313. strážního praporu Mikulovice (velitel kpt. Vladimír Kuběnka) byla zrušena v roce 1960. Odpovědnost za strážní jednotky (roty nebo čety bývalých praporů) převzal zástupce náčelníka základny pro výcvik a střežení.

V druhé polovině roku 1961 nastala další organizační změna, byla opět vytvořena 52. dělostřelecká základna (VÚ 3755 Chotěboř-Bílek), jíž byly předány některé útvary.[9] Předávajícími funkcionáři mikulovického útvaru byli náčelník mjr. Ing. Čestmír Filinger, zástupce velitele pro politické věci pplk. Jeroným Motyka, zástupce náčelníka pro zásobování kpt. Stanislav Klár, zástupce náčelníka pro výcvik a střežení npor. Zdeněk Oříšek a náčelník dělostřeleckého vyzbrojování tech. kpt. Josef Tovaryš. K 1. 9. 1961 převzal funkci náčelníka 53. dělostřelecké základny tech. pplk. František Vilikovský. V roce 1961 došlo u útvarů a svazků dělostřelectva k významným reorganizačním změnám, které se u základny projevily značným nárůstem skladovaného materiálu.[10]

V roce 1962 vznikly reorganizované strážní čety (366. strážní četa / VÚ 8189 Mladkov, 367. strážní četa / VÚ 8189 Králíky, 368. strážní četa / VÚ 8189 Háj u Opavy) a byly organizačně i velitelsky podřízeny náčelníkům jednotlivých odloučených skladů munice. Základna se kromě výzbroje a klasické munice (dělostřelecké, protiletadlové, pěchotní, osvětlovací) materiálové třídy 01 postupně v dalších letech zaplňovala i speciálním materiálem třídy 21 a náhradními díly pro raketové komplety dělostřelectva. K tomu se upravovala i její organizační struktura a pokračovala výstavba nutných hal ke skrytí tohoto materiálu. Část materiálu byla skladována v odloučeném skladu ve Vojenském opravářském závodě (VOZ) Bludovice u Nového Jičína. Strukturu základny doplňovala i specializovaná vojenská zařízení.[11]

Po roce 1970 přibyl do působnosti základny i speciální materiál tř. 22 (raketové prostředky vojska protivzdušné obrany státu/PVO). Základna v dalším období zabezpečovala celoarmádní evidenci a účtování materiálu, pro sledování provozu speciální výzbroje armády bylo u základny vytvořeno výpočetní středisko, zpracovávány číselníky, katalogy, technické pokyny, návrhy služebních předpisů a pomůcek pro speciální techniku ve spolupráci s VOZ Bludovice u Nového Jičína a Oddělením technické dokumentace Praha.

Kromě mírových úkolů základna válečně vytvářela další útvary, z nichž nejdůležitějším byl polní Frontový sklad výzbroje, dále kompletace (příprava) automobilních a vlakových trans-

portů k vývozu z prostoru základny. Podstatná část stanovených vyvážených zásob vytvářeného polního skladu byla uložena u 4. dělostřelecké základny (VÚ 5615 Terezín).

Od 1. 9. 1967 se základna stala řídícím orgánem armády pro speciální sklady velitelství raketového vojska a dělostřelectva (od 1. 1. 1967 do 1. 9. 1969 Správy raketového vojska a dělostřelectva Hlavní správy pozemní výzbroje MNO).[12] Kádrovým rozkazem náčelníka raketového vojska a dělostřelectva č. 049 z 27. 8. 1968 byl ustanoven náčelníkem základny mjr. Ing. Jiří Tomandl, který převzal funkci k 19. 10. 1968. V okolí posádky Mikulovice od 21. 8. 1968 krátce působily útvary polské armády při okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy. Kuriozitou bylo, že velitelé obou stran se znali z dřívější doby.

1. výzbrojní základna, VÚ 8189 Mikulovice (1969–1992)

V roce 1969 došlo k zásadním organizačním změnám na MNO. Z podřízenosti náčelníka raketového vojska a dělostřelectva MNO se vyčlenila správa dělostřeleckého vyzbrojování a nově byla jako výzbrojní správa MNO přímo podřízena ministru národní obrany. Náčelníkem výzbrojní správy MNO byl ustanoven plk. Ing. Rudolf Tvarožka (od roku 1974 generálmajor). V září 1969 se změnil otevřený název z 53. dělostřelecké základny na 1. výzbrojní základnu (1.VZ) v podřízenosti MNO, přičemž krycí číslo VÚ 8189 Mikulovice a odloučených muničních skladů (OMS) 1, 2, 3 (VÚ 8189 Mladkov, VÚ 8189 Králíky, VÚ 8189 Háj ve Slezsku) se nezměnilo.[13] Základna jako ústřední výkonný orgán plnila úkoly v oblasti přezbrojování

Nadpočetná technika - samohybné kanónové houfnice vz. 77 Dana (soukr. sb.)

a komplexního zabezpečení vojsk raketovou technikou dělostřelectva a PVO vojsk. V tomto období získala základna název „Útvar 25. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou".

Rozsáhlý komplet skladových objektů nadále sloužil pro skladování munice v působnosti výzbrojní služby, od roku 1985 změněné na službu raketového a dělostřeleckého vyzbrojování. Základna byla určena jako sběrné místo pro prázdné obaly (truhlíky) na pěchotní munici a vybrané obaly na dělostřeleckou munici od spotřebované munice z celé ČSLA. Další investiční výstavbou byl vybudován sklad náhradních dílů, vybavený zakladačem paletových jednotek.

Na počátku roku 1978 předal funkci náčelníka pplk. Ing. Jiří Tomandl, který na pozici velitele, náčelníka základny působil téměř 10 let. Novým náčelníkem byl ustanoven pplk. Ing. Jaroslav Slouka. V letech 1982-1986 byl náčelníkem základny pplk. Miroslav Drobík a v roce 1986 převzal funkci náčelníka pplk. Ing. Pavel Štěpánek, jehož v roce 1990 vystřídal mjr. Ing. Stanislav Šalanda. V době zahájení snižování počtů výzbroje ČSLA od roku 1988 a rušení některé raketové výzbroje dělostřelectva se základna podílela na tomto procesu včetně přístupu inspektorů cizích států podle mezinárodních úmluv. U základny bylo dočasně vytvořeno „Středisko rušení kompletů 2K11 KRUG" (VÚ 3636/13 Mikulovice) od 82. protiletadlové raketové brigády (VÚ 3686 Jihlava) v likvidaci.[14]

Změny v armádě po roce 1989 se výrazně projevily i v posádce Mikulovice. V roce 1992 byla část skladovaného materiálu odsunuta v rámci rozdělení majetku se Slovenskou republikou k bojovým útvarům a 6. výzbrojní základně (VÚ 5728 Martin), redislokované na Sloven-

Šrotoviště techniky protivzdušné obrany státu (soukr. sb.)

sko z posádky Olomouc rovněž v roce 1992. Ve druhé polovině roku 1992 došlo k předání podřízených odloučených skladů v jiných posádkách a 1. výzbrojní základna v Mikulovicích byla rozdělena na dva samostatné útvary s novými názvy - Základna raketové techniky (ZRT) s číslem VÚ 3636/5 Mikulovice a Odloučený sklad munice (OSM). Tomu zůstalo původní číslo VÚ 8189 Mikulovice až do roku 1994, kdy se zrušením velitelství 2. výzbrojní základny Olomouc definitivně zaniklo i v posádce Mikulovice. Objekty v posádce Mikulovice zabezpečovala Vojenská správa budov 0719 (VÚ 4881 Mikulovice).

Základna raketové techniky, VÚ 3636 Mikulovice (1992-1995, resp. 2003)

Náčelníkem ZRT v podřízenosti Ústřední výzbrojní základny (VÚ 3636 Olomouc) byl ustanoven pplk. Ing. Stanislav Šalanda. Od roku 1995 se název nadřízené Ústřední základny změnil na Ústřední základnu zbraní a zbraňových systémů (VÚ 3636 Olomouc) a v roce 1999 se stala jejím nadřízeným svazkem Základna opravovaného materiálu, (VZ 4218 Štěpánov u Olomouce). U Základny RT jako náčelníci následně působili pplk. Ing. Zdeněk Krpel (1994-1995), kpt. Ing. Jozef Galla (1996-1998) a pplk. Ing. Jiří Mráz (1998-2003). Základna plnila funkci skladovou, zásobovací, servisní a evidenční pro pozemní raketovou výzbroj pro vojska Armády České republiky. Vzhledem ke každoročně snižovanému rozpočtu MNO již neprobíhala žádná investiční výstavba a základna byla zařazena mezi neperspektivní útvary logistiky. Do základny byla soustřeďována nadpočetná technika raketových kompletů dělostřelectva i protiletadlového vojska, po roce 2000 ve významném množství i dělostřelecká technika. Technika byla provizorně skladována i mimo skladové objekty na všech volných plochách ve stavu, v jakém byla převzata od vojsk nebo od jiných rušených základen. V roce 2003 byla základna přejmenována na Základnu nadpočetné techniky.

Základna nadpočetné techniky, VZ 4218 Mikulovice (2003-2004, v likvidaci 2005)

ZNT ukončila svou činnost v likvidaci odsunem veškerého materiálu již pod velením mjr. Mgr. Petra Poštulky. Stejně tak byla ukončena činnost Zásobovací základny munice. Prostory a objekty převzala v roce 2005 vojenská ubytovací a stavební správa, která je předala v dalších letech bezúplatně obci Mikulovice.

Odloučený sklad munice, VÚ 8189 Mikulovice (1992-1994)

Náčelníkem OSM v podřízenosti 2. výzbrojní základny (VÚ 8189 Olomouc) byl ustanoven pplk. Ing. Antonín Pavlík a od roku 1993 kpt. Ing. Jaroslav Plašil. V roce 1994 byl sklad předán do podřízenosti Ústřední základny munice, resp. s názvem 51. ústřední muniční základna a od roku 2004 Základna munice (VZ 1337 Týniště nad Orlici), jako Odloučený sklad munice, VÚ 1337 Mikulovice (1994 - 2003), od roku 2003 Zásobovací základna munice (VZ 1337 Mikulovice). Sklad plnil stanovené úkoly po celou dobu v nezměněné podobě.[15] Po roce 2003 však již převážně prováděl jen vyskladnění munice k její likvidaci. Pracovníci muničního skladu naložili a železničními transporty vypravili tisíce tun munice.

Obě vojenská zařízení v posádce Mikulovice se po roce 2000 stala neperspektivními a jejich likvidace měla proběhnout do konce roku 2003 u Zásobovací základny munice (ZZM) a 2004 u Základny nadpočetné techniky (ZNT). Vzhledem ke zpoždění projektu ekologické

likvidace munice byla zařízení zrušena až v roce 2005. K urychlení procesu likvidace přispělo i předčasné zrušení základní vojenské služby. Poslední vojáci základní služby byli propuštěni ze služby v Armádě ČR 22. 12. 2004.

Vojenská posádka v Mikulovicích nepatřila po celou dobu její existence počtem osob mezi velké útvary. Celkové počty vojáků a občanských zaměstnanců nedosáhly nikdy více jak 500 osob. Byla však výjimečná velikostí skladového technického prostoru, počtem objektů a obhospodařovaným materiálem. Z hlediska obranyschopnosti státu byla vedena ve zvláštním režimu utajení v době raketové techniky ve výzbroji u vojsk. Svou základní vojenskou službu zde od roku 1950 do konce roku 2004 absolvovaly tisíce vojáků základní služby. Základna rovněž poskytovala pracovní příležitost velkému množství občanských zaměstnanců vojenské správy z nejbližšího okolí nejrůznějších profesí.

POZNÁMKY

1. Viz cz.wikipedia.org/wiki/muna_(Mikulovice).

2. Jaderné hlavice v Mikulovicích. Jesenický týdeník 2010, č. 24, s. 1.

3. Vojenský historický archiv Praha, MNO-VD a MNO-VS; archiv autora.

4. Při pyrotechnickém ničení černého prachu z výmetných trubic pancéřovek 60 m N došlo dne 13. 8. 1951 v 4,15 hod. k výbuchu prachu vlivem nedodržení stanoveného postupu při jeho spalování. Pyrotechnik por. zbroj. Emanuel Brejla (*5. 11. 1925 Železnice, okr. Jičín, svobodný) utrpěl spáleniny celého těla a těžký šok. Na následky úrazu zemřel týž den v 19,15 hod. v civilní nemocnici v Jeseníku. Popáleni byli i občanští zaměstnanci vojenské správy Josef Kravčík, Miroslav Derda a Miroslav Hájek. Poškozeným zavolal první pomoc Imrich Viragh, který pracoval nedaleko.

5. Náčelník generálního štábu arm. gen. dr. Jaroslav Procházka schválil s platností od 1. 10. 1951 č.j. 004596 OMS „Prozatímní mírové počty útvarů zbrojnictva" včetně 53. dělostřelecké základny (VÚ 8189 Mikulovice ve Slezsku) jako přímo podřízeného útvaru velitelství dělostřelectva MNO, tabulka počtů č. 15/83.

6. Vojenské hodnosti v textu uváděny ve stanovených zkratkách, zbroj. – stavovská skupina zbrojnictva; inž., tech. – inženýrskotechnická služba. Pro omezený rozsah nejsou v článku mimo velitelů / náčelníků útvarů a několika výjimek uváděny jmenovitě žádné další osoby, ač se některé za dobu 55 let působení významně podílely na činnostech v posádce Mikulovice.

7. Počty skladových objektů různé velikosti muničního skladu umožňovaly uskladnění velkého množství dělostřeleckého a muničního materiálu z nové výroby. K 1. 1. 1956 bylo např. skladováno 27.780.331 nábojů (667 tun) 7,62 mm krátkých vz. 52 pro nově zavedené 7,62 mm samonabíjecí pušky vz. 52 a kulomety vz. 52; 60.891.133 nábojů (908 tun) 7,62 mm nábojů pistolových pro 7,62 mm pistole vz. 52 a samopaly 24/26, značné množství nově vyrobené dělostřelecké munice a dalšího materiálu.

8. Vzhledem k požadovanému utajení a ochraně objektu bylo řešeno oplocení technického prostoru pomocí elektrické signální stěny U-61 od roku 1963 a dalšími technickými prostředky (instalace H-3 v roce 1969). Posledním dokončeným, ale nikdy neuvedeným investičním dílem z let 1985–1990 byl elektrický vysokonapěťový ohradník v rámci dosavadního oplocení technického prostoru základny.

9. Podle rozkazu ministra národní obrany č.j. 006190/OMS 1961 k 1. 9. 1961 do nové podřízenosti od 53. dělostřelecké základny přešly odloučené sklady munice Bílek (VI. MS a 345. strážní rota), Květná (VII. MS a 346. strážní rota), Dobronín (VIII. MS a 347. strážní rota). Podle stejného rozkazu byl předán do podřízenosti MNO-PVOSL odloučený sklad munice Dětřichov nad Bystřicí (II. MS a 343. strážní rota) jako 7. ústřední sklad letecké munice (VÚ 1552) a Zásobovací základna PVOS (VÚ 7333), dále odloučený muniční sklad Konice (IV. MS a 344. strážní rota) jako 8. ústřední sklad letecké munice (VÚ 9395).

10. Jak munice, tak i 1.225 kusů dělostřeleckých zbraní, většinou vrácených od vojsk *(95 ks 85K52, 136 ks 152KH18/47, 67 ks 30PLdvK53, 129 ks 57PTK43, 44 ks 76K42, 49 ks 120M43, 148 ks 160M43, 130 ks 85TK44, 45 ks 100ShK44, 19 ks 100TKD10)*. Ve skladu byl skladován i radiolokační materiál (např. střelecké radiolokátory SON-9a) 10. dělostřelecké základny (VÚ 8697 Horka nad Moravou) jako dispoziční zásoba MNO-35 (MNO SRVD).

11. K 1. 9. 1968 byla do podřízenosti předána a částečně redislokována k základně Pojízdná kontrolní laboratoř MNO, která dosud působila v objektu Výzkumného a zkušebního ústavu 011 Slavičín (VZÚ 011). Vzhledem k nedostatku vhodného prostoru zůstala část laboratoře nadále v posádce Slavičín až do roku 1975, kdy došlo k úplnému přesunu do Mikulovic. Vzniklo 1. a 2. inspekční oddělení pro komplety 8K11 a 8K14, následně v tabulkách počtů základny reorganizováno na Přejímací zkušební a inspekční středisko. Od roku 1975 zahájilo u základny činnost Ústřední měrové středisko, rovněž redislokované ze Slavičína. Toto středisko bylo řídícím pro měrová střediska materiálu třídy 01, 21 a 22 v ČSLA k ověřování správnosti měřících přístrojů. Nová čísla vojenských odborností (ČVO) dělostřeleckého vyzbrojování jsou po změně v roce 1961 na 225 až 245 u základny doplněna (změněna) specializacemi pro raketovou výzbroj, číslo vojenské odbornosti 376 atd.

12. Základna byla odborně řízena u Velitelství dělostřelectva Správou dělostřeleckého vyzbrojování (SDV) muničním oddělením C, oddělením pro řízení ústředních opravárenských zařízení E (od 1961), oddělením raketové výzbroje a speciálního zařízení K (od 1966) a podrobována rozsáhlým komplexním prověrkám ze strany MNO (např. 1961, 1965, 1968), zpravidla při změně velitele / náčelníka základny.

13. Krátce (1970) byla v podřízenosti pobočka 1. výzbrojní základny (VÚ 8189 Praha), s náčelníkem pplk. Václavem Harantem, a její odloučený sklad výzbroje (VÚ 8189 Babice u Říčan).

14. V základně nebyla v tu dobu žádná konvenční výzbroj omezovaná Smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (SKOSE) s platností k 17. červenci 1992. V organizační struktuře Československé armády je uvedena 1. výzbrojní základna, mírová dislokace Mikulovice, koordináty mapy 50°18´10´´N/017°19´30´´E, v podřízenosti GŠ FMO s počtem 226 osob (TMP).

15. Rozloha skladu munice byla v roce 1999 cca 110 ha, obvod technického prostoru skladu 6,7 km, délka komunikací silniční 25 km, železniční (vlečka) 7 km, počet skladišť 67, celková plocha ve skladištích 26.681 m^2, užitná skladová plocha 18.738 m^2, kapacita nakládky a vykládky 12 vagonů denně na 3 nakládacích místech, vzdálenost skladu od nejbližší železniční stanice v Ondřejovicích 1,8 km.

Drobnosti

Polní pilot Viktor Schünzel z Jeseníku (1884–1917)

100. výročí zahájení 1. světové války je oficiálně vzpomínáno v celé Evropě. Vláda České republiky usnesením č. 253 z 16. dubna 2014 přijala Koncepci připomenutí tohoto výročí, k čemuž byl na adrese *100.army.cz* uveden do provozu ústřední informační portál České republiky věnovaný „Velké válce". Náš příspěvek má za cíl připomenout válečnou historii očima jedince, nacházejícího se v soukolí válečné mašinérie. Vzhledem k dramatickým společenským a politickým změnám na Jesenicku v pokračujícím 20. století jde vesměs o vojáky zapomenuté. A přitom šlo o oceňované hrdiny; jenže najednou měli špatnou národnost (německou), bojovali na nesprávné straně (za svou vlast, tj. Rakousko-Uhersko). Pokusme se odhlédnout od ideologií, které s jejich osudy manipulovaly. Vždyť někteří vojáci patří do kategorie průkopníků ve svých vojenských oborech. Největší popularity přitom dosahují letci. A málokdo dnes ví, že k průkopníkům letectví v Rakousku-Uhersku patřil jesenický rodák, absolvent prvního vojenského pilotního kurzu (*Flugmaschinen-Instruktionsabteilung*), který byl ve Vídeňském Novém Městě zahájen 19. 4. 1911. Bylo do něj přijato 27 důstojníků, ale jen jedenácti se jej podařilo zdárně ukončit.[1] Výcvik probíhal na letounech Etrich Taube. Do této skupiny vůbec prvních rakouských vojenských pilotů patřil neprávem zapomenutý voják Viktor Schünzel. A spolu s ním např. i první etnický Čech poručík *(Leutnant)* Rudolf Holeka, pozdější brigádní generál čs. armády, jemuž a dalším vojákům ze zemí Koruny české byla v poslední době naopak věnována velká pozornost.[2]

Kdo však byl Viktor Schünzel? Narodil se 26. 12. 1884 v Jeseníku na Gräfenberku (dnes Lázně Jeseník) v rodině hostinského Klementa Schünzela.[3] Otec provozoval v lázních restauraci v domě č.p. 269, dnes Vojenská lázeňská léčebna na Myslbekově ulici.[4] Po absolvování měšťanky se Viktor vyučil černému řemeslu, což mu pootevřelo dvířka kariéry v rakousko-uherské armádě. Technické nadání mu po ukončení kadetky pěšího vojska ve Vídni[5] umožnilo dostat se v roce 1909 k letectvu. Poté, co jako šestý v pořadí složil pilotní zkoušku, začal létat. Nejprve vykonal let z Vídně do Brna. Mírová služba totiž spočívala i v propagaci letectví formou účasti na dálkových leteckých závodech. Jednoho se poručík Schünzel zúčastnil a vedl si znamenitě: v prvním ročníku mezinárodního závodu Vídeň - Berlín roku 1911 získal druhé místo. Cena, kterou obdržel, se do dnešních dnů bohužel nedochovala.[6]

Druhý ročník závodu měl mít pro Schünzela a jeho rodné město zvláštní význam. V pondělí 10. června 1912 totiž očekávali občané Jeseníku přílet vůbec prvního letadla, aby ho mohli spatřit na vlastní oči.[7] Sláva to měla být přenáramná, neboť pilot měl zakroužit nad radnicí a shodit dolů prapor s pouzdrem se zprávami. Konečně došla z německých měst telefonická zpráva, že se letadlo blíží. Večer v 18.47 hodin se vzdáleně na severním obzoru objevila malá tečička stále se zvětšující jako veliký dravec. Noviny

Mähr. Schlesische Presse psaly, že *„tisícero párů očí mířilo k výšině a následovalo majestátní let vzduchoplavce."* Lidé užasli dvakrát, nejprve nad letadlem vůbec a poté nad tím, že letadlo nezakroužilo, nic neshodilo a jednoduše si to „profrčelo" nad městem. Co se stalo, mohlo být zjištěno až dodatečně. Všichni totiž čekali, jak bylo domluveno, na Viktora Schünzela, který však musel pro poruchu motoru přistát poblíž dnešního polského městečka Strzelin (jižně od Vratislavi) a do Jeseníku tedy vůbec nedorazil. Nad městem proletěl nadporučík *(Oberleutnant)* Blaschke, jemuž se závod rovněž nezdařil. Nedosáhl letiště Aspern, přistál již v Gänserndorfu u Vídně, ale tak nešťastně, že stroj zdemoloval.

Za dva roky po neúspěšném letu do Jeseníku se měl V. Schünzel osvědčit jako bojový pilot - vypukla světová válka. Zpočátku bylo první období války charakterizováno slabou činností letectva. Spočívala především v průzkumných letech zastaralých neozbrojených letounů, vedených převážně nad územím obsazeným vlastními pozemními jednotkami. Rakousko-uherské armádní letectvo *(K. u. k. Luftschifferabteilung)* vstoupilo do války s plánovaným mobilizačním stavem 15 bojových leteckých setnin (*Fliegerkompanie - Flik*). Ve skutečnosti jich ale existovalo pouze devět s 85 polními piloty, 39 provozuschopnými letouny a deseti balony. Až v roce 1915, díky německým dodávkám, měla monarchie již 14 leteckých setnin se 150 letadly, z nichž většina byla nasazena na východní frontě.

Viktor Schünzel zasáhl do bojů jako letecký pozorovatel nejprve u 11. letecké setniny *(Flik 11)* pod velením rytmistra *(Rittmeister)* Georga von Lehmanna v haličské pevnosti Přemyšl na rakousko-ruské frontě. Letadla operovala z pevnostního letiště Žurawica od 18. srpna 1914 do 22. března 1915, prakticky až do vydání pevnosti Rusům. Po přesunu na další letiště letecká činnost zintenzívnila.

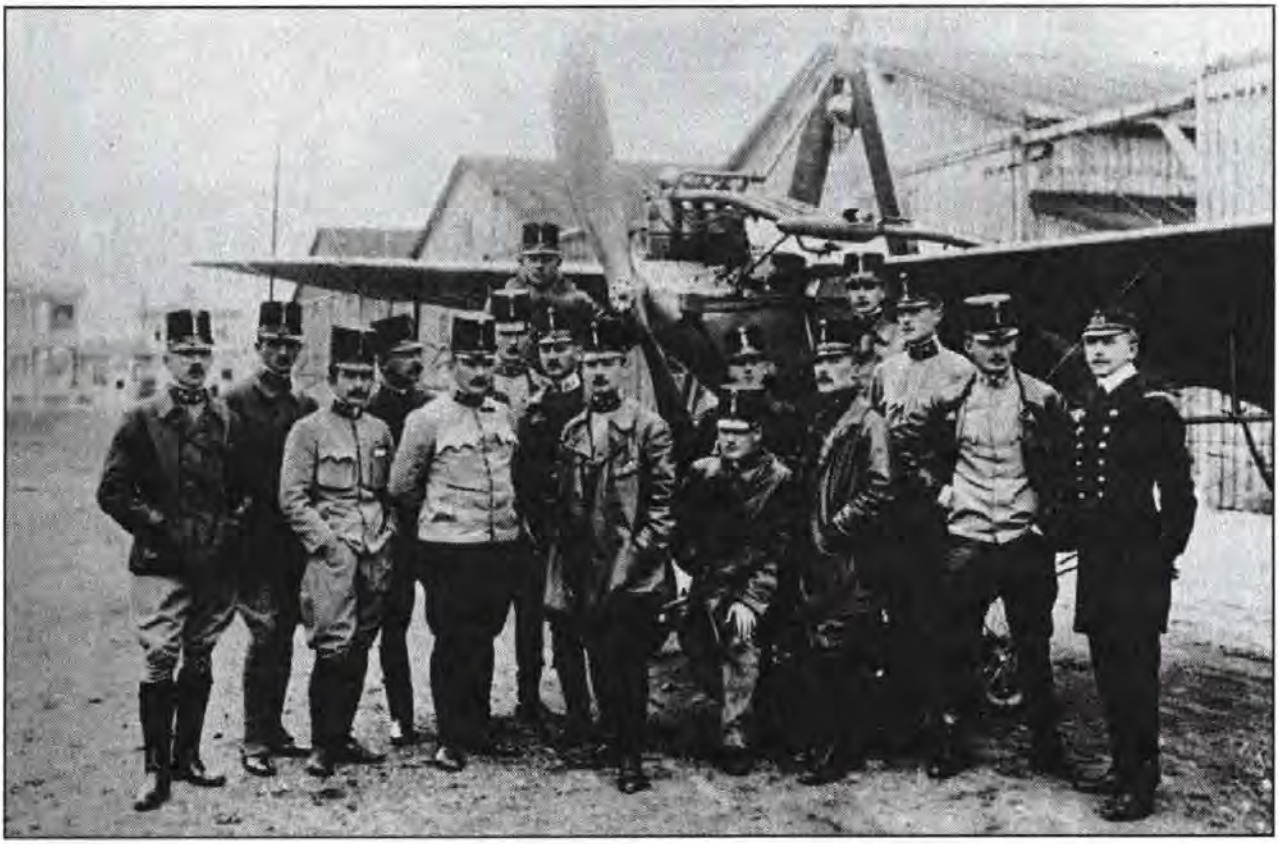

V. Schünzel (čtvrtý zprava) mezi absolventy prvního vojenského pilotního kurzu, Vídeňské Nové Město, květen 1911 (reprofoto)

Nadporučík *(Oberleutnant)* Schünzel si vedl znamenitě. Od 8. května do 10. září 1915 absolvoval 15 letů, celkem nad územím nepřítele pobyl 95 leteckých hodin. Při letech v květnu a červnu obzvláště vynikly jeho zkušenosti se zakreslováním přesných stanovišť a linií fronty do speciálky v obzvláště hornatém terénu Karpat. Jeho velitel hlásil, že „ *nadporučík Schünzel létal za každého počasí a dvakrát jen díky jeho neúnavné energii a šikovnosti obdržela armáda požadované informace. Při zpátečních letech musel dvakrát v bouřce přistát těsně za vlastními liniemi. Přitom se nachladil a musel po čtyři dny ležet s horečkou v posteli. Přesto, když na něj přišla řada, vykonal s horečkou tříhodinový průzkumný let.*"[8] Navíc předával zkušenosti dalším mladým a nezkušeným pozorovatelům. Za bojové zásluhy byl dvakrát vyznamenán, v září 1914 obdržel Vojenský záslužný kříž 3. třídy s válečnou dekorací *(Militär-Verdienstkreuz 3. Klasse mit der Kriegsdekoration)* a v červenci 1915 bronzovou Vojenskou záslužnou medaili s válečnou dekorací *(Bronzene Militär-Verdienstmedaille mit der Kriegsdekoration)*, známou spíše pod názvem Signum laudis.[9] Že šlo o zasloužená vyznamenání, vypovídá hlášení jeho velitele: *„Při jednom letu se npor. Schünzel vrátil zpět s pěti průstřely z pušek a dvěma šrapnelovými zásahy do přístrojů, protože za bouřlivého počasí musel letět podél ruských pozic jen ve výši 1000 metrů.*"[10]

U Fliku 11 vykonával především funkci technického důstojníka. Když Flik obdržel nové stroje, Schünzel všechna letadla sám zalétával a přístroje kalibroval tak dlouho, až dosahovaly dokonalosti. I jeho zásluhou měla jeho setnina po pětiměsíční válečné službě a při 151 letech nad nepřátelským územím svá stará letadla ještě ve zcela použitelném stavu.

Pietní akt u Schünzelova hrobu 8. května 2014

A za celou dobu se jim přihodily jen tři malé havárie. Schünzel tak získával vedle teoretických znalostí i praktické zkušenosti, což jej vedlo k tomu, že ve svém volném čase denně školil důstojníky setniny. V poli absolvoval dva turnusy: 29. 7. - 26. 11. 1914 a od 15. 4. - 2. 10. 1915. Při odchodu od Fliku 11 obdržel vynikající hodnocení: *„Nadporučík Viktor Schünzel byl po dobu svého velení u letecké setniny 11 jako důstojník vynikajícím vojenským pilotem i technikem. Svou neumdlévající ambicí, smyslem pro povinnost, šlechetným smýšlením a kamarádskými vlastnostmi byl příkladem svým druhům.*"[11] Zároveň byl doporučen k mimořádnému povýšení a k vyznamenání Řádem železné koruny 3. třídy s válečnou dekorací *(Orden des Eisernen Krone 3. Klasse mit der Kriegsdekoration).*[12] Počátkem října byl převelen do Vídeňského Nového Města, kde sloužil v letecké škole až do 9. 6. 1916. Zde své znalosti zúročil i v příručce pro vojenské letce.[13]

Do další válečné kampaně vstoupil v červnu 1916 na italské frontě, kdy se již tvrdě bojovalo na řece Soči (Isonzo). Rakouská armáda zde nasadila nově vybavené letecké setniny. V čele Fliku 28 se základnou v Proseccu stál již hejtman (*Hauptmann*) V. Schünzel, který měl k dispozici pět letadel Hansa Brandenburg C Is. Jeho setnina spolupracovala se sousedním Flikem 12, v němž létalo „stíhací eso" hejtman Godwin Brumowski[14], s nímž se Schünzel znal již z letiště v bukovické Černovici (Czernowitz, dnešní Černovcy na Ukrajině). Na rozdíl od válečnou propagandou oslavovaných stíhacích pilotů zůstával Schünzel jako letecký pozorovatel veřejnosti takřka utajen, nikoli však opomíjen svými nadřízenými. Ačkoliv nedocílil žádného sestřelu, kromě údajně jednoho nepotvrzeného,[15] byl 4. 9. 1916 navržen k vyznamenání stříbrnou Vojenskou záslužnou medailí s válečnou dekorací *(Silberne Militär-Verdienstmedaille mit der Kriegsdekoration)* za statečné chování letce před nepřítelem: *„Za bojů v 6. sočské bitvě hejtman Schünzel svým statečným jednáním, při stálém boji s nepřítelem dodával velmi důležitá hlášení a dokonalé fotografické snímky. /.../ Své úkoly plní svědomitě a bez ohledu na nepřátelskou přehradnou palbu a obranná letadla. Úspěšně obstál při několika vzdušných soubojích. Při jednom vzdušném střetnutí mu prostřelili řízení a jiné části.*"[16]

Ve funkci velitele Fliku 28 se stýkal též se spojenci, s německými letci. Společné bojové mise i systém oceňování důstojníků byly důvodem, že se hejtman Schünzel stal nositelem následujících německých vyznamenání: Železného kříže 1914 II. třídy *(Eisernes Kreuz 2. Klasse)*, pruského Řádu koruny IV. třídy *(Kronen-Orden IV. Klasse)* a německého pilotního odznaku *(Feldpilotenabzeichen).*

Pozorovací mise řídil štáb leteckých rot 5. armády na sočské frontě v čele se štábním důstojníkem Antonem Sieberem, který sídlil v Sesanu u Terstu. Denní výsledky průzkumu získané fotografiemi a zprávami leteckých a frontových pozorovatelů, vyzvědačů, zajatců, naslouchačů apod. byly denně zachycovány, zmapovány a předávány generálním štábům. Schünzel měl pro techniku těchto prací obzvláštní vlohy. Dne 21. 6. 1917 odpoledne vykonali Schünzel se Sieberem inspekci mapování v Terstu a po krátké návštěvě u námořních letců se vraceli na svá stanoviště po serpentinách vzhůru do Obciny. Schünzelova cesta mířila do Contovello-Prosecco, Sieberova do Sesany. Anton Sieber vzpomínal: *„Schünzel se mě zeptal, zda je na večer nějaký úkol ohledně nepřítele. Na mou zápornou odpověď prohlásil, že tedy bude zalétávat nový horský dvojsedadlový stroj. Sotva jsme se rozešli, začaly na odbočku cesty dopadat granáty z těžkých lodních děl. Po návratu na štáb jsem započal s přípravou rozvrhu na příští den, tu se ozval polní telefon: ‚Hejtman Schünzel se svým pilotem šikovatelem Magyarem se zřítili a zahynuli. Příčina neznámá.' Zpráva mě zasáhla jako rána palicí.*"[17]

Velitel Fliku 28, zkušený polní pilot Viktor Schünzel zahynul při zkušebním letu na novém dvoumístném průzkumném letounu typu Aviatik C.I (výr. č. 37.12). Letoun však nebyl pro svou křehkou konstrukci příliš letci oblíben. Zalétávání nového stroje vyžadovalo tedy jak zkušenosti, tak odvahu. K havárii došlo poblíž letiště Prosecco, nepřežil ji ani druhý člen osádky, polní pilot József Magyar. Novým velitelem, který se svou jednotkou, přejmenovanou v červenci na Flik 28D *(Divisionsfliegerkompanie)*, zasáhl do bitvy na Piavě, se stal nadporučík Alexander Hartzer.

Hejtman Viktor Schünzel byl posmrtně vyznamenán rytířským křížem Leopoldova řádu s válečnou dekorací *(Kleinkreuz des Leopolds-Orden mit der Kriegsdekoration)*. Jeho tělesné pozůstatky byly převezeny do Frývaldova a 5. července 1917 o třetí hodině odpolední byly uloženy v čestném hrobě na zdejším městském hřbitově.[18] Nad hrobem se s ním za rakousko-uherské letectvo *(k. u. k. Luftfahrtruppe)* rozloučil Anton Sieber. Jeho prostý hrob zdobil jednoduchý nápis „Sic transit gloria mundi", v překladu „Tak přechází sláva světa".[19] Pravdivost motta dosvědčil ihned poválečný vývoj, kdy v Československé republice nebyla vzpomínka na něj příliš žádoucí. Až po záboru Sudet nacistickým Německem byl - ovšem jen propagandisticky - využit, jak dosvědčují slova z pera Antona Siebera: *„Když 11. října 1938 hřmělo 100 německých letadel nad jeho hrobem, letěl snad Viktor Schünzel se svou duší letce osvobodit svou vlast s nimi. Vím, že pak byl s nimi i nad protektorátem, Polskem, Norskem, Dánskem, Holandskem, Belgií. Tento starý letecký duch našich chlapců nyní s nejvyšším nasazením zpečetí osud Anglie."*[20] Druhá světová válka naopak zpečetila osud Německa a vývoj Československa dal opět na tohoto letce po několik desetiletí zapomenout. Až blížící se sté výročí 1. světové války vyvolalo zájem o jeho osobu.

Oslava Dne vítězství 8. května 2014 v Jeseníku měla odlišný ráz od předchozích let. Tradiční pietní akt na městském hřbitově u pomníku válečným obětem byl doprovázen vzpomínkou na 100. výročí zahájení 1. světové války u opraveného hrobu jednoho z „báječných mužů na létajících strojích".

Květoslav Growka

POZNÁMKY

1. Viz připojená fotografie: Vídeňské Nové Město, květen 1911. Jedenáct absolventů prvního vojenského pilotního kurzu (*Flugmaschinen-Instruktionsabteilung*) s pěti svými učiteli: *Lt.* Anton Venczel (IR 19), *Oblt.* Karl Stohanzl (instruktor), s rukama v kapsách *Lt.* Rudolf Holeka (IR 10), *Lt.* Erich Oelwein (FAR 5), *Hptm.* Stephan Petróczy von Petrócz (velitel kurzu), *Oblt.* Eduard Babouczek (IR 87), *Oblt.* Robert Eyb (PB 6), *Rittm.* Ludwig Schmidl (instruktor), *Oblt.* Miecislaus Miller (instruktor), *Oblt.* Eduard Nittner (IR 88), *Lt.* Johann Riedlinger von Kastrenberg (IR 27), *Oblt.* Philipp Blaschke von Zwornikkirchen (instruktor), *Lt.* Viktor Schünzel (FAR 2), *Lt.* Kurt Wilhelm von Helmfeld (IR 45), *Lt.* Karl Banfield (IR 88) a *Freg.-Lt.* Heinrich Huss (námořnictvo). Za nimi letoun Etrich Taube s motorem Daimler o výkonu 65 k a typické dřevěné hangáry zdejšího vojenského letiště.

2. RAJLICH, Jiří: *Na křídlech Světové války. Epizody ze života českých aviatiků v rakousko-uherském letectvu.* Svět křídel, Cheb 2014.

3. Otec Klemens (* 18. 12. 1849) přišel do Jeseníku v roce 1880 z Liebesdorfu (dnes součást Libiny, okr. Šumperk), oženil se s vdovou Annou Franke (* 28. 4. 1845), dcerou restauratéra z Vidnavy. ZA v Opavě, sbírka matrik, matrika narozených Jeseník-město, inv. č. 3172, sign. Je-III-34, 1875–1900, fol. 162. Jako bydliště narozeného je uveden Gräfenberk č.p. 175c, tj. rodný dům vodoléčitele Vincenze Priessnitze, viz SOkA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 395, index ke sčítání lidu, 1900.

4. Vila Binder byla postavena roku 1878, postupně byla přebudována na restauraci s penzionem. Dům má vůbec zajímavou vojenskou minulost. Dalším majitelem po Schünzelovi byl totiž Felix Grünbaum, který zde r. 1927 otevřel košer-restauraci pro židovskou klientelu lázní. Viz SOkA Jeseník, fond AM Jeseník, dodatky, stavební spisy, karton 12. Jeho syn četař aspirant JUDr. Vítězslav (Siegfried) Grünbaum je prvním padlým

příslušníkem čs. zahraničních pozemních jednotek ve 2. světové válce (21. 1. 1913 - 16. 9. 1939).
5. SOkA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 362, Kniha branců roč. 1884.
6. Modrá stuha se zlatým nápisem - Berlin - Wien - a jménem Schünzel, Oberleutnant. Stuha spolu s podobenkou letce a stříbrnou tabatěrkou s věnováním: *Aeromanöver 1911. Meinem mutagen Begleiter, Miller, Oberleutnant* se podle svědectví letce Antona Siebera nacházela v Priessnitzově domě na Gräfenberku. Za prověření děkuji Mgr. Michaele Kollerové, historičce VMJ.
7. GROWKA, Květoslav: *První jesenický letec*. Mikroregion Jesenicko, únor 2001, s. 27.
8. Hodnocení rytmistra Lehmanna pro velitelství letectva ve Vídni ze dne 26. 9. 1915. Rakouský státní archiv - Válečný archiv Vídeň (ÖStA-KA Wien). Za poskytnutí fotokopií archiválií děkuji PhDr. Jiřímu Rajlichovi.
9. *Ehrenbuch der österreichisch-ungarischen Wehrmacht. Die ausgezeichneten im Weltkrieg. 1. Band. Allerhöchste Auszeichnungen, verlautbart in der Zeit von 1.8.1913 bis 31.7.1915.* Wien 1917, s. 357.
10. Hodnocení rytmistra Lehmanna pro velitelství letectva ve Vídni ze dne 26. 9. 1915. Rakouský státní archiv - Válečný archiv Vídeň (ÖStA-KA Wien). Poděkování za pomoc patří překladatelce Kristě Voráčové.
11. Hodnocení rytmistra Lehmanna pro velitelství letectva ve Vídni ze dne 11. 9. 1915. Rakouský státní archiv - Válečný archiv Vídeň (ÖStA-KA Wien).
12. Návrh na řád byl zaprotokolován na velitelství letectva ve Vídni 30. 9. 1915 a na štábu letectva ve Lvově 30. 10. 1915, viz Rakouský státní archiv - Válečný archiv Vídeň (ÖStA-KA Wien).
13. SCHÜNZEL, Viktor: *Motorschule für Flieger*. Allgemeiner Teil, 1. Waldheim-Eberle 1916. 254 s.
14. Slovníkové heslo o něm viz RAJLICH, Jiří: *Major polní pilot Otto Jindra (1886-1932)*. Historie a vojenství 2009/2, s. 25; týž: *Rakousko-uherské eso es*. Válka Revue 2014/4, s. 23-27. Od dubna 1917 velel Brumowski Fliku 41J, který byl dislokován na blízkém letišti v Sesanu.
15. ŠAFAŘÍK, Jan J.: *Austro-hungary Air Aces 1914-1918*. Dostupné z http//:aces.safarikovi.org/victories/austria_hungary-www1.pdf. Anton Sieber naopak napsal, že *„za sestřelení třetího nepřátelského letadla byl roku 1916 mimořádně povýšen na hejtmana."*- neověřeno.
16. Návrh štábního důstojníka letectva při velitelství 5. armády z 4. 9.1916. Jde o opis, nikoli originál potvrzený plukovníkem Leo Nádherným, velitelem všech leteckých rot 5. armády na sočské frontě. Viz Rakouský státní archiv - Válečný archiv Vídeň (ÖStA-KA Wien).
17. SIEBER, Anton: *Fliegerhauptmann Viktor Schünzel. Ein Sohn der Heimat - Einer der ersten Flugpioniere*. Deutsche Woche (?), rubrika Heimat-Rundschau, 27. 6. 1940.
18. SOkA Jeseník, fond AM Jeseník, Hřbitovní kniha 1894-1932, č. 1917/99.
19. Nápis měl být údajně ještě doplněn o text: *„Ein tapferer Flieger fand für sein Vaterland den Heldentod."* Viz GRÖGER, Erwin: *Mein Besuch in der Heimat*. Altvaterbote 1980, č. 3, s. 280. Zřejmě se jednalo o dodatečný nápis neprovedený přímo do kamene.
20. SIEBER, Anton: *Fliegerhauptmann...*, opak. cit.

K historii loutkových divadel v Jeseníku po roce 1945

Město Jeseník bylo stejně jako celé území stejnojmenného okresu osídleno do roku 1945 z převážné většiny německým obyvatelstvem. Toto obyvatelstvo zde vedlo svůj kulturní život, byly mezi ním zakořeněny různé místní zvyky a tradice. Vše bylo náhle zpřetrháno po roce 1945, kdy bylo původní německé obyvatelstvo nuceně vysídleno a tím se ze zdejšího regionu zcela vytratila původní kultura. Téměř paralelně s vysídlováním původních obyvatel sem přicházeli noví osídlenci z různých koutů nejen tehdejší republiky, ale i Evropy (tzv. reemigranti), kteří si s sebou přiváželi ze svého původního domova zvyky a tradice a také uměleckou tvořivost. Ačkoli život v pohraničí nebyl v této poválečné době nijak jednoduchý a klidný, přesto si lidé byli schopni najít čas a hlavně sílu na činnost v různých nově zakládaných souborech. Vedle řady hudebních či tanečních souborů tak vznikla rovněž celá řada ochotnických divadel a stranou nezůstávala ani divadla loutková. Slibný vývoj

však narušil nástup nového komunistického režimu v roce 1948, který svobodnému kulturnímu životu rozhodně nepřál. Už v březnu tohoto roku byl přijat nový divadelní zákon, který ve své podstatě existenci samostatných souborů, ochotnických i loutkářských, prakticky vyloučil. Řada souborů tak spíše nedobrovolně ukončila svou činnost a ostatní zbylé soubory musely začít fungovat pod hlavičkou nějakého zřizovatele organizovaného v rámci Národní fronty. Většinou se jednalo o Československý svaz mládeže (ČSM), závodní kluby Revolučního odborového hnutí (ZK ROH) či Osvětové besedy. Tato opatření ze strany režimu ovšem přinášela do jisté míry i výhody v podobě zajištění zázemí pro činnost těchto souborů a také možnost ekonomické podpory. Činnost souborů podléhala pochopitelně stranickému dozoru a nebylo nic neobvyklého, že se do jejich repertoáru dostávala zvláště v 50. letech i vystoupení agitačního charakteru.[1]

V samotném městě Jeseníku vzniklo po roce 1945 vícero loutkářských souborů, existence řady z nich byla vázána na školní prostředí. Již v roce 1945 tak založil na zdejší měšťanské škole učitel Hons soubor vystupující s marionetami.[2] Bohužel mu nebylo dopřáno dlouhého trvání, neboť v roce 1948 byl zmíněný pedagog přeložen na jiné působiště a činnost souboru byla následkem toho ukončena. Marionetové divadlo bylo provozováno v 1. polovině 50. let také při ČSM a mezi lety 1957–1967 působilo a hrálo loutkové divadlo v trochu nezvyklém prostředí, a to v budově vlakového nádraží. V roce 1957 vzniklo loutkové divadlo hrající především s marionetami pod vedením Karla Weimanna, v jehož souboru účinkovali děti i dospělí. Toto divadlo mělo svou domovskou scénu v dnes již zbořeném domě v Průchodní ulici nedaleko pošty. Snad největším úspěchem souboru bylo vystoupení s hrou nazvanou *Pohádka lesa* na krajském loutkářském festivalu konaném ve Šternberku v roce 1959. Divadlo ukončilo svou činnost deset let po svém vzniku, tedy v roce 1967.[3] Jeho rekvizity pak ležely dlouho na půdě jesenického divadla, než je začal pro svou činnost užívat nově vzniklý amatérský loutkářský soubor na konci 70. let, kterému se s jeho hrami podařilo dosáhnout skutečně nevídaných úspěchů. A jím byl loutkářský soubor Skřítek.[4]

Historie souboru se začala psát v červnu roku 1978.[5] Jeho prvním vedoucím se stal Miroslav Kadlec, který již předtím působil ve zmiňovaném Weimannově divadle. Zázemí našel tento nově vzniklý soubor v budově dnešního Divadla Petra Bezruče (dříve Osvětová beseda), kde mohl využívat jeviště s hledištěm, dále klubovnu a sklad. Zpočátku se však museli jeho členové vypořádat s množstvím různých obtíží. V první řadě bylo nutné utřídit a dle potřeby opravit rekvizity užívané dříve Weimannovým souborem. Dále se členové museli naučit zvládat umění hry s loutkami. Všichni byli vesměs úplní začátečníci, a proto této přípravě bylo třeba věnovat značnou pozornost. Studovali příslušnou literaturu, kterou do Jeseníka přiváželi studující členové souboru z univerzitních knihoven, někteří členové odebírali časopis Československý loutkář. Cenné poznatky pak soubor získával exkurzemi u jiných loutkářských souborů, návštěvami krajských a celostátních loutkářských přehlídek a rovněž tak i účastí na speciálních školících kurzech. Zdokonalování činnosti však brzdilo časté střídání jeho osazenstva, což ovšem soubor trápilo po celou dobu jeho existence.

Poprvé se soubor představil na veřejnosti hrou *Strašidlo Bublifuk* v roce 1979. Ještě v tom samém roce začal s přípravou nové hry na motivy knihy francouzského spisovatele Antoina de Saint-Exupéryho a stejně tak nazvané *Malý princ*. Tuto hru pak členové souboru sehráli i na okresní loutkářské přehlídce a dobře zvládnuté vystoupení jim otevřelo bránu na krajskou přehlídku. Té se však nemohl soubor zúčastnit kvůli chybějící-

mu povolení na provozování hry podle předlohy západního autora. Pro jeho členy tato překážka znamenala velké zklamání, ale od další práce je neodradila.

Každým rokem se snažili členové souboru nastudovat nové představení. Hráli hry nejen převzaté a upravené dle svých potřeb, ale časem se někteří pokoušeli i o svou vlastní tvorbu. K hraní užívali nejen „zděděné" loutky-marionety, ale také další druhy loutek (maňásky, totemové loutky, kornoutové loutky a další), časem si vytvářeli i své vlastní, někdy až kuriózní loutky. Na počátku 80. let se zúčastnili členové souboru exkurze v Únanově na Znojemsku, kde fungoval loutkářský závod a odkud také pocházely loutky původního Weimannova divadla vyrobené v 50. letech. Loutkáři ze Skřítku zde získali poznatky o výrobě loutek, které využili následně při tvorbě svých vlastních. Z tohoto podniku pak také objednali sadu již hotových loutek pro doplnění svého fundusu a další potřebný materiál pro vlastní výrobu. V některých hrách kombinoval soubor hru loutek s výstupy živého herce (tzv. živáčka). Živý herec se uplatnil ve hrách *Jezírko splněných přání* a *Pohádky na draka,* zde takto vystupovali hned dva herci v rolích kouzelníka a draka, přičemž postava draka zde byla ztvárněna i formou loutky. Z dalších her je možno uvést pásmo tří kratších pohádek o zvířátkách spojených do jedné hry pod názvem *Tři pohádky se zvířátky.* Soubor nastudoval také několik her, kde ústřední roli zaujímala postava Kašpárka. Tak se hrála *Kašpárkova dobrodružství, Kašpárkova satiriáda* či *Kašpárek v pekle.* Pro účely posledně jmenované hry byla vytvořena přenosná dekorace v podobě knihy zhotovené z rámů potažených pomalovaným plátnem, kdy se při jejím otevření či otočení „listu" objevila dekorace pro jednotlivé scénky znázorňující prostředí královské komnaty, lesa či pekla. V roce 1984 pak soubor představil svému publiku hru nazvanou *Půda plná pohádek.* Dva herci vzpomínali na půdě nad starým kufrem plným loutek na své dětství spojené s hraním loutkového divadla a tyto své vzpomínky realizovali za pomoci jednotlivých loutek postupně vytahovaných z kufru. V této hře byly využity dokonce i dětské hračky a loutky z vcelku netradičního materiálu - z kuchyňského nádobí (sítka, vařečky, naběračky). Další poměrně zvláštní loutky byly vytvořeny o několik let později pro hru *Pohádky na modré niti,* kde členové souboru vodili loutky v podobě velkých klobouků s namalovanými obličeji.

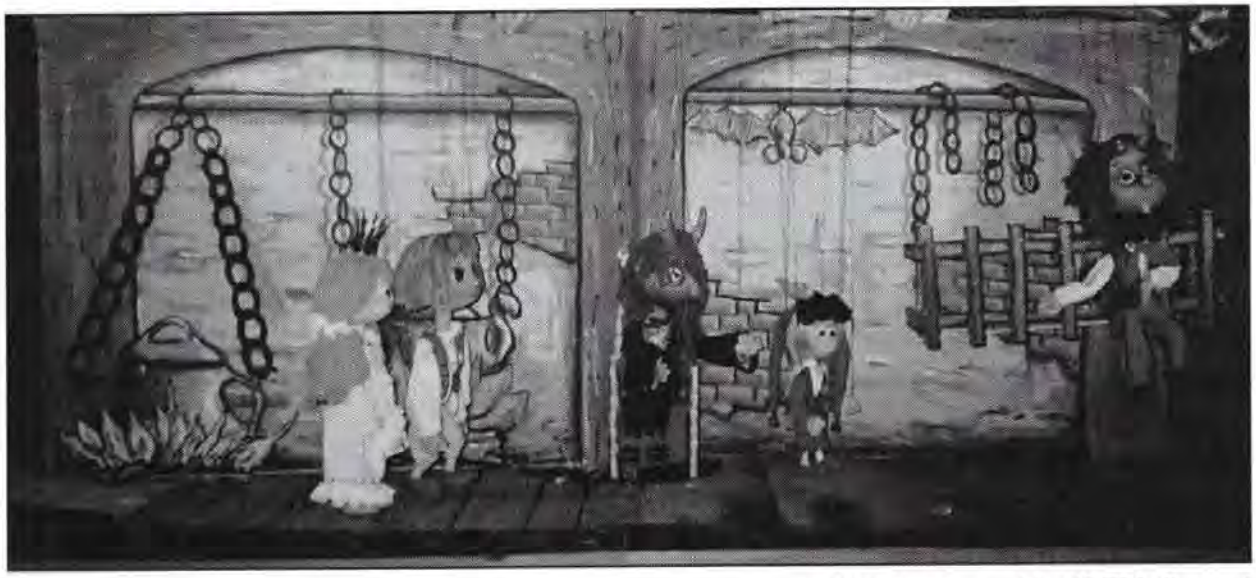

Kašpárek v pekle (SZM Opava)

Bezesporu největších úspěchů dosáhl soubor v polovině 80. let. Tehdy se mu podařilo probojovat skrze okresní a krajskou přehlídku až na 34. ročník celostátní loutkářské přehlídky konaný tradičně v Chrudimi. Soubor přijel soutěžit s autorskou hrou představující formou pásma moravských písní jednotlivé etapy v životě ženy. Hra nesla název *Když já si zazpívám* a vystupovala v ní vlastně jen jedna členka souboru, a to Dobroslava Šibravová, která byla zároveň autorkou této hry. Po hudební stránce ji doprovázela Rafaela Drgáčová. Tímto vystoupením obě dámy natolik zaujaly porotu, že souboru bylo uděleno 1. místo a nadto ještě získal Cenu diváka. Pro amatérský soubor to byl jistě nečekaný úspěch, zároveň však důkaz, že jejich usilovná práce přináší své plody. O rok později, tedy v roce 1986, vystupoval soubor v Chrudimi znovu a opět s autorskou hrou z dílny D. Šibravové nazvanou *Dobrý den, sluníčko*. Tentokráte se jednalo o pásmo tří kratších her o zvířátkách. Téhož roku se mohl soubor zúčastnit také mezinárodního loutkářského festivalu v rakouském Mistelbachu. Zde se představili s tolik úspěšnou hrou *Když já si zazpívám*.

A v tomtéž roce byl při souboru založen i dětský soubor pod vedením D. Šibravové, čímž se ovšem její činnost v „dospěláckém" Skřítku téměř zastavila. O to více se věnovala zodpovědně a precizně výchově mladých loutkářských talentů a její úsilí bylo korunováno úspěchem, když se v roce 1988 s hrou *Prin-*

Dobroslava Šibravová a její dětský sbor (SZM Opava)

cezny na draka jí vedený soubor probojoval až do celostátní soutěže v Kaplici.

Koncem 80. let opustil ze zdravotních důvodů funkci vedoucího Miroslav Kadlec a jeho místo zaujala Hana Tulisová. Její začátky v této roli však nebyly vůbec jednoduché. Přípravu nových her zkomplikovala na nějaký čas generální oprava divadelní budovy v roce 1989, která souboru znemožnila využívat v plné míře stávající prostory. Kvůli absenci zázemí přerušil svou činnost dětský soubor. Na samotném počátku 90. let pak ohrozil existenci souboru plán pronajmout jím využívané prostory pro zcela jiné účely. Tento plán nakonec realizován nebyl a členové souboru tak mohli nejen naplno využívat své dosavadní prostory, ale také se soustředit na nastudování nové hry, jmenovitě *Perníkové chaloupky*. Ve zklidněných podmínkách byla obnovena i činnost dětského souboru. Děti nacvičily nové vystoupení nazvané *Brémští muzikanti*, krátce po jeho uvedení však činnost dětského souboru v roce 1994 definitivně skončila. V roce 1996 se členům Skřítka opět podařilo po delším čase probojovat na celostátní soutěž do Chrudimi, tentokráte však porota jejich vystoupení nazvané *Tři pohádky se zvířátky* kladně neohodnotila. Soubor se v 90. letech navíc potýkal s postupným úbytkem členů. Situace došla nakonec tak daleko, že koncem roku 2003 se zbývající členové rozhodli existenci souboru ukončit. Veškeré rekvizity, kroniky i další písemný a fotografický materiál byl následně předán do sbírek teatrologického pracoviště Slezského zemského muzea v Opavě.[6]

Za dobu pětadvacetileté existence sehrál loutkářský soubor Skřítek celou řadu představení nejen na své domovské scéně, ale také v prostorách škol, školek, na dětském oddělení v nemocnici, v městském parku, v muzeu a rovněž i v okolních obcích a městech. U příležitostech výročí jeho založení byly připravovány výstavy přibližující historii a úspěchy tohoto souboru a byly zde vystaveny i jednotlivé loutky a dekorace. Loutkářský soubor Skřítek zcela jistě zanechal výraznou stopu v moderních kulturních dějinách města Jeseníka a lze jen litovat, že mu osud nedopřál delší životnosti.

Michaela Kollerová

POZNÁMKY

1. GROWKA, Květoslav:*Podklady k místopisu českého ochotnického divadla v okrese Jeseník po roce 1945.* In: XII. svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Slezská lidová kultura a kultura lidu na Jesenicku. Jeseník 2012, s. 126; PRACNÁ, Sylva: *Loutkářství na severu Moravy a ve Slezsku po roce 1945 do současnosti (bývalé okresy Jeseník, Bruntál, Opava, Karviná, Frýdek-Místek a Město Ostrava).* Časopis Slezského zemského muzea. Série B-vědy historické, 2004, 53, s. 72.

2. Pojmem marioneta se označuje loutka ovládaná shora tenkými provázky.

3. PRACNÁ, Sylva: *Loutkářství na severu Moravy...*, opak. cit., s. 75–76.

4. Zhruba ve stejné době, kdy vznikl soubor Skřítek, vystupovalo v Jeseníku ještě loutkové divadlo pod vedením Jarmily Josefíkové. Činnost tohoto souboru však trvala jen krátce.

5. Název souboru Skřítek se začal užívat teprve až od roku 1981.

6. Historie loutkářského souboru Skřítek byla zpracována pro účely tohoto článku na základě studia kronik souboru uložených ve Slezském zemském muzeu v Opavě pod inventárními čísly GI 151/1 (kronika z let 1978–1983), GI 151/2 (kronika z let 1984–1986), GI 151/3 (kronika z let 1987–1992), GI 151/4 (kronika z let 1993–1996) a GI 151/5 (kronika z let 1997–2003), využito bylo rovněž výročního spisu *15 let loutkového divadla Skřítek při OB Jeseník* autora Miroslava Kadlece z roku 1993 uloženého v téže instituci pod inventárním číslem GI 152.

Schillerův park ve Zlatých Horách

Při přípravě studie věnované architektuře Zlatých Hor v 19. a první třetině 20. století[1] se vynořilo pozoruhodné, dosud zcela opomíjené téma: městský veřejný park. Byl situován jižně od města při silnici na Heřmanovice, v ostrém zlomu silnice přibližně dva kilometry od městského centra. Strukturu dokumentuje indikační skica Zlatých Hor, jež je mapovou přílohou operátu slezského stabilního katastru z roku 1836: sled klikatících se pěšinek uzavírajících nepravidelné útvary s naznačenou vegetací doplnily dřevěné stavby, snad kiosky či pavilonky. Area byla propojena s urbanizovaným územím cestou lemovanou stromořadím. Legenda jasně hovoří o parkovém využití plochy.[2] Mladší zprávy získáváme z lesního hospodářského plánu městského lesa z let 1844-1855 a 1862-1881, přičemž ještě k roku 1862 je tato plocha vydělena s označením *Parkwald*.[3] Lesní hospodářský plán vedl vrchní lesmistr Ignác Weiser, který rovněž v roce 1844 vypracoval porostní mapu městského lesa, v níž jako *Park* neboli *Parkwald* označil část V. Z textové přílohy se dovídáme, že tato plocha byla vyjmuta z intenzivního lesního hospodářství. Doplňme, že Ignác Weiser, který je k roku 1867 uváděn jako vrchní lesmistr v Holčovicích,[4] mohl být autorem návrhu či přímo realizace parkového objektu, k níž došlo patrně krátce před pořízením indikační skici.

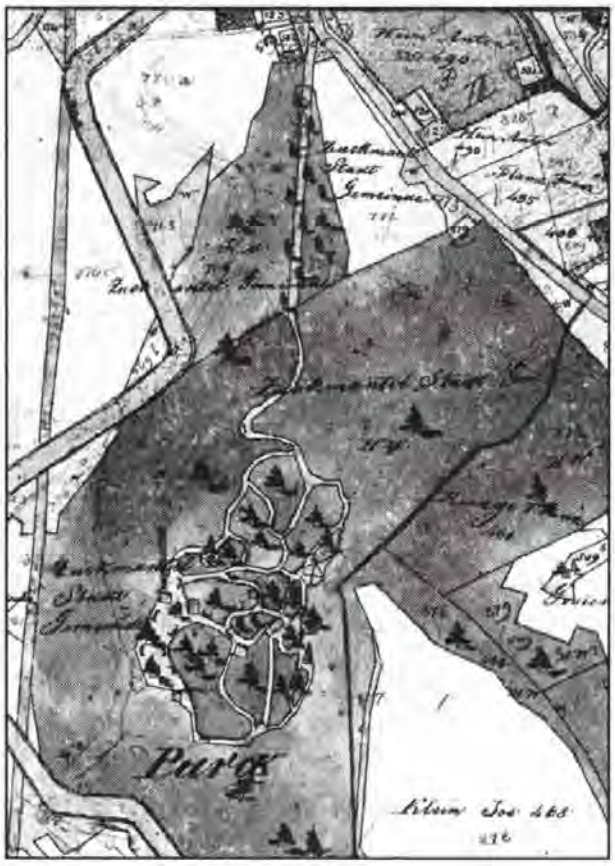

Park na indikační skice, 1836

Mladší etapu proměny areálu dokumentují pohlednice z doby kolem roku 1900. Dosvědčují zušlechtění areálu, jenž byl stranou zájmu, který se přesunul na park Františka Josefa a parkové plochy kolem Schweinburgova sanatoria, takže vydání průvodce Zlatými Horami od J. C. Hoffmanna z roku 1898 (*Führer durch Zuckmantel und Umgebung*) jeho existenci ani nepřipomíná. Znamená to tedy, že až později, v prvních letech 20. století byl vystavěn ve východní část arey dřevěný pavilon a ve svahu uměle vytvořeného návrší osazena pumpa k čerpání vody. Zpevněná plocha mezi pavilonem a návrším, uzavřeným obloukem přírodního amfiteátru, byla užívána k promenádním koncertům. Je možné, že péči o plochu převzal na sebe okrašlovací spolek, ve Zlatých Horách založený v roce 1880, každopádně park až v roce 1905 přijal jméno oslavovaného německého básníka Friedricha Schillera.[5] Rešerše dobového tisku z roku 1905 (*Silesia, Mährisch-schlesische Presse*) však bližší okolnosti této události neodhalily.

Dnes jen máloco prozrazuje původní funkci arey, snad jen dendrologická skladba a terénní reliéf ji odlišují od okolního lesa. Struktura odpovídala parku období biedermeieru, který narušuje pravidelnost barokních parkových založení a současně je jakoby miniaturizací anglických parků období romantismu. Tento typ se uplatnil v městském, resp. příměstském prostředí u soukromých měšťan-

ských zahrad, u veřejných občanských parků i v aristokratickém prostředí u drobnějších zámeckých sídel. Každopádně Zlaté Hory tak měly jeden z nejstarších veřejných parků v českém Slezsku.

Jisté překvapení zanedbaného území přináší obhlídka místa dnes. Odhaluje prostorovou koncepci, kdy je stále zřetelné severojižní vedení hlavní linie, oddělené sledem uměle navršených pahorků od rovinatého okolí, včetně amfiteátru se studnou, kterou nedávno někdo odkryl zpoza sesuté zeminy a vyspravil kamennou bázi, již původně doplňovala dřevěná nástavba.[6] Plocha tedy přímo vyzývá k důkladnějšímu průzkumu a k rehabilitaci struktury, aby doplnila spektrum návštěvnicky zajímavých míst v okolí Zlatých Hor.

Pavel Šopák

POZNÁMKY

1. ŠOPÁK, Pavel: *Zlaté Hory 1850–1914: Stavební kultura města jako svědectví modernizačních procesů.* In: XIV. svatováclavské setkání v Jeseníku. Rozkvět Jesenicka v letech 1848–1918. Sborník referátů, Jeseník 2014, s. 60-74.
2. Přístupný v digitalizované podobě na internetu. Uloženo ZA v Opavě, Stabilní katastr slezský, IV. indikační skici, inv. č. 34, sign. Sl48, karton 10, sekce H5.
3. Státní okresní archiv Jeseník, fond Archiv města Zlaté Hory, inv. č. 664 a 665.
4. *Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn*, IV. Band, 1865, Brünn 1866, s. XX.
5. Článek Josefa Šmoldase o Schillerově parku zveřejněný na webových stránkách Klubu přátel Zlatých Hor (http://kpzh.cz).
6. Děkuji Marianu Čepovi ze Zlatých Hor za konzultaci problematiky.

Rok ve znamení čápa

Jedním z nejznámějších a nejoblíbenějších druhů ptáků je čáp bílý (*Ciconia ciconia*). Nezaměnitelný ptačí druh je odedávna symbolem počátku jara, štěstí, věrnosti a především zrodu nového života. Méně známým a o to vzácnějším už je jeho příbuzný čáp černý (*Ciconia nigra*). Oběma druhům byla věnovaná vysoká pozornost v roce 2014, kdy byli Českou společností ornitologickou společně vyhlášeni Ptákem roku; čáp bílý jako jediný už podruhé. Stalo se tak i při příležitosti celostátního sčítání a sledování změn výskytu, do kterého se mohla zapojit široká veřejnost a přispět tak k tvorbě mapy hnízdišť.

Jen velmi obtížně bychom našli někoho, kdo neví, jak čáp bílý vypadá nebo čím se živí. Můžeme ho vidět, jak v mělkých vodách vyhledává drobné obratlovce nebo větší hmyz, stejně jako ho na hostinu sbírat hlodavce a hmyz neomylně přilákají zvuky traktoru na poli. Ostatně jako synantropní druh je s oblibou pozorován i na hnízdě, kdy vyhledává budovy, stromy nebo stožáry a staví mohutná hnízda v otevřené krajině rovin a pahorkatin. Čáp bílý hnízdí v severozápadní Africe, Evropě a střední Asii. V celé Evropě je tažným druhem se zimovišti v pásmu subsaharské Afriky až po jih kontinentu. Čáp černý se liší nejen zbarvením (pouze s bílým břichem a klíny vybíhajícími na křídla), ale především preferovaným hnízdním prostředím. Žije skrytě v klidných lesích s dostatkem bohatě zarybněných řek i potoků v okolí, kde převážnou složkou jeho potravy jsou ryby. Hnízda staví v korunách vysokých stromů (u nás zpravidla buků), někdy i na skále. Jako zimoviště využívá pás států v oblasti Sahelu, rovník překonává výjimečně. Je výrazně plašší, ale s přibývající nasyceností území jeho populací se také začíná přibližovat k lidským sídlům.

Oba v ČR zvláště chráněné druhy (čáp bílý jako ohrožený a černý jako silně ohro-

žený) jsou velmi zajímavé právě změnami rozšíření areálů od minulého století. Zatímco čáp bílý hnízdí na většině území ČR a lze u něj pozorovat především posun z nížin a rybničních oblastí do vyšších poloh z důvodů intenzifikace a chemizace zemědělské výroby v unifikované krajině, čáp černý hnízdí na téměř celém území v lesnatých oblastech od nížin až po horní hranici lesa a zde se projevuje především trend obecného nárůstu počtu jedinců a rozšiřování hnízdních lokalit. Oba druhy byly ještě v 19. století pozorovány v ČR jen výjimečně na omezených lokalitách jižní Moravy a jižních Čech. Šíření se dá přesně vysledovat díky periodicky organizovaným mezinárodním sčítáním od roku 1934, která byla zorganizována z důvodu prudkého úbytku čápů v celé Evropě. V západní Evropě s industrializací zemědělství prakticky vymizel. V tomto roce prováděly sčítání četnické stanice a u čápů bílých bylo zaznamenáno v Čechách 126 párů a na Moravě 76 párů. Poté s periodou 10-15 let docházelo k více než dvojnásobnému nárůstu hnízdišť proti období předchozímu. Kompletní sčítání během roku 1984 podchytilo v Čechách 339 a na Moravě 309 hnízdišť, ale v Evropě byl zaznamenán hluboký propad. Od tohoto roku už probíhá podrobné sčítání a sledování jednotlivých hnízd v ČR každoročně. Celkový odhad počtu hnízdících párů v letech 2001-03 činil 931-954. To je oproti početnosti z roku 1989 zvýšení v průměru o 47 % a zvýšení obsazenosti území na 72 %. K zajímavým jevům patří i jedinci, kteří v posledních letech tráví v ČR i zimu, přestože se jedná o jednoho z nejtypičtějších druhů tažných ptáků. Trend změny migračního chování je patrný na celoevropské populaci čápů, z nichž mnozí v posledních letech neabsolvují tahovou cestu až do Afriky, ale zůstávají již na jihu Pyrenejského poloostrova anebo v Izraeli, což také hovoří o globálně teplejších zimách. Navíc výrazně narůstající čapí populace ve Španělsku se začala netradičně přizpůsobovat i moderní potravní nabídce, utváří velké kolonie v zázemí skládek.

Mládě čápa černého na hnízdě ve Stachlovicích, 2004 (foto A. Lyko)

U čápa černého byla zjištěna početnost hnízdících párů při výše zmíněném sčítání z roku 1934 na 5-6, v letech 1942-45 již 20-25 párů, ale všechny v jediné oblasti luhů pod Lanžhotem. V roce 1944 bylo poprvé zjištěno hnízdění ve Slezsku a od té doby se začali čápi černí šířit přes oblast Hrubého, Nízkého Jeseníku a Oderských vrchů. V Čechách bylo první hnízdění prokázáno v roce 1952 u Trutnova. V dalších letech se poměrně rychle začalo zaplňovat celé území ČR, celkový odhad z roku 1966 hovoří o 50 párech a v letech 2001-03 je odhad stanoven na 300-400 hnízdních párů, což je oproti stavům z roku 1989 zvýšení téměř o 50 % i obsazenost území se zvýšila prudce na 79 %.

Co se týče výskytu na Jesenicku, z mapy hnízdišť v roce 2014, která zmapoval J. Vrána, můžeme vyčíst několik kontrolovaných hnízd čápa bílého, kde se podařilo zaznamenat mláďata. Přímo v Jeseníku by dle mapovatele čápi bílí trvale hnízdit neměli, přesto v loňském roce bylo pozorováno hnízdo i s mláďaty na komíně u činžovního domu v ulici U Kasáren. U benzínové stanice AGIP je umělá hnízdní podložka, která není vhodná a dlouhodobě obsazovaná. Z databáze pozorování J. Vrány roku 2013 vyplývá, že v tomto roce bylo v okrese Jeseník zjištěno celkem 16 čapích hnízd, z nichž převážná většina na komínech. Zajímavé je hnízdo v Bernarticích umístěné na funkčním sloupu sítě nadzemního vedení napětí v centru obce, aniž by vodiče byly izolované. Neméně zajímavá jsou i hnízda na topolech u Supíkovic, kde čápy bílé lze sledovat v sezóně na hnízdě on-line přes webovou kameru provozovanou neziskovou společností KRASOHLED, o.p.s. Mapa hnízd čápa černého roku 2014 byla vytvořena pouze přibližně z důvodů ochrany hnízd před rušením, přesto i na Jesenicku jsou poznačená hnízda u Písečné, Horních Hoštic, Ostružné nebo Bělé pod Pradědem. Pro Vlastivědné muzeum Jesenicka je ovšem zásadní hnízdiště na Zlatohorsku, odkud získalo dva uhynulé exempláře v letech 2011 a 2014, z nichž mladého, ještě neplně vybarveného jedince (nemá zobák a nohy červené, ale lahvově zelené) je možno spatřit jako dermoplastický preparát ve stálé expozici fauny a flory ve Vodní tvrzi.

Ohrožení, která mohou čápy potkat, je mnoho. Problémem bývá počasí, kdy v deštivých a chladných letech se podaří odchovat pouze minimum mláďat. Daleko problematičtější je ale klimatická změna ve vztahu k zimovištím, kdy opakovaná sucha v oblasti Sahelu mají na svědomí tisíce mrtvých čápů. Samozřejmě při migraci a na zimovištích v Africe hrozí další ztráty poškozením prostředí chemizací, např. DDT, vysušováním mokřadů, ale i lovem pro zábavu a obživu. Antropogenní příčiny úhynu okroužkovaných čápů Kroužkovací stanice Národního muzea Praha z let 1932–2012 ukazují u čápů bílých především na nárazy do drátů z 50 % a zásahy elektrickým proudem 23 %, dalších 10 % bylo zastřeleno. U kroužkovaných čápů černých 29 % zemřelo zastřelením, 27 % bylo zasaženo elektrickým proudem a 25 % zemřelo po nárazu do drátů.

Čápi černí, kteří byly nalezeni poblíž svého hnízda v oblasti Horního Údolí a byli darováni do muzejních sbírek VMJ revírníkem LS Jeseník Ing. Paulem, zemřeli také po nárazu do el. vedení. Většinou tyto úrazy mají na svědomí mladé, nezkušené ptáky, kteří ještě nemotorně létají. Vzhledem k tomu, že se jedná již o pátý případ v téže lokalitě ve vztahu k silně ohroženému druhu, přistoupilo se k zabezpečení nadzemního vedení vysokého napětí, o které se zajímá i SCHKO Jeseníky. ČR křižuje přes 70 000 km vzdušných elektrických vedení vysokého napětí s počtem 750 000 stožárů a sloupů. V první rovině dochází ke zraňování a usmrcování ptáků po nárazu do vodičů, což postihuje především velké a noční druhy, zvláště v místě tahových cest, hnízdišť, vodních ploch a za špatné viditelnosti. Prevencí je instalace zvýrazňujících prvků. Druhým problémem je pak zraňování a usmrcování na nevhodných konstrukcích z důvodu zasažení elektrickým výbojem. Obecně lze říci, že nejnebezpečnější jsou sloupy se složitým křížením neizolovaných vodičů, na jejichž plochých vrcholech s dobrým výhledem nejen čápi s oblibou sedají. Někdy pro kontakt stačí pouze spojení stříkance trusu ptáka s vrcholem sloupu. Od 80. let 20. století je problematice věnovaná pozornost a dochází k testování ochranných technologických prvků. Od prvků, které ptákům úplně znemožňovaly dosednout na konstrukci (hřebeny, konzola typu Pařát), což je pak nutilo vybírat si daleko nebezpečnější místa pro sezení, se přechází spíše k nabídce

alternativní plochy. Účinné opatření je dráty izolovat ochrannými lištami, tam, kde je to možné, nebo alespoň umístit nevodivé bidlo nad vodiče. Ostatně ze zákona vyplývá povinnost, že do 6. 6. 2024 má každý provozovatel distribuční soustavy zabezpečit linky staré i nové konstrukce ochrannými technologiemi, na jejichž vývoji se distribuční společnosti v současnosti podílejí.

Čáp je z hlediska ochrany přírody považován za tzv. vlajkový druh, který je pro lidi dostatečně sympatický, je považován za užitečný, a zároveň jeho ochrana má pozitivní vliv i na jiné složky životního prostředí. Co nám může výzkum jejich chování i prosté sledování laika říci o stavu naší planety?

Hana Hošková

LITERATURA

CEPÁK, Jan: *Čápi a elektrovody.* Ptačí svět. Praha: ČSO, 1/2014, roč. XXI, s. 20.

ČSO - *Pták roku 2014 – čáp bílý a čáp černý* [online]. [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://cap.birdlife.cz/o-capech>.

HLAVÁČ, Václav, KOUBOVÁ, Martina, NEUWIRTHOVÁ, Helena: *Ochrana přírody* – Ochrana ptáků na linkách vysokého napětí [online]. [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Pece-o-prirodu-a-krajinu/ochrana-ptaku-na-linkach-vysokeho-napeti.html>.

CHVAPIL, Stanislav: *Zimování čápů u nás.* Ptačí svět. Praha: ČSO, 1/2014, roč. XXI, s. 20.

SEDLÁČEK, Karel a kol.: *Červená kniha 1 Ptáci.* Praha: SZN, 1988, 180 s.

Letecké boje nad Javornickem

Rok 1945 byl pro německou armádu již smrtelný. Většina vojáků se snažila dostat nějak domů, v „horším" případě padnout do amerického zajetí, ale hlavně ne do ruského, kde věděli, co je čeká. Jen ti nejzaslepenější věřili ve zdárný obrat. Ještě na konci roku 1944 Hitler žádal i přes zhroucení obou front další a další oběti a tak 25. října vyhlásil vytvoření volkssturmu, jemuž podléhali všichni muži od 16 do 60 let. 12. listopadu se přidalo Jesenicko, a tak i zde se příslušníci volkssturmu začali vyzbrojovat, cvičit a následně se připravovat na totální válku. Byli sem dopraveni příslušníci pozemních vojsk Luftwaffe na obsluhu protiletadlových děl 88 mm Flak (Javorník, Travná) a 4.500 dělníků, hlavně z východních zemí, bylo nahnáno do Slezska vybudovat obranné pásmo.

Rychlý postup Rudé armády se projevil na Jesenicku zvýšenou leteckou činností. Už to nebyly jen průzkumné lety, či jen přelety svazů. Dne 7. 10. 1944 došlo k pravděpodobně cílenému shozu bomb ve Velké Kraši - Hukovicích, další záznamy mluví o 13. září, kdy cílem byla údajně muniční továrna v Mikulovicích. Ovšem dnešní verze se spíše přiklání k tomu, že se jednalo jen o nouzový shoz. V prosinci se ale letecká aktivita zvýšila a 12. prosince byly provedeny menší nálety na Českou Ves či Písečnou. Jestli se jednalo o cílené nálety, či spíše o nouzové shozy bomb, dochované záznamy neuvádí. Jesenicko bylo i svědkem nepříliš četných leteckých soubojů, jako např. ve Skorošicích. K tomu uveďme svědectví pamětníka Manfreda Hadwigera (z 19. 11. 2004):

Ten den na jaře roku 1945, když probíhaly boje u Nysy a my slyšeli hřmění vzdáleného boje, najednou přilétala dvě letadla od Rychlebských hor na Nýznerov. První (pronásledované) byla německá stíhačka, po níž střílela ruská stíhačka. Souboj probíhal už před Nýznerovem a přenesl se směrem na Skorošice, kde v prostoru mezi Horními Skorošicemi a Nýznerovem německá stíhačka odhodila přídavnou nádrž a následně přistála u Horních Skorošic na břicho. Jako malí kluci jsme byli fascinováni tímto soubojem a hned jsme se

běželi podívat, abychom si prohlédli letadlo zblízka. Jenže když jsme se dostali na místo nouzového přistání, pilot už tam nebyl (vzdálenost Nýznerov-Skorošice je minimálně 2,5 km) a letoun pouze hlídal četník, který nás vyhnal.

Stíhačka byla určitě typ Bf 109, protože na ní létal jejich příbuzný Alfréd Appelt (jednotka JG-301, zahynul 2. 3. 1945 u německého Ressenu). Pan Hadwiger následně určil přibližnou oblast, kde letadlo nouzově přistálo. Protože však nebyl schopen upřesnit datum, kdy k tomu došlo, byl případ dlouho nejasný. Taktéž jméno pilota a jednotky bylo zahaleno tajemstvím, protože v tomto prostoru operovalo více jednotek. Jako pomocné vodítko mohlo sloužit, že stíhačka měla pod trupem přídavnou palivovou nádrž, z čehož plyne, že měla domovskou základnu vcelku daleko. S pátráním nám pomohl Petr Sýkora, který zjistil, že šlo o jednotku III. JG-52, která měla do 17. 3. 1945 domovskou základnu na letišti ve Svídnici, kterou musela z důvodu postupu sovětských vojsk vyklidit a přesunout se na letiště Chrudim ve východních Čechách. Proto musely stíhačky Bf 109 nosit pod trupem přídavné palivové nádrže kvůli zvýšení jejich operačních možností v bojovém prostoru Horního Slezska. Naštěstí je zachován deník této stíhací jednotky, v němž je zaznamenáno:

24. 3. 1945. Jižně od Vidnavy letoun Bf 109 G-14 Wnr.465 314 přistává kvůli nebezpečí požáru z letecké bitvy na břicho, letoun má ze souboje 80% poškození. Pilot nezraněn.

Dnes už se asi nepodaří zjistit, o jakého pilota se jednalo, protože pokud se nezranil (nebo nezahynul), tak v německých záznamech neuváděl.

Další historicky cenné údaje o leteckých aktivitách nad Javorníkem se dovídáme ze vzpomínek Anneliese Brodingerové, roz. Seidel:

V prvních měsících válečného roku 1945 se blížila fronta. Už od začátku roku se pro děti nekonala pravidelná školní výuka, protože školní budova byla využívána jako ubytovna pro uprchlíky a naposledy sloužila vojákům. Tak byly v obecné škole ubytovány například pozemní síly Luftwaffe. Vyučování si už užijeme jen hodinu ve vesnické škole. Zbytek času jsem často strávila s hrstkou kamarádů pozorováním vojáků, kteří se nastěhovali do bytů v Javorníku.

Ve stodole vedle školy byla opravována vozidla, která parkovala na dvoře školy - někdy jsme se mohli účastnit i zkušebních jízd směrem na ulici Freiwaldauer a Horní Fořt.

V posledních dnech jsem zpozorovala, že pneumatiky vozidel byly opatřeny metr dlouhými kusy dřeva a auta byla v zámeckém parku celá pohřbena pod maskovacími sítěmi. Na mou otázku, co to má znamenat, odpověděli vojáci, že je v brzké době třeba počítat s nepřátelskými nálety na Javorník. Přišly 19. března 1945 v poledních hodinách mezi 13 a 13,30 hod. Byl krásný, jasný den a já právě stála na zahradě a sekala dřevo na zatopení v peci. Uslyšela jsem těžký, hluboký, monotónní hukot směrem od Bernartic. A i když nebyl vyhlášen žádný letecký poplach, ani jsem nic neviděla, věděla jsem hned, co dělat. Běžela jsem za mojí matkou, která měla právě polední přestávku a byla doma. Pracovala ve zbrojní fabrice - pobočce Mikulovic, v Schatankově vile. Hned jsme vyběhly. Naším cílem byl suterén domu. Ten náš, na Nádražní ulici 183, žádný neměl. Už na cestě jsme je uviděly: byly to sovětské bombardéry (na přesný počet už si nedokážu vzpomenout), které letěly tak nízko, že jsme mohly rozeznat zařízení nesoucí bomby. Došli jsme ke schodům, které vedly do sklepa, a zůstaly jsme stát na třetím schodu. Strachem jako omráčeny a neschopny jít dál. Stály jsme tam společně s ostatními obyvateli domu.

Ty první (a také nejvíc bomb) dopadly na Jonasovo zahradnictví. Cílem náletu byla muniční továrna v Schatankově vile, která ale jako ironií osudu zůstala nepoškozena. Zato okolní prostory, jako Jonasovo zahradnictví, byly postiženy o to víc. Tam dopadly tři bom-

by: do skleníku, do zahradnictví a do přilehlé budovy, kde bydlel zahradník. Další bomby dopadly na Nádražní ulici, na Dobischkovu fabriku, která vyráběla papír a kartony, a na muniční sklad v dolním parku. Poté co bombardéry přelétly, opustily jsme naše místo a vyšly ven. Jenomže bombardéry se vracely zpátky! S tím jsme nepočítaly. Kde se otočily, to jsme z našeho místa nemohly poznat. Vojáci na nás ještě volali, abychom se hned vrátily do domu, než se sami vrhli na zem. Pokud vím, přišli i někteří z těchto mužů o své životy, protože letci bombardovali při svém návratu i oblast pod Schuhmacherovou vilou (dnešní pošta). Útok na zahradnictví následoval hned nato. V prvním patře již zmíněné přístavby se v době náletu nacházeli manželé Matznerovi s dcerou, kteří právě měli návštěvu: nějakou paní s dítětem ze sousedství, která s nimi přišla probrat jejich společný útěk. Také tam byla další paní, která bydlela ve stejném domě jako zahradník Jonas. Stála v domovních dveřích a křičela: „Letadla!" To už padaly i bomby. Ještě ve dveřích jí byla utržena ruka, těsně nato se na ni zřítil kámen. Manželé Heineltovi, kteří bydleli v přízemí, se stačili včas ukrýt do rohu. Nad jejich hlavami se dům zbořil. Bar zůstal vzpříčený těsně nad nimi jako střecha, takže zůstali jako zázrakem nezraněni. Vyhrabali se ze suti. Pán, který špatně chodil, plival nadávky a cynicky poznamenal: „Unkrautvergiehtnie". Tak nám to alespoň později vykládal zahradník Jonas. Ve vile Golden Stern, která byla zcela rozbombardována, přišla o život žena domovníka. Kdyby bývala zůstala v jejich domě, který byl 10 metrů odtud, nálet by přežila. Na Hřbitovní ulici byla u Weinertova pekařství zbořená celá domovní zeď a Tinterovo truhlářství, které hraničilo se zadní budovou skleníku Jonasova zahradnictví, bylo také zcela zbořeno. V té době se zde naštěstí nikdo nenacházel. Celý nálet trval asi 15 minut. Ale ještě hodiny poté jsme slyšeli exploze munice z dolního parku. O den později se vojáci z Javorníku přesunuli směrem na Habelschwerdt, Landeck a jinam. I když od toho dne uběhlo již víc než půl století, stále se vidím, jak jako dvanáctiletá dívka stojím na našich schodech do sklepa.

Dodnes najedeme patrné stopy této události, jako např. zničené dva stupně schodů vedoucí do zámeckého parku (blízko tehdejšího muničního skladu), či časté nálezy roztrhané munice do ručních zbraní při výkopových pracích v dané lokalitě. A na podzim roku

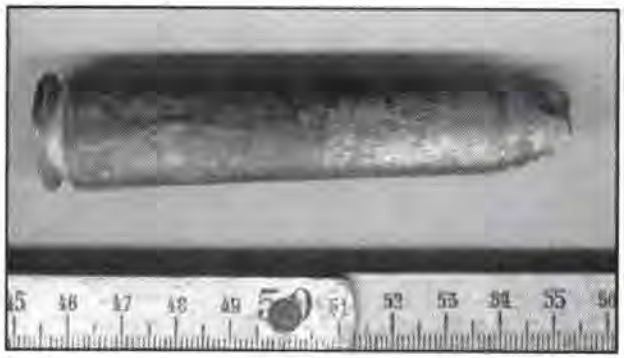

2014 byla na okraji města Javorník nalezena na povrchu pooraného pole mosazná nábojnice, která pochází z výzbroje Rudé armády. Nábojnice patří do kulometu Berezin UBK ráže 12,7 mm, jímž bylo vyzbrojeno letadlo Il-2m3 Šturmovik. Do muzejních sbírek se dostal předmět, který má svůj konkrétní historický příběh.

Milan Rychlý

Z historie ochrany přírody v Jeseníkách

Krásám a jedinečnosti jesenické přírody se už po mnohá desetiletí přijíždějí obdivovat turisté ze všech koutů naší země i ze zahraničí. Jejich prostřednictvím tak příroda pro Jesenicko představuje i jeden ze zdrojů prosperity. Pro zdejší region je tedy ve vlastním, dalo by se říci přímo „strategickém" zájmu věnovat zvýšenou pozornost ochraně přírodních krás, díky kterým je pro návštěvníky tolik atraktivní. Systematická ochrana přírody

a citlivý přístup k ní však zdaleka není věcí samozřejmou. Naopak představuje hodnotu, jež je vlastní až takové společnosti, která již vyřešila nejprimárnější problémy vlastní existence. Otázka ochrany přírody v Jeseníkách, ač aktuální i dnes, sahá ve svých počátcích až k přelomu 19. a 20. století. Jistě tedy nebude od věci uskutečnit zde krátký průřezový exkurz do historie této problematiky. A nad míru vhodným důvodem může být i skutečnost, že Chráněná krajinná oblast (dále CHKO) Jeseníky v letošním roce slaví 45. výročí svého založení.

Vlastní ochraně přírody v Jeseníkách předcházel již v průběhu 19. století zájem přírodovědců. Ti se zde při své badatelské činnosti tehdy zaměřovali především na nejvyšší partie jesenického pohoří ceněné jak pro svoji specifickou, v některých případech přímo endemickou, faunu a flóru, tak i pro geologické úkazy, jež doplňují krajinnou scenérii horských hřebenů.

Vůbec první iniciativa k ochraně jesenické přírody tak vzešla z prostředí botaniků sdružených v olomouckém botanickém spolku (*Botanischer Verein in Olmütz*). Jeho cílem bylo dosáhnout takových podmínek, které by zajišťovaly ochranu zachovalým a člověkem téměř nedotčeným zbytkům původního jesenického pralesa před hospodářským využíváním a ponechaly ho přírodě. Uskutečnění jejich záměru velice napomohl osvícený přístup tehdejšího majitele polesí na Šeráku-Keprníku, Jana II. z Lichtenštejna. Za účelem ochrany původních porostů nechal vyčlenit 172 ha území, na němž v roce 1904 založil tzv. Lichtenštejnský prales. Jednalo se tak o první chráněnou přírodní rezervaci na Moravě, čímž bylo srovnáno opoždění za Čechami, kde s touto problematikou byly zkušenosti již z dřívějška.

Ačkoliv všestranný zájem odborníků o jesenickou přírodu neopadal, ba naopak se stále více profesionalizoval, zůstalo založení Lichtenštejnského pralesa na Šeráku na dlouhá desetiletí ojedinělým počinem. Od 30. let byla sice vyvíjena iniciativa na vyhlášení přírodní rezervace na území Velké kotliny, která již od 19. století přitahovala pozornost biologů, botaniků i geologů, nicméně tohoto cíle bylo nakonec dosaženo až po druhé světové válce.

Teprve v roce 1946 získala Velká kotlina spolu s Malou kotlinou, Rejvízem, Petrovými kameny, Tabulovými kameny a Lichtenštejnským pralesem na Šeráku status botanické rezervace. Tímto jako by byly prolomeny ledy dosavadního nepříliš aktivního přístupu ze strany společnosti a státu a následující dekáda se pro Jeseníky nesla v duchu vyhlašování přírodních rezervací. V polovině 50. let tak vznikly Státní přírodní rezervace (SPR) Rašeliniště Skřítek, SPR Františkov, Vrchol Pradědu, Přírodní rezervace Bučina pod Františkovou myslivnou a status SPR získaly i výše jmenované lokality, které se zvýšené ochraně těšily od roku 1946. V roce 1963 pak do souboru jesenických Státních přírodních rezervací přibyla i SPR Bílá Opava.

Všechny jmenované rezervace zahrnovaly svou rozlohou nejvýš několik málo stovek metrů čtverečních. Od konce 50. let však v Československu zároveň docházelo k přehodnocování uplatňovaných přístupů k ochraně přírody. Dosavadní vytváření izolovaných a rozsahem nevelkých rezervací bylo, vzhledem k sílící intenzitě civilizačních vlivů, vyhodnoceno již jako nedostačující. Nově začala být jako ideální způsob ochranáři prosazována ochrana velkoplošných celků, kde by veškeré konání člověka bylo legislativou usměrňováno tak, aby byla udržována pokud možno co největší rovnováha s přírodním prostředím.

V roce 1955 byl jako první velkoplošný krajinný celek prohlášen za Chráněnou krajinnou oblast Český ráj a pod touto novou kategorií zařazen do systému ochrany přírody v Československu. Jen o rok později byl, jako první na Moravě, za CHKO prohlášen Moravský kras. V následujících letech došlo

k vyhlášení CHKO Šumava (1963) a CHKO Jizerské hory (1968).

Vzhledem ke svému významu a dlouhodobému zájmu odborníků na sebe podobný krok nedal již dlouho čekat ani v případě Jeseníků. Dne 19. 6. 1969 byla vyhláškou Ministerstva kultury ČSR č. 9.886/69 - II/2 na území Hrubého Jeseníku zřízena chráněná krajinná oblast o celkové rozloze 740 km^2. Hlavní zásluhu na dosažení tohoto cíle měli především vědci sdružení kolem Slezského studijního ústavu ČSAV v Opavě a Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě. Pro území Hrubého Jeseníku znamenalo dosažení statusu CHKO podstatný zásah v podstatě do všech oblastí zdejšího života. Tradiční průmyslová odvětví jako těžba nerostných surovin či těžba dřeva byla propříště závislá na stanovisku orgánů státní ochrany přírody. Stejně tak zemědělská činnost, komunální politika a do určité míry i soukromé aktivity místních obyvatel. K dohledu nad prosazováním nově ustavených norem byla jako stěžejní instituce zřízena v Malé Morávce Správa CHKO, která byla pobočkou Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě. Nicméně počáteční poměry byly velice skromné. Sídlo správy CHKO v Malé Morávce mělo do začátku k dispozici pouze pět zaměstnanců, jejichž kompetence byly navíc do značné míry limitovány hospodářskými prioritami státu. V zásadě lze říci, že stanoviska a nároky instituce CHKO byly až do začátku 90. let pouze zohledňovány při rozhodování orgánů státní správy. Bez větších rozhodovacích kompetencí byla činnost správy CHKO omezena v podstatě jen na dokumentaci stavu přírody.

Ochranářské poslání nově vzniklé CHKO tak muselo nejednou ustoupit jiným zájmům, které byly s ochranou přírody v jednoznačném rozporu. Jedním z nejmarkantnějších příkladů civilizačních zásahů do CHKO Jeseníky byla stavba přístupové cesty na vrchol Pradědu ve druhé polovině 60. let a nakonec i vybudování vysílače v letech 1970-1979. Druhý zásah do jesenické krajiny představuje přečerpávací elektrárna Dlouhé stráně, budovaná mezi lety 1978-1996.

Výrazný posun ve správě CHKO Jeseníky nastal po roce 1989. Ještě na základě staré legislativy došlo sloučením šesti menších přírodních rezervací k vytvoření NPR Praděd, ovšem rokem 1992, kdy vešel v platnost nový zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, dosáhly možnosti správy CHKO Jeseníky zcela nových možností. Především se daným zákonem, stejně jako v případě dalších chráněných krajinných oblastí, zlepšila možnost spolupráce CHKO Jeseníky s obcemi, které získaly možnost aktivně se spolupodílet na péči o přírodní prostředí.

Další podstatné legislativní změny, které se CHKO Jeseníky dotkly, měly souvislost s přípravou vstupu ČR do Evropské Unie. V souladu s evropskými směrnicemi se v ČR začal vytvářet systém chráněných oblastí Natura 2000, přičemž v Jeseníkách byla tímto způsobem v roce 2004 zřízena Ptačí oblast Jeseníky. V předešlém desetiletí byla dále v roce 2008 vyhlášena Přírodní rezervace Břidličná a o rok později přibyla v Jeseníkách i Národní přírodní památka Javorový vrch. Nové principy ochrany přírody zároveň preferují vytváření tzv. biocenter. V Jeseníkách touto cestou vznikla dvě celorepublikově významná biocentra, Praděd a Rejvíz.

Na závěr jistě stojí za zmínku alespoň na okraj uvést, že oslavy 40. výročí vyhlášení CHKO Jeseníky v roce 2009 byly impulzem k oficiálnímu nastolení úvah o možnostech zřízení Národního parku v některých nejcennějších partiích jesenických hor. Otevření této problematiky rozdělilo, jak už to v takových případech často bývá, odborníky i laickou veřejnost na zastánce a odpůrce.

Společenská diskuze na toto téma je stále otevřená a konečný verdikt, ať už pro zvažovaný jesenický NP příznivý nebo nepříznivý, je zatím stále v nedohlednu. Nicméně i tak

je nesporným faktem, že ochrana jesenické přírody ušla od svých skromných počátků poznamenaných ještě romantickými ideály 19. století o člověkem nezkrocené divočině, přes profesionalizaci problematiky a první zkušenosti se zakládáním drobných přírodních rezervací v polovině 20. století, přes dosažení statusu CHKO, až po začlenění Jeseníků do soustavy evropských chráněných lokalit a konečně i přes aspiraci na status národního parku, velký kus cesty.

Vítězslav Betlach

LITERATURA

DOLEJSKÝ, Petr: *Správa ochrany přírody v proměnách času.* In: Campanula. Sborník referátů z konference k 35. výročí Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Jeseník 2005, s. 2-3.

HALFAR, J.: *Od Lichtenštejnského pralesa k národnímu parku.* In: Campanula. Sborník referátů z konference ke 40. výročí Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Ed.: Vít Slezák, Jeseník 2010, s. 1-3.

CHLAPEK, Jindřich: *Historie ochrany jesenické přírody.* Campanula. Zpravodaj CHKO Jeseníky, 2009/1, s. 3.

KAVALEC, Karel: *20 let chráněné krajinné oblasti Jeseníky.* Naší přírodou, 1989/8, s. 175-178.

OLŠANSKÁ, Eva: *Jeseníky Chráněnou krajinnou oblastí.* In: Campanula. Sborník CHKO Jeseníky. Ostrava 1970, s. 65-66.

SKUHRAVÁ, L.: *Stanou se Jeseníky národním parkem?* Campanula. Zpravodaj CHKO Jeseníky, 1/2009, s. 11.

VOLOŠČUK, Ivan: *Poznámky k niektorým problémom chránených území.* In: Campanula. Sborník CHKO Jeseníky. Ostrava 1973, s. 109-114.

VRŠKA, T.: *Mají být horské lesy v Jeseníkách národním parkem?* In: Campanula. Sborník referátů z konference ke 40. výročí Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Ed.: Vít Slezák, Jeseník 2010, s. 2-31.

VULTERIN, Zdenek: *Význam chráněných krajinných oblastí.* In: Campanula. Sborník CHKO Jeseníky. Ostrava 1973, s. 31-34.

Vyhláška Ministerstva kultury České socialistické republiky č. 9.886/69 - II/2 ze dne 19. 6. 1969.

ZLATNÍK, A.: *Teoretická kritéria pro výběr a rozlohu chráněných území.* Ochrana prírody 6/1968, Bratislava, s. 31-46.

Vidnavský obraz císaře Františka Josefa I.

Mezi sbírkovými předměty Vlastivědného muzea Jesenicka zaujímají jedno z nejvýznamnějších a nejdůležitějších postavení umělecká díla. Jedná se nejen o artefakty různého původu, nýbrž také o práce vzniklé v dílnách místních výtvarných umělců. V široké škále těchto výtvarných děl se však nalézá jedno, které „padne do oka" jak laikovi, tak i na slovo vzatému odborníkovi. Jde o obraz císaře Františka Josefa I. od významného regionálního malíře Aloise Baucha.

Alois Bauch se narodil 25. listopadu 1867 ve Vidnavě. Svůj nesporný malířský talent pochytil od svého otce, jemuž už od svých 15 let pomáhal v dílně a také při výzdobě kostelů a kaplí. Cesty mladého Aloise však chtěl otec směřovat jiným směrem, a proto jej poslal studovat na vidnavské gymnázium. Mladá mysl se ale ubírala svou cestou, a tak po dokončení dvou tříd gymnázia Alois Bauch ze školy odchází, aby se mohl zdokonalovat tentokráte v malířství.

Přestože tím otce rozhodně nepotěšil, brzy se ukázalo, že to byla správná volba. V otcově dílně a při studiu obrazových galerií ve Vratislavi, Berlíně, Vídni a v severní Itálii získal nesčetné zkušenosti, které po přebrání otcovy dílny v roce 1892 využil ve své pozdější primární roli malíře, jenž svými díly přispíval až do své smrti v roce 1938 k bohaté výzdobě mnohých kostelů či kaplí.

Jeho díla tak můžeme spatřit v kostelech např. v Žulové, Skorošicích, Uhelné, Nových Vilémovicích, Domašově, Červené a Černé Vodě, Kobylé, Velkých Kuněticích, Bernarticích, Vápenné, Vlčicích, Lipové-lázních, Bu-

kovicích a Písečné. Malbami vyzdobil kaple v Nýznerově, Travné, Šumperku, Albrechticích, Krnově a Ježníku.

Bauch byl též důležitou osobou i při zřízení muzea ve Vidnavě. Pro něj namaloval i obraz Františka Josefa I. Tento olej na plátně zosobňoval tehdejšího vládce rakousko-uherského mocnářství, který se narodil v roce 1830 ve Vídni. Již od svého dětství byl vzhledem k situaci v habsbursko-lotrinské dynastii, kde tehdy čelní místo zaujímal v říši oblíbený, ale fyzicky a duševně neduživý Ferdinand V.(I.), připravován pro roli císaře. Tím se stal na počátku prosince 1848, kdy Ferdinand V.(I.) ne zcela dobrovolně abdikoval ve prospěch svého synovce v neklidné revoluční době. Nikdo tehdy nemohl tušit, že se z manžela krásné císařovny Alžběty, známé jako Sissi, stane nejdéle panující panovník v historii habsburského mnohonárodnostního soustátí.

Na velkém plátně s rozměry 251,5 x 67,5 cm můžeme vidět postavu postaršího vladaře v majestátní póze, oblečeného v překrásném rouše velmistra Řádu zlatého rouna. Vedle řádových hvězd, jež má panovník připevněny na hrudi, zaujme na první pohled především kolana Řádu zlatého rouna. Takové zobrazení symbolizovalo silný vztah Františka Josefa I. ke katolické církvi, jedné ze stěžejních opor jeho moci.

Z pohledu diváka nalevo od postavy panovníka stojí trůn, nad nímž je vyobrazen znak Rakouska (Předlitavska) a dále pak znaky několika málo zemí, např. Uherského a Českého království či Tyrolského hrabství. Napravo od panovníka naopak zaujmou na zdobném polštáři uložené panovnické insignie. Vedle jablka můžeme vidět i dvě koruny. Blíže k osobě Františka Josefa se nachází rakouská císařská koruna a hned vedle následně

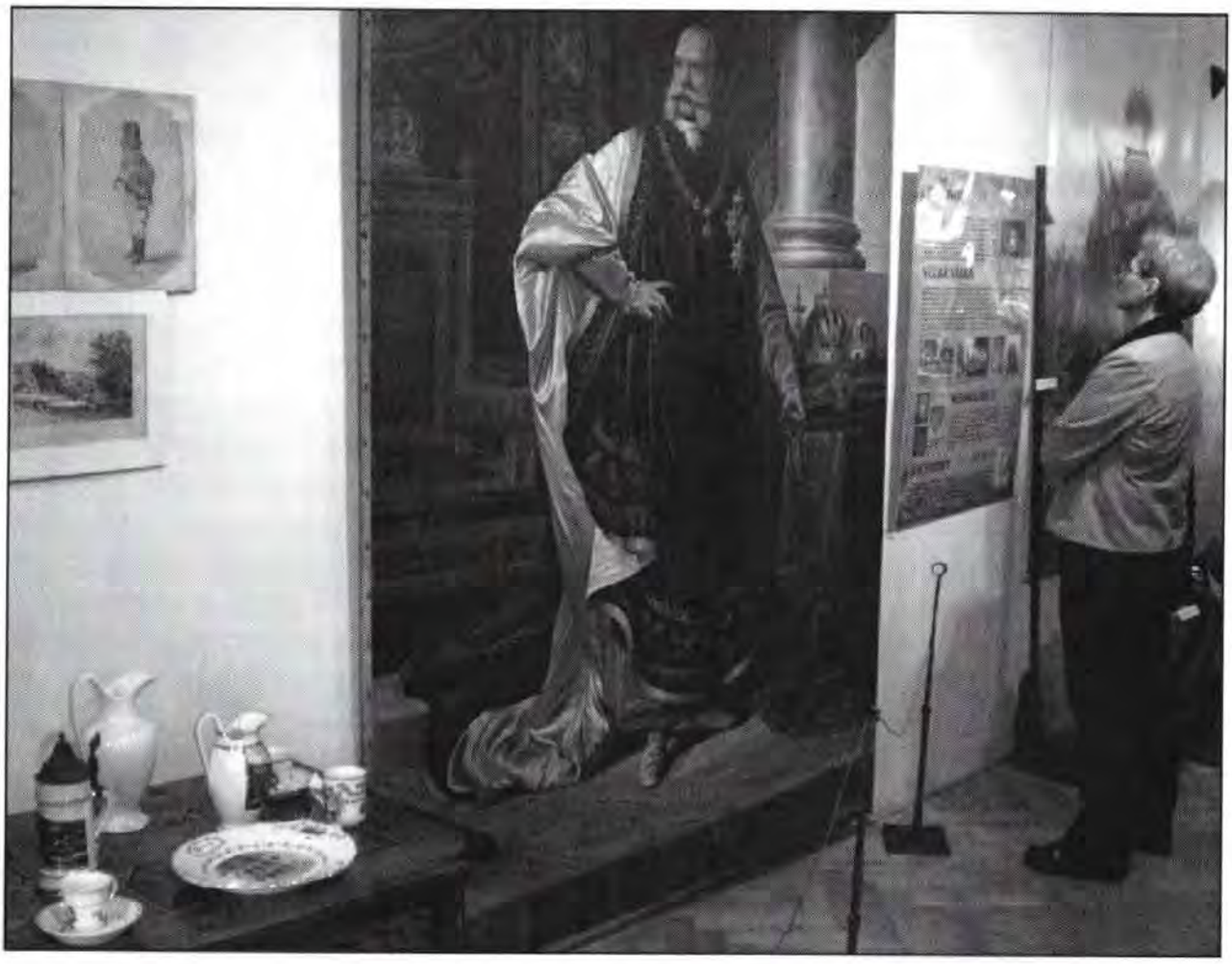

svatoštěpánská uherská královská koruna. Česká svatováclavská královská koruna na obraze chybí. Její absence, historicky přesně zachycená Aloisem Bauchem, je dána skutečností, že František Josef se nikdy nenechal korunovat českým králem, ačkoliv to ústně přislíbil reprezentantům českého politického života minimálně při třech příležitostech, a to v roce 1861, 1865 a 1871.

Tento portrét předposledního rakouského císaře mohli naposledy návštěvníci Vlastivědného muzea Jesenicka zhlédnout při výstavě Rozkvět Jesenicka v letech 1848-1918, která probíhala v hlavním výstavním sále Vodní tvrze v Jeseníku od 16. září do 25. listopadu 2014.

Doufejme, že zájemci nejen o výtvarné umění nebudou muset čekat dlouho, aby se na tento skvost, vzniklý ve zdejším krásném kraji, mohli opět ve výstavních prostorách Vlastivědného muzea v Jeseníku podívat.

Kamil Tomášek

LITERATURA

MELZER, M . - SCHULZ, J. a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu.* Šumperk 1993, s. 175, 505-509.

PERNES, J.: *Pod habsburským orlem. České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století.* Praha 2006, 205 s.

VORÁČOVÁ, K.: *Vidnavský malíř Bauch.* In.: Ročenka Vlastivědné muzejní společnosti v Jeseníku 1998. Jeseník 1999, s. 4-6.

WEISSENSTEINER, F.: *Rakouští císařové.* Praha 2005, s. 97-165.

Kronika

Rok 2014 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

Rok 2014 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka byl náročný, leč nakonec úspěšný. Při plnění úkolů bylo zapotřebí se vyrovnat se sníženým rozpočtem na provoz a se zpožděním otevření nové stálé multimediální expozice ***Spirála času Země***, která byla namísto 7. 6. 2013 otevřena až 8. 7. 2014. Zpoždění představovalo zbytečně vynaložené náklady na propagaci, ztrátu první vlny zájmu veřejnosti i zásadní únik na tržbách. Zhotovitelské firmě HORSTAV Olomouc spol s.r.o. stanovil Olomoucký kraj penále ve výši cca 3,7 milionu Kč. Vzhledem ke ztrátám muzea v roce 2013 a 2014 by měla část z toho sloužit k jejich krytí. Velkým úspěchem a satisfakcí bylo pak 3. místo v národní soutěži muzeí Gloria musaealis v kategorii výstava, které získala expozice Spirála času Země mezi 43 přihlášenými projekty. Cenu v pražském Obecním domě předal ředitelce VMJ prof. Vladimír Franz.

Expozice Spirála času Země prezentuje geomorfologický vývoj Jesenicka na pozadí vzniku a vývoje Země. Jejím nosným prvkem je spirála, po níž se návštěvník pohybuje a na které je znázorněn vznik a vývoj země a zároveň zmiňovaný geomorfologický vývoj Jesenicka. Téma je prezentováno za použití nejmodernější prezentační techniky - audioprůvodce, videomappingu, jenž promítá postup ledovce, dotykového displeje, jehož prostřednictvím návštěvník získá informace o geomorfologických jevech, zhlédne animace a vyzkouší kvízy. Expozice nabízí filmy BBC, zajímavé modely sopky, jeskyně, trilobita, nejhodnotnější sbírkové předměty muzea a minerály ve fluorescenční vitríně. Návštěvníky provází hlas herce Arnošta Goldflama, který je zároveň mediální tváří expozice.

V roce 2014 byla ve Vodní tvrzi vybudována umělecká galerie, tj. prostory sloužící nejen muzejním, ale také uměleckým výstavám. Jsou vybaveny závěsnými tahy, osvětlením a clonami v oknech. Galerie tak rozšiřuje služby v rámci města Jeseníku, v němž obdobný prostor zcela chybí a muzeu umožňuje realizovat výstavy místních i nadregionálních umělců, workshopy a setkání.

Z důvodu zkvalitnění služeb veřejnosti byl během letní sezóny zahájen provoz kavárny v nádvoří, pro kterou VMJ zakoupilo kvalitní venkovní fundus - židle, stoly, slunečníky.

Hlavním úkolem odborných pracovníků byla péče o sbírky a dodržování zákona 122/2000 Sb., v platném znění, a vyhlášky č. 275/2000 Sb., v platném znění. Velká péče byla věnována také uložení sbírkových předmětů odpovídajícím způsobem a v odpovídajících podmínkách a také evidenci sbírkových předmětů. Došlo k reorganizaci depozitářů historie č. 2 a 3 a dále depozitáře geologie.

Základní funkci muzea, tj. sbírky tvořit, evidovat, uchovávat, odborně zpracovávat a prezentovat formou muzejních výstav, programů, publikací, splnilo VMJ v roce 2014 beze zbytku. V rámci své výstavní činnosti nabízí návštěvníkům kromě výše jmenované geologické výstavy další tři stálé expozice, jimiž jsou ***Archeologie a historie, Živá příroda Jesenicka***

a ***Čarodějnické procesy na Jesenicku v 17. století.*** Souběžně s nimi bylo v hlavním výstavním sále připraveno pět krátkodobých výstav:

Poklady jesenických hor v netradičním šperku, RNDr. Viera Večeřová, vernisáž: písničkářka Dagmar Voňková; 655 návštěvníků,

Globální oteplování – Ano či ne? Mgr. Lenka Tomečková, vernisáž: Zdeněk Korčian, 106 návštěvníků,

Egypt dar Nilu, Mgr. Marie Horáčková, vernisáž: Studio orientálních tanců Aysun , 3090 návštěvníků,

Rozkvět Jesenicka v letech 1848 – 1918, Mgr. Jarmila Peňázová, vernisáž: kapela Blues Star Dixie, 568 návštěvníků,

Kouzlo loutkového divadla, Mgr. Michaela Kollerová, vernisáž: Divadlo Anička a letadýlko, 1206 návštěvníků.

V galerii VMJ pokračovala výstava z minulého roku ***IQ herna***, Mgr. Lenka Tomečková, s celkovou návštěvností 3313 osob; nově mohli diváci navštívit tyto výstavy:

Historické cukrárny, Mgr. Jarmila Peňázová - Bc. Kamil Tomášek, vernisáž: swingové trio Václav Marek & his BLUE STAR, 1436 návštěvníků,

Devatero pohádek Karla Čapka, Mgr. Marie Horáčková, vernisáž: Sváťovo Divadlo, 2311 návštěvníků,

Marek Florian – výstava fotografií, vernisáž: písničkářka Dagmar Voňková, 224 návštěvníků,

Dana Akritidu a Lucie Tenekedzisová – výstava uměleckých děl, vernisáž: duo Tipota, 242 návštěvníků,

Robert Vano – výstava fotografií, Mgr. Marie Horáčková, vernisáž: jazzové duo Radim Hanousek a Radek Bagár, 761 návštěvníků.

Mezi jednorázové akce roku 2014 patřil ***Vánoční jarmark***. Konal již po šesté a sloužil k prezentaci lidových řemesel, kapel hrajících středověkou hudbu, živého betlému a k prodeji regionálních produktů. Akci navštívilo cca 3 tisíce lidí. Akce se těší mimořádnému zájmu jesenické veřejnosti, důvodem je atmosféra starých časů, interaktivita u předváděných řemesel, svoji roli jistě hraje i genius loci okolí Vodní tvrze.

O XIV. ročníku svatováclavského setkání, který nesl název ***Rozkvět Jesenicka v letech 1848-1918*** viz samostatný příspěvek.

I v roce 2014 tradičně zaznělo několik ***přednášek***, ač mají velice nízkou odezvu u jesenické veřejnosti (cca 2 – 13 návštěvníků):

Mgr. Martin Starý přednášel na téma Škůdci v našich zahradách. RNDr. Viera Večeřová měla dvě přednášky: první Tady řádil ledovec! Skalní útvary, bludné balvany, ledovcové morény, kamenní přivandrovalci z dalekého severu a druhou Zlato a poklady, doly a permoníci... O těžbě zlata a jiných kovů a o nesmazatelných stopách, které nám tady zanechala. Mgr. Milan Dvořák hovořil k tématu Globální oteplování – ano či ne? Milan Rychlý pokračoval v seriálu přednášek Církevní památky na Javornicku II. a připomněl též První světovou válku a její dopad na Javornicku. Mgr. Jarmila Peňázová představila Kouzlo pověstí. Lidové bájesloví v blízkém i vzdálenějším regionu. Její následovnice na pozici historičky Mgr. Michaela Kollerová přednášela na téma Vodoléčba v Jeseníku. Co víme a nevíme o počátcích vodoléčby v Jeseníku.

Kolísavý zájem návštěvníků mají ***exkurze*** pořádané muzeem. V loňském roce jich proběhlo osm: Milan Rychlý vedl dvě - Malé putování za historií Javorníka a Putování za neznámým

Pustým zámkem. RNDr. Viera Večeřová šla nejprve Za ledovci, kameníky a obřími skalními mísami a podruhé provázela zájemce po Lázeňských pramenech očima geologa. Mgr. Jarmila Peňázová procházela Známým i neznámým Jeseníkem a druhou exkurzi věnovala Dějinám a současnosti Vidnavy. K Bílé Opavě – k vodopádům a pralesům šel Mgr. Vít Slezák. Světem horských luk provedl zájemce Mgr. Jakub Černoch.

Sbírková činnost muzea v roce 2014 zaznamenala přírůstek 1641 kusů movitých věcí, tj. 1071 sbírkových předmětů. Nebyly vyřazeny žádné sbírkové předměty. K 31. 12. 2014 VMJ spravovalo 53 010 kusů movitých, což je 31 302 sbírkových předmětů (inventárních čísel). K nejzajímavějším přírůstkům roku patří daguerrotypie, osobní předměty herce Rudolfa Rittnera z Bílého Potoka, psací stroj americké značky L. C. Smith z 1. poloviny 20. století, papírové nouzovky v hodnotě 10 a 20 haléřů z Javorníku 1919 a Vidnavy 1920, intarzovaná skříň a truhla z 19. století. Přírodovědné sbírky obohatily následující preparáty: Lutra lutra (vydra říční), Buteo buteo (káně lesní), Accipter nisus (krahujec obecný), Asio otus (kalous ušatý) a Vulpes vulpes (liška obecná). V systematické evidenci bylo v programu Demus zkatalogizováno 1641 věcí movitých pod 1071 inventárními čísly. Digitálně bylo zpracováno 6 444 kusů věcí movitých. Inventarizací prošlo 4 230 sbírkových předmětů, což je 13,5 % z celkového počtu 31 302 sbírkových předmětů. V rámci péče o sbírky nebyly za rok 2014 restaurovány žádné předměty, byla provedena pouze běžná opatření.

Závěrem konstatujme, že také v roce 2014 činily příspěvky místních firem, sponzorů a dotace veřejnoprávních institucí významnou část rozpočtu, jednalo se o částku ve výši více než 600.000 Kč, bez nichž by muzeum nemohlo realizovat své aktivity. Vlastivědné muzeum Jesenicka je nejmenší muzeum zřizované Olomouckým krajem, má 10 zaměstnanců na hlavní pracovní poměr, nejvyšší podíl sponzorských financí, za poslední tři roky získalo dvakrát ocenění v národní soutěži muzeí Gloria musaealis. Za provozu proběhla rekonstrukce všech stálých expozic a vybudování nové stálé expozice čarodějnických procesů na Jesenicku v 17. století, probíhá rekonstrukce kulturní památky Vodní tvrze, v níž muzeum sídlí. V součtu se jedná o investiční akce za cca 35 milionů Kč. Během roku muzeum realizuje přípravu cca 10 krátkodobých výstav, z nichž část je autorská, tvořená kurátory jednotlivých podsbírek, část umělecká a část interaktivní především pro rodiny s dětmi. Tržby muzea narostly za poslední roky na částku zhruba 800.000 Kč. Návštěvnost výstav, expozic a muzejních programů včetně jednorázových akcí v roce 2014 byla srovnatelná s rokem předchozím a činila 25 841 návštěvníků. Díky vhodně zvoleným krátkodobým výstavám, kvalitě vybudovaných stálých expozic, vysokému podílu sponzorských prostředků a dotacím se nakonec podařilo vytvořit hospodářský výsledek v kladných číslech. Komplikací je momentálně majetkoprávní stav ve věci vlastnictví Vodní tvrze a přilehlých pozemků, o něž se přihlásila římskokatolická církev. Nevyjasněný stav brání dalším investicím a rozvoji. Doufejme, že se stav vyřeší bez zbytečně dlouhých soudních průtahů.

Mgr. Veronika Rybová, ředitelka VMJ

Rok 2014 ve VMJ, pracoviště v Javorníku

I když celý rok probíhal s ohledem na církevní restituce v nervózní atmosféře pod dojmem zmatených a nedostatečných informací týkajících se vrácení budov v Javorníku, které spravují Lesy ČR, kde jsou dnes uloženy sbírky původního městského muzea (v dnešní době spravovány VMJ), bylo potřeba pokračovat v úspěšně započaté muzejní práci.

V loňském roce jsme pro návštěvníky města připravili dvě výstavy. Tou první byla výstava ***Téměř zapomenutý velký herec Rudolf Rittner***. Rittner se narodil 30. 6. 1869 v Bílém Potoce, ve svých dvanácti letech odešel na konzervatoř ve Vídni. Na podzim 1888 zahájil hereckou dráhu. Teprve jako jednadvacetiletý se dostal do Rezidenčního divadla v Berlíně, v roce 1904 přešel do Lessingova divadla. Ale roku 1906 na vrcholu slávy oznámil, že odejde z jeviště. Počátkem června 1908 se vrátil do Bílého Potoka na statek, který si zakoupil v roce 1903 a dal podle svých návrhů přestavět v miniaturní zámeček, kde bydlel až své smrti roku 1943. Výstava se setkala s velkým ohlasem. Návštěvnost překročila očekávání, dokonce se na ni přišli podívat i krajané z Německa, kde je dodnes Rudolf Rittner velkou hereckou ikonou.

Druhou byla výstava ***Hra světel***, připravená na vánoční svátky. Představila všechny druhy svítidel od těch nejstarších, jako kopie svítilen z dob středověku, až po dnešní světla elektrická. Návštěvníci tak mohli obdivovat historické artefakty ze sbírek VMJ, které doplňovaly svítilny zapůjčené Římskokatolickou farností Javorník či soukromými sběrateli.

Vcelku úspěšně se dařilo doplňování muzejních sbírek, je však nutno si přiznat, že spíše vlastním sběrem. Tuto skutečnost však zapříčinil dnes již novelizovaný zákon o darech. Do sbírek VMJ - historické podsbírky Javorník přibylo 473 předmětů, mezi nimiž můžeme vyzdvihnout dva nálezy. Prvním jsou osobní předměty Rudolfa Rittnera z půdy hospodářských budov jeho zámečku. Jedná se o 25 osobních předmětů, jako toaletní potřeby, ostruhy či psací potřeby.

Druhým, vskutku unikátním nálezem byl objev „destičky" při kontrole výkopových pracích v Javorníku. Z ní se nakonec vyklubal předchůdce klasické fotografie tzv. daguerrotypie. Je to velký úspěch pro celé Jesenicko, neboť do dnešní doby se zachovalo po celé ČR jen velmi málo těchto snímků.

Tradiční činností javornického oddělení VMJ v rámci naplňování odborných služeb veřejnosti bylo pořádání přednášek. Vedle přednášek pro zájemce o historii ***Církevní památky na Javornicku II*** a ***První světová válka a její dopad na Javornicku*** proběhly speciální tématické přednášky pro žáky 6 tříd v Javorníku: ***Pravěk - doba bronzová***, či ***Soudnictví v počátcích města***. S touto školou VMJ dlouhodobě spolupracuje a podílí se tak na zpestření výuky dějin naší země (www.zsjavornik.cz).

Pro zájemce z řad široké veřejnosti byly připraveny exkurze. 29. 3. 2014 proběhlo ***Malé putování za historii Javorníka***, které se setkalo s velkým ohlasem. Návštěvníci se seznámili jak s prostorami bývalého soudu, ale také mohli spatřit interiér kostela sv. Kříže v Javorníku - vsi. Další exkurze ***Putování za neznámým Pustým zámkem*** se konala 4. října. 18. 6. 2014 byl v rámci akce ***Noc muzeí*** představen zámecký park či do dnešní doby zachovalé středověké obranné prvky zámku Jánský Vrch.

Daguerrotypie nalezená v Javorníku

Javornický zpravodaj pokračoval v otiskování Stavebně - historického průzkumu parku zámku Jánský Vrch, poté bude následovat již dnes připravovaný stavebně - historický průzkum kostela sv. Kříže. Úspěšně také probíhala spolupráce s různými, jak státními, tak i příspěvkovými organizacemi. Zde je třeba vyzdvihnout vojenský spolek Javornická dělostřelecká garda, s jejíž pomocí jsou budovány informační tabule týkající se vojenské historie kraje.

Milan Rychlý

Státní okresní archiv Jeseník v roce 2014

Českým archivnictvím obchází již několik let strašidlo: digitalizace. Pro rok 2014 se proto stalo skenování archiválií majících vztah k evidenci obyvatel a práce s ním spojené hlavním celoročním úkolem všech, nejen odborných zaměstnanců archivu. Všech 50 kartoték obyvatel ze Sbírky evidenčních karet okresu Jeseník z let (1938) 1945-1990 je již k dispozici badatelům v archivním vademecu na webových stránkách www.archives.cz. Ke konci roku pak započala plošná digitalizace 2.771 třídních výkazů a dalších evidenčních knih německých i českých škol na okrese Jeseník. Příprava tohoto materiálu k digitalizaci byla velmi časově náročná, naštěstí nám po tři měsíce pomáhali velice zdatní brigádníci. I tato databáze bude po skončení k dispozici ve vademecu. Na vlastním digitalizačním zařízení bylo naskenováno dalších 398 evidenčních jednotek, především obecních, spolkových a jiných kronik, fotoalb, fotografií z osobních fondů a pohlednic z naší sbírky. Kolegyně Hana Nawarová je již odborníci na vlastní skenování, Mgr. Květoslav Growka, Mgr. Jana Hradilová a Mgr. Michaela Neubauerová mají zásluhu na jejich kontrole a zpřístupňování na webových stránkách. Patřila sem i editace speciálních databází - digitálních katalogů, jejichž prostřednictvím se kopie určitého typu archiválií také zpřístupňují veřejnosti. V roce 2014 bylo takto v sedmi databázích zpřístupněno celkem 3.639 záznamů. Počet zpřístupněných skenů ale jde do desetitisíců.

Mimo digitalizaci jsme jako každý rok museli splnit řadu dalších, běžných i mimořádných úkolů.

Oblast předarchivního dohledu, skartačních řízení a přebírání archiválií byla v roce 2014 další prioritou díky omezení v předcházejícím roce. Archivní inspektoři provedli 43 skartačních řízení u veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů. Přírůstků bylo celkem 50; z toho v mimo skartačním řízení 17, většinou darů. Celková metráž převzatého materiálu činila bezmála 11 metrů.

K 31. 12. 2014 vykazoval archiv tyto údaje: evidováno bylo celkem 754 archivních souborů, z toho v přímé péči archivu 704 souborů, 40 souborů uložených v archivu na základě smlouvy (církevní fondy) a dalších pouze 10 evidovaných souborů uložených ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. Celková metráž v archivu uloženého materiálu činila 1.310,95 bm. Z toho bylo zpracováno formou prozatímních inventárních seznamů 151 souborů o metráži 637 bm, což představuje 48,59 % celkové metráže. Inventarizováno z toho bylo formou inventářů či katalogů 139 souborů o metráži 601,03 bm, tj. 45,85 %. Ke zpracování či inventarizaci tak zbývá 533 souborů s metráží 673,94 bm, což představuje 51,41 %. Badatelé mají k dispozici 216 celkem archivních pomůcek, ať již tištěných nebo elektronických.

Kromě čtyř metodických dohlídek proběhlo šest kontrol ze zákona, konzultováno bylo deset spisových a skartačních řádů různých institucí a úřadů.

V oblasti zpřístupňování archivních souborů bylo v uplynulém roce inventarizováno 7 fondů, z toho čtyři fondy cechů z Javorníku, dva osobní fondy (A. M. Schoss, R. Rittner) a fond Archiv obce Bukovice o celkové metráži 4,36 metrů. Kromě toho byly sepsány seznamy nezpracovaných přírůstků šesti velkých fondů. Tak mohou být i tyto jinak nepřístupné archiválie využívány.

K základním oblastem práce archivu patří též služba badatelům. Rok 2014 zaznamenal znatelný nárůst počtu badatelů oproti roku 2013 ze 70 (2 cizinci) na 92 (10 cizinců, jeden až z Nového Zélandu). Ještě markantnější byl nárůst badatelských návštěv ze 112 v roce 2013 na 212 v loňském roce. Nutno ovšem konstatovat, že nárůst badatelů byl částečně odrazem skutečnosti, že provoz badatelny byl v roce 2013 omezen. Nejvíce nás v tomto směru těší stále vzrůstající zájem vysokoškolských studentů o studium témat z historie Jesenicka. V roce 2014 bylo zaevidováno 129 jiným subjektům zapůjčených evidenčních jednotek, vypůjčeno z jiných archivů bylo 63 evidenčních jednotek. Archivní knihovna sloužící k prezenčnímu studiu badatelů se rozrostla o 379 nových záznamů na celkem 10.938 přírůstkových čísel a 1 668 přírůstkových čísel v tzv. Zuberově knihovně. V bibliografii článků o Jesenicku přibylo 1.043 nových záznamů; celkem je již v elektronické databázi 14.268 záznamů.

Počet žádostí o rešerše pro úřední potřebu vloni klesl na 48, z nich 18 rešerší bylo pořízeno pro účely církevních restitucí. Kromě toho vyřídili archiváři 14 rešerší pro soukromé badatele, z nich 7 do zahraniční.

Výstavní a přednášková činnost byla v uplynulém roce velmi pestrá. Přímo v archivu bylo instalováno šest příležitostných výstav, z nichž se setkala s největším ohlasem výstava kronik k přednášce *Setkání nad kronikou* v rámci Mezinárodního dne archivů 9. června 2014. Veřej-

Nad kronikami při Mezinárodním dni archivů

nost ocenila také čtyři přednášky cyklu *Radost z poznání při obnově památek na Jesenicku*, pořádaného ve spolupráci s Národním památkovým ústavem v Olomouci. Na osmi dalších výstavách se zaměstnanci archivu podíleli. Nejvýznamnějšími z nich byly dvě části výstavního projektu Slezského zemského muzea Opava: *Země a její pán*, *Země a její muzeum* a výstava *Gräfenberk v běhu staletí* o architektuře našich lázní, pořádaná Priessnitzovými léčebnými lázněmi, a. s., Společností Vincenze Priessnitze, z. s. a agenturou FOIBOS v rámci celoročního projektu Rok lázeňské architektury. Odborní pracovníci se zhostili dvanácti přednášek pro veřejnost, mimo tří referátů v rámci semináře XIV. svatováclavského setkání 26. 9. 2014.

XIV. ročník svatováclavského setkání ve dnech 26. - 27. září byl věnován *Rozkvětu Jesenicka v letech 1848 - 1918*. Vhledy do historie regionu v tomto období přilákaly na seminář 90 posluchačů, z toho 35 studentů jesenických středních škol. Promítání dokumentárního filmu *Súď ma a skúšaj!* k připomenutí internace řádových sester v 50. letech 20. století oslovilo na 120 diváků. Tentýž film byl v rámci setkání promítnut i studentům Gymnázia Jeseník. Velký dík patří kolegům, kteří se aktivně podíleli na přípravě setkání, největší bezesporu Mgr. Growkovi, mj. též za emotivní zážitek z předneseného referátu věnovanému Alfrédu Michaelovi Schossovi za 1. světové války a za redakci sborníku setkání.

Též publikační činnost archivu i archivářů samotných byla vloni bohatá. Včetně autorského a redakčního podílu na obou tradičních sbornících čítá bibliografie jesenických archivářů za rok 2014 na 101 článků, studií a hesel, počítajíc v to také autorskou účast archivářů na publikacích vydaných jinými subjekty. Významné příspěvky tvořila hesla z Jesenicka pro katalogy tří výstav Slezského zemského muzea Opava, jichž bylo celkem 19, podíl na publikaci obce Supíkovic k 730. výročí obce a příspěvky archivářů ve sbornících čtyř konferencí, kterých se zúčastnili.

V oblasti spolupráce s médii svědčí o dobré práci archivu stálý zájem tisku, rozhlasu i televize. V roce 2014 se jednalo o 15 natočených relací či přímých vstupů k nejrůznějším tématům, archiv mj. spolupracoval i na společné relaci stanice Vltava a německého rozhlasu Mitteldeutscher Rundfung o Jesenicku. Stále více je také žádostí různých institucí a úřadů o spolupráci archivu na projektech či akcích s historickou tématikou, většinou formou vyhledání podkladů, konzultací či přímo autorské spolupráce - vloni jsme se takto zapojili do patnácti takových projektů. I to svědčí o renomé archivu i jeho jednotlivých odborných zaměstnanců jako regionálních historiků. Spolupráce s Vlastivědným muzeem Jesenicka má již letitou tradici, ale tentokrát bych ráda touto cestou poděkovala kolegyni Mgr. Jarmile Peňázové za celou řadu společně realizovaných akcí.

Všem jmenovaným a ostatním spolupracovníkům z institucí, sdružení i jednotlivcům chci ze srdce poděkovat za přízeň v roce minulém s vírou, že spolupráce bude pokračovat ve stejném duchu i nadále. Největší dík ale patří všem kolegům-archivářům za nasazení, s nímž plnili náročné úkoly minulého roku. Rok 2015 se ponese především ve znamení zákona o státní službě a jeho uvedení do praxe. Přeji proto jim i archivu, aby šlo o veskrze pozitivní změny.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOkA Jeseník

Co přinesl čas

XIV. svatováclavské setkání v Jeseníku

Státní okresní archiv Jeseník, Vlastivědné muzeum Jesenicka a Společnost Vincenze Priessnitze uspořádaly XIV. svatováclavské setkání v Jeseníku na téma ***Rozkvět Jesenicka v letech 1848–1918***. V pátek 26. září 2014 proběhl v Zimní zahradě Priessnitzova sanatoria PLL a.s. za účasti hostů, představitelů Olomouckého kraje a Města Jeseníku, kteří dlouhodobě poskytují této akci záštitu, vlastivědný seminář. Jeho cílem bylo postihnout dramatické změny přerodu území, které se po roce 1742 stalo periférií při nové státní hranici. Překonání všeobecné krize v roce 1848 přineslo Jesenicku impuls ve zřízení okresu Jeseník. Nové podnikatelské elity i tradičně smýšlející obyvatelstvo využily vlastních přírodních zdrojů (voda, kámen, len) k nastartování hospodářského a sociálního rozvoje kraje. Jesenicko prošlo průmyslovou revolucí, železniční sítí se propojilo s Moravou i pruským Slezskem; díky lázeňství se rozvíjela turistika a obchod, nastal stavební boom. Optimistické vize počátků 20. století však vzaly zasvé po vypuknutí 1. světové války. Přednášky byly proto rozděleny do dvou bloků: v prvním byl rozkvět kraje dokumentován na úrovni pohostinských služeb v Jeseníku (Jarmila Peňázová, VMJ) a na bouřlivém rozvoji spolkového života ve všech městech jesenického okresu (Michaela Neubauerová, SOkA). Druhý blok se věnoval první světové válce

Přednášející Mgr. Jarmila Peňázová

na příkladu životního osudů javornického lesníka Alfreda M. Schosse, který o své válečné anabázi napsal knihu (Květoslav Growka, SOkA); o následcích válečného běsnění svědčil přehled pomníků padlým v okrese Jeseník (Bohumila Tinzová, SOkA). Více než 90 posluchačům, včetně studentů gymnázia, hotelové školy a obchodní akademie, se tak dostalo úvodu do problematiky, která je šířeji zpracována v paralelně vydaném sborníku. V něm najdeme poznámky k urbanistické proměně města Zlaté Hory (Pavel Šopák), budování železnice na Jesenicku (Pavel Macháček) a k rozvoji příhraniční turistiky mezi rakouským Jesenickem a pruským městem Ziegenhals, dnešními Glucholazy (Pawel Szymkowicz). Odvrácenou stranu představuje soupis zvonů zrekvírovaných na Jesenicko pro válečné účely (Jan Lednický).

Odpoledne účastníci setkání navštívili výstavu ***Rozkvět Jesenicka v letech 1848–1918*** v hlavním výstavním sále Vlastivědného muzea Jesenicka. Kurátorka výstavy Mgr. Jarmila Peňázová uvedla, že téma je velmi široké a obsáhlé, proto si ho dovolila pojmout lehce netradiční formou. Základní informace i zajímavosti jsou seřazeny abecedně tak, že každé možné písmeno zahrnuje alespoň jedno heslo týkající se tématu. Návštěvníkům tak byly nabídnuty předměty z historie vodoléčby, turistiky, spolků, umění, ale také z prvopočátků muzejní činnosti. Pozornost byla věnována i revolučnímu roku 1848, prusko-rakouské válce 1866 a pochopitelně 1. světové válce. Byly k vidění militarie, např. chladné zbraně, ale i stuhy z pohřebních věnců válečných obětí. Mezi nimi např. byla upomínka na Carryho Friedricha, syna Zdenky Friedrichové-Ripperové, donátorky starého jesenického muzea. V jednotlivých vitrínách pak byly vystaveny předměty reprezentující pokud možno nejrůznější oblasti tehdejšího života v regionu. K vidění tak byly mnohé spíše drobnější předměty vážící se k rodině V. Priessnitze a k lázeňství obecně (jehlice do vlasů, orientální šátek, medaile, vodoléčebná literatura aj.). Dále zde byly vystaveny ukázky umělecké tvorby (např. busta T. G. Masaryka od Engelberta Kapse) a předměty připomínající různé společensky významné profese (lékař, úředník, obchodník, podnikatel). Opomenuty nezůstaly ani předměty z oblasti vojenství (přilby, šavle, pušky, polní výbava vojáka, mimo jiné také vojenská odvodní míra). Své místo na výstavě si našly i exponáty patřící k nejstarším sbírkovým předmětům a upomínající tak dobu založení jesenického muzea v roce 1901. Výstava ukázala, jak bohatý je muzejní depozitář, mnoho předmětů mohla veřejnost vidět vůbec poprvé, jako obraz císaře Františka Josefa I. od vidnavského malíře A. Baucha. Expozice byla doplněna skeny dokumentů pocházejících z jesenického archivu. (Doplňme, že na vernisáži 16. září vystoupila kapela Blue Star Dixie se stylovou hudbou přelomu 19. a 20. století. Výstava byla otevřena od 16. 9. do 15. 11. 2014.)

Páteční večer čekalo širokou veřejnost v kině Pohoda promítání dokumentu *Súď ma a skúšaj* o internovaných slovenských řádových sestrách, které byly poslány na práci do severočeských textilek. Sobota 27. září v předvečer svátku sv. Václava byla tradičně věnována pietnímu setkání v Bílé Vodě. Po požehnání na hřbitově se přítomní přesunuli do zdejšího muzea ke zhlédnutí dokumentu o řádové sestře Zdence, která se stala obětí Státní bezpečnosti.

Ohlédnutí za výstavou Historické cukrárny

Ve dnech 6. 5. – 29. 6. 2014 nabízelo Vlastivědné muzeum Jesenicka návštěvníkům prohlídku výstavy Historické cukrárny. V nově zrekonstruovaných místnostech galerie ve Vodní tvrzi voněly po dva měsíce sladké lahůdky, orientální koření i káva. Výstava, zapůjčená z Letohrádku Mitrovských v Brně, připomněla historii cukráren v období konce 19. a první poloviny 20. století. Její kurátoři ve VMJ ji však doplnili o poznatky k vývoji cukrárenského řemesla i cukrárenského pohostinství na Jesenicku, čímž získala nový rozměr.

Počátky jesenického cukrárenství, jak si je dokážeme dnes představit, lze zasadit do první poloviny 19. století. Do té doby můžeme mluvit spíše o řemeslech spojených s pekařstvím a perníkářstvím. První zmínky o výrobě a prodeji cukrovinek v Jeseníku se vztahují k letům 1805 a 1829. Přesnější informace k majiteli či sortimentu se bohužel nedochovaly. Ve druhé polovině 19. století nastává boom v pohostinských službách, nevyjímaje prodej kávy či cukrovinek. Z nejznámějších zařízení ve městě lze jmenovat například kavárnu a cukrárnu Filipa Kleina (1889), kavárnu a cukrárnu Gideona Taübera (1893), prodejnu cukrovinek Franze Gottwalda (1909) nebo v době první republiky otevřenou cukrárnu Josefa Kotchiho (1928). Takovéto podniky vyrostly i v lázních na Gräfenberku. Mimo mléčné bufety a drobná občerstvení na kolonádě tu vznikla cukrárna v Priessnitzově rodném domě, kde ji v roce 1863 otevřel státní příslušník pruského království Josef Wieczorek. O rok později ji však převzal syn Vincenze Priessnitze, Vincenz Pavel, který ji vedl pravděpodobně až do své smrti v roce 1884. Následně pak provoz přešel do rukou Filipa Kleina.

Návštěvníci výstavy se mohli projít stylizovaným interiérem historické cukrárny, obchodu i výrobny s lákavými dorty podle vzorníku používaného ve 30. letech 20. století. Seznámili se s původními cukrářskými nástroji a pomůckami i historickými obaly na čokoládu či sáčky na bonbóny. Dozvěděli se mnohé zajímavosti ze světa sladkostí, například, odkud pochází čokoláda, kdo vynalezl lízátko, kde se vzal nugát, či jak se dříve vyráběla zmrzlina. Děti se mohly pobavit poznáváním koření podle vůně, sestavováním tematického puzzle či hraním pexesa s obrázky a zajímavostmi vztahujícími se k výstavě. K nejoblíbenějším předmětům

náležely pomůcky k vykrajování roztodivných ornamentů z těsta či ruční přístroje na výrobu zmrzliny.

Výstava byla zahájena slavnostní vernisáží dne 6. 5. od 18 hodin za doprovodu stylové hudby 30. a 40. let v podání swingového tria Marek and his BLUE STAR. Úspěšnost večera podtrhla rekordní návštěvnost - 207 lidí, kteří jistě ocenili i sladké občerstvení připravené sponzorsky místními cukráři. Ani během dalších dnů nechyběly speciální doprovodné akce. Postupně proběhly tři prezentace cukrářské výroby regionálních firem, v rámci nichž byly k zakoupení cukrovinky a káva za mimořádně snížené ceny. Dne 14. 5. okusili návštěvníci cukrovinky Střední odborné školy gastronomie a potravinářství v Jeseníku, dne 7. 6. představila své výrobky Cukrárna a pekárna Kuchyně K&K a dne 18. 6. se prezentoval caffe&shop Ennea.

Dále byly pro děti od 6 do 11 let připraveny dvě dílny, v nichž se učily zdobit perníčky. Dne 10. 5. proběhla těsně před Dnem matek dílna pod názvem „Perníkové srdce pro maminku" a dne 31. 5. v souvislosti s Mezinárodním dnem dětí dílna „Děti dětem". Po dobu letních dnů byla pro návštěvníky muzea nově otevřena Kavárna v nádvoří. Na výstavu, včetně doprovodných akcí, se přišlo dohromady podívat 1436 osob. Všem tímto srdečně děkujeme za návštěvu.

Mgr. Jarmila Peňázová

Týden Vincenze Priessnitze

Tradičně v týdnu Priessnitzových narozenin probíhal od 29. září do 5. října 2014 v lázních bohatý program, z nějž vybíráme 9. konferenci S odkazem Vincenze Priessnitze o významu lázeňské péče. Dva němečtí přednášející - autor disertace o Priessnitzovi Dr. Jürgen Helfricht, vedoucí reportér mezinárodního vydavatelství Axel Springer Media a.s., a Alois Sauer, předseda přírodní léčebné společnosti Deutscher Naturheilbund, byli uvedeni Společností V. Priessnitze do její Síně slávy. MUDr. Alois Kubík, emeritní primář Priessnitzových léčebných lázní, zde pokřtil svůj překlad Selingerovy monografie o slavném vodním lékaři z roku 1852. Archivář Květoslav Growka seznámil přítomné s rolí Priessnitzova pokračovatele Josefa Schindlera, od jehož narození uplynulo 200 let. Při této příležitosti mu byla na jeho domě sousedícím se sanatoriem Priessnitz odhalena pamětní deska. Jejím autorem je Radek Vitoul, fa ART reklama s.r.o. Letovice. Deska o rozměrech 120 x 65 cm byla zhotovena z PVC tvrzeného plastu metodou 3D modelování, následného CNC opracování a nástřikem zlaté barvy. Pod portrétem, převzatým ze Schwerdtnerovy medaile z roku 1876, je uvedena Schindlerova devíza: „Skromně tělu, neomezeně / duši - jediná cesta / ke zdraví člověka." Pod ní čteme JOSEF SCHINDLER / 1814 - 1890 / PRIESSNITZŮV NÁSTUPCE / PŮSOBÍCÍ NA GRÄFENBERGU / V LETECH 1851 - 1890.

Na přednášky navazovala vernisáž výstavy Gräfenberk v běhu staletí (spoluautorů prof. dr. Pavla Zatloukala, Mgr. Bohumily Tinzové a Mgr. et Ing. Věry Janků) spojená s křtem knihy Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska. Její spoluautor prof. Zatloukal představil architektonický vývoj zdejších lázní i během vycházky určené pro nejširší veřejnost.

Priessnitzova vodoléčba historickým statkem kultury

V roce 2008 zřídilo ministerstvo kultury Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Jeho hlavním cílem je ochrana, zachování, rozvoj a podpora nemate-

riálního dědictví na území Čech, Moravy a Slezska. K dnešnímu dni je na Seznamu zapsáno celkem 12 položek. Pod číslem 11 byly na návrh hejtmanství Olomouckého kraje zapsány vodoléčba a Vincenz Priessnitz. Priessnitzův odkaz se tak stal prvním nemateriálním historickým statkem Olomouckého kraje.

Nominaci na zápis tradičních léčebných procedur a odkaz jesenického rodáka posuzovali historici, etnologové a Národní rada pro tradiční lidovou kulturu. Na jejich doporučení zápis 19. prosince 2014 schválil ministr kultury Daniel Herman.

Návrat Turistického pramene

Ve středu 24. září 2014 se z Křížového vrchu vydala po červeně značené cestě na Zlatý chlum skupina turistů z německého spolku MSSGV Kirchheim u.Teck, aby společně s představiteli města Jeseník, Technických služeb a Státního okresního archivu Jeseník slavnostně odhalili staronový pramen. Turisten Quelle byl postaven v roce 1896 z nasucho skládaných kamenů. Uprostřed mohyly byla umístěna mramorová turistická značka ve tvaru dvou trojúhelníků, obrácených základnami k sobě, spolu se znakem Moravsko-slezského sudetského horského spolku. V poválečném období byl pramen poničen, k jeho postupné obnově - jak péčí města, tak MSSGV - docházelo až po roce 1999. Do mohyly byl sice vrácen mramorový rám turistické značky, ale bez barevného značení. Za finančního přispění čestného předsedy MSSGV a čestného občana Města Jeseníku Herberta Reinelta byl celý pramen obnoven včetně přístupové cesty, schodiště a prameniště. Do rámu byla vsazena původní bílo-červená značka. Pramenu Pod Chlumem byl tímto vrácen jeho původní název: Turistický pramen.

Jubilea, vzpomínky

Odešel Luboš Slaný

Pan Luboš Slaný se narodil 10. 7. 1929 v Domanincích u Užhorodu na Podkarpatské Rusi. Jeho otec Metoděj byl holičem v Chválkovicích u Olomouce. Poté, co se v roce 1926 oženil s Anežkou Lakomou ze Seničky na Hané, vydali se hledat novou existenci. Protože její bratr byl policejním inspektorem na Podkarpatské Rusi, přestěhovali se za ním. Otec získal místo holiče v zemské četnické škole v Užhorodu. První syn Zdeněk se jim narodil roku 1927, Luboš o dva roky později. Vzpomínky na chlapecká léta však ukončil rok 1938, kdy museli utíkat před maďarskou okupací. Již v Olomouci se téhož roku narodil bratr Vojtěch.

Luboš po absolvování obchodní akademie nastoupil jako bankovní praktikant do Legiobanky v Olomouci, pak byl přeložen do Přerova. Po 2. světové válce se rodina vydala jako tisíce jiných do pohraničí, nový domov našla v Dolní Lipové č.p. 443.

V roce 1951 nastoupil základní vojenskou službu v Berouně, kde absolvoval Školu důstojníků v záloze. Sloužil jako zástupce velitele čety ručních protitankových zbraní v hodnosti staršina absolvent. Po náboru nastoupil do dělostřeleckého učiliště v Hranicích na Moravě, z něhož byl vyřazen jako poručík. Od 1. 9. 1953 do 31. 12. 1955 sloužil u motostřeleckého pluku v Jeseníku (býv. 22. pěší pluk Aragonský z Liberce). Ve výcvikovém roce 1954/55 velel minometné četě 120 mm minometů. Při snižování početního stavu odešel na vlastní žádost do civilu. Z branné služby byl vyřazen v hodnosti kapitána v záloze. Nastoupil jako úředník do Oděvní tvorby, od roku 1956 pracoval jako dělník v Řetězárně Česká Ves. Po odchodu na penzi se věnoval řadě svých koníčků, sbíral pohlednice, známky, zabýval se regionálními dějinami. Do Jesenického týdeníku přispěl seriálem Z historie pohraničních polských měst (roč. 6, 1997), spolupracoval se Státním okresním archivem, byl členem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, podpořil vznik muzejní expozice na okresním ředitelství Policie ČR v Jeseníku. Luboš Slaný zemřel v Jeseníku 12. 9. 2014.

Čest jeho památce!

Literatura

Přečetli jsme za vás

Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska. Ed. Petr Ulrich, FOIBOS BOOKS s.r.o, Praha 2013. 288 s.

Ve spolupráci a za finanční podpory České pošty, s. p. vyšla reprezentativní obrazová kniha s bohatým komentářem. Úvodní studie J. Kramáře o vývoji organizace poštovní správy a poštovních služeben v českých zemích zahrnuje období 1526–1993 a je doprovázena mapami, fotografiemi a snímky trojrozměrných předmětů, jako např. vývěsními štíty. Poštu z hlediska architektonického - od poštovní stanice k okázalým městským palácům popsal P. Ulrich, který sem zařadil i pasáž o potrubní poště. Základem knihy je soupis 85 pošt na území ČR v dějinném vývoji. Hledání jednotlivých lokalit usnadňují mapy jednotlivých krajů s vyznačením popisovaných objektů, pomůckou je i jmenný rejstřík.

Jesenicko je zastoupeno toliko poštovní stanicí Zlaté Hory (1698), heslo napsali V. Jurášková a J. Kramář, kteří zde neuvedli literaturu, z níž čerpali. Najdeme zde chyby, např. na pamětní desce k návštěvě císaře Josefa II. uvádějí o jednoho generála navíc (udělali ho z Colloreda de Stampy), polopatistický překlad členů habsburského domu „arcikníže" je nevhodný, český termín zní „arcivévoda"; pošta se z domu odstěhovala daleko dříve, stejně chybný je výklad o vzniku zdejšího muzea, které nebylo státní, ale městské. Daleko lépe se zmiňovaná dvojice vyrovnala s popisem poštovní stanice Loučná nad Desnou, kde měli k dispozici bohatý zdroj literatury. Pošta zde souvisela se silnicí přes Červenohorské sedlo, která spojovala Moravu se Slezskem, potažmo Šumperk s Jeseníkem.

Priessnitz. Ověřeno časem. Jeseník – Głuchołazy 2014. 36 s.

Sympatická, leč neprodejná publikace, kterou sestavil tým českých a polských autorů v rámci projektu Toulky s Vincenzem Priessnitzem v česko-polském příhraničí. Vydavateli byly Společnost V. Priessnitze, o. s. a Gmina Głuchołazy. Dvojjazyčná, graficky nápaditá brožura s řadou dobových vyobrazení i snímků ze současnosti čtenáři nabídne procházku lázeňskými areály v obou partnerských městech.

Selinger, Engelbert Maximilian: Životní příběh Vincence Priessnitze. Společnost Vincenze Priessnitze, z. s., Jeseník 2014. 126 s.

Čtenářům se dostala do rukou kniha, z níž autoři píšící dodnes o Priessnitzovi hojně citují, opírajíce se o ni jako o kánon. Vždyť také vyšla již rok po Priessnitzově smrti! A napsal ji člověk, který měl k Priessnitzovi hodně blízko. Kniha v českém překladu MUDr. Aloise Kubíka vyšla při příležitosti tradičního „Týdne V. Priessnitze 2014".

Její autor E. M. Selinger (1802–1854), rodák ze Šternberku na Moravě, vystudoval právo v Olomouci a ve Vídni. Advokátskou praxi absolvoval v Olomouci a roku 1829 odešel do Víd-

ně, kde učil na Orientální akademii, získal zde profesuru a stal se i jejím ředitelem. Selinger byl též politicky činný, byl poslancem říšského sněmu. Do dějin se zapsal nejen jako právník, ale i jako umělec, pod pseudonymem psal divadelní hry. Dr. Selinger měl křehké zdraví a pomoc hledal na Gräfenberku. Seznámil se dokonale se zdejším prostředím a stal se dalším z řady Priessnitzových apologetů, což vyjádřil již v brožuře z roku 1841. Po Priessnitzově smrti ji rozšířil a přepracoval do podoby, kterou vystihl Priessnitzovu osobnost plastičtěji než jiné ze sta obdobných prací.

Autor, píšící o sobě ve 3. osobě, vystupuje v knize v roli svědka, někdy aktéra událostí, čímž koriguje romantickou notu příběhy, jak Priessnitz metodou pokusu a omylu zpřesňoval a vylepšoval své léčebné postupy. Překlad byl - na rozdíl od originálu z roku 1852 - doplněn o kresby vodoléčebných kúr, které poskytl Státní okresní archiv Jeseník.

Zeman, Lubomír - Zatloukal, Pavel: Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska. FOIBOS BOOKS s.r.o., Praha 2014. 500 s.

Mezinárodní projekt „Lázně a lázeňství v České republice v kontextu světového vývoje" přinesl publikaci, která osloví každého návštěvníka lázní, milovníka starých pohlednic či regionální historie i odbornou veřejnost. Zkušení autoři podali nejprve typologii lázní, přičemž vymezili i lázně hydroterapeutické , kde se provádí vodoléčba studenou vodou. Následuje výklad, jak se lázně v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vyvíjely, počínaje lázeňskými pobyty císaře Karla IV. v Itálii a Karlovými Vary. Přínosem je obecný popis lázeňské architektury, typologie staveb a zařízení - lze doporučit přečíst všem, kdo tvrdí, že na Gräfenberku máme kolonádu! Již tyto obecné partie knihy doprovází značné množství příloh: litografií, stavebních plánů, dobových i soudobých fotografií. A v tomto pojetí se nese stěžejní část knihy, katalog 22 lázeňských míst počínající lázněmi Bechyně a konče Velkými Losinami.

Heslo Jeseník - Gräfenberk (s. 114-149) zahrnuje nástin historického a stavebního vývoje doprovázený poznámkovým aparátem s odkazy na příslušnou literaturu. Poté následuje šest kapitol věnovaných jednotlivým stavbám: dům Vincenze Priessnitze, Hrad, hudební pavilon, vila Adelheid, sanatorium Ferdinanda Ziffera (Albatros), Priessnitzovo sanatorium. Poslední kapitola je věnována souboru pomníků postavených ke cti slavného vodoléčitele, včetně jeho mauzolea. Prof. Zatloukal sem zařadil i hodnotný „přírůstek" jesenických lázní, mramorovou lavici Návrat Germánů z lovu.

Lenderová, Milena - Tinková, Daniela - Hanulík, Vladan: Tělo mezi medicínou a disciplínou. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2014. 642 s.

Kniha s podtitulem Proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století završuje dlouhodobý výzkum chápání lidského těla jak laiky, tak lékaři. Jednotlivé kapitoly se věnují tělu mužů, ale zejména žen - jako předmětů a subjektů reprodukce. V kapitole o dítěti je pozornost věnována i pohlavní výchově. Zajímavé jsou dějiny očkování, či nakládání s mrtvými včetně dějin kremace. Jestliže je značná pozornost věnována stavu tehdejší medicíny a hygieny, nesmí chybět kapitola o nekonvenčních léčebných praktikách z pera V. Hanulíka, v níž pojednal o vzniku a recepci vodoléčby počínaje Priessnitzem, přes Weisse, Schrotha po Kneippa. Na rozdíl od dobové apologetické literatury se autor důsledně opírá o archivní prameny a kriticky posuzuje vytváření hydropatického diskurzu.

Šíl, Jiří a kol.: Země a její muzeum. Slezské zemské muzeum a muzejní tradice českého Slezska. Slezské zemské muzeum, Opava 2014. 488 s.

Čtvrtý svazek katalogu stejnojmenné výstavy, který vyšel v edici Slezsko: Lidé a země, je věnován dvěma stoletím muzejní práce v rakouském, resp. českém Slezsku počínaje opavským gymnazijním muzeem. Pozornost je věnována i regionálním muzeím včetně Jeseníku. Katalog je uspořádán chronologicky. Pokud budeme přihlížet k jesenickému původu exponátů, můžeme jako první uvést herbářový list botanika Franze Mückusche von Buchberg, rodáka z Dolní Červené Vody. Dva exponáty se týkají Vincenze Priessnitze: Goebelova litografie pacientů u Francouzského pramene a bronzový model Priessnitzova pomníku ve Vídni. Ale samostatná kapitola věnovaná muzejnictví na Jesenicku začíná až na str. 171 provoláním muzejního výboru občanům Jeseníku z roku 1901 a poté představuje kříž na památku násilné smrti jesenického kata v roce 1646 spolu s jeho zápisem v přírůstkové knize muzea. Další tři exponáty se opět týkají Priessnitze: jeho busta, další Goebelova litografie pacientů, tentokrát Mariina pramene, a fotoalbum Priessnitzovy vnučky Zdenky Ripperové; vše exponáty Vlastivědného muzea Jesenicka. V období 1918–1945 najdeme následující artefakty z Jesenicka: Ferenzův portrét sochaře Josefa Obetha z roku 1940, dvě lidové figurky pocházející z Javorníku, čepec k lidovému kroji z oblasti Javornicka, zlatou medaili výstavy ve Vidnavě 1926 a Stadlerovu bustu J. W. Goetha. V poválečném období je Jesenicko zastoupeno pouze v geologické kolekci SZM ukázkami minerálů a na str. 418 fotografiemi novodobého muzejnictví a jediným exponátem, replikou tzv. čarodějnické stolice.

Matejko-Peterka, Ilona a kol.: Země a její pán. Struktury vlády a její projevy na území Rakouského Slezska do konce první světové války. Slezské zemské muzeum, Opava 2014. 536 s.

Pátý svazek katalogu stejnojmenné výstavy, který vyšel v edici Slezsko: Lidé a země, je po úvodní části věnované teritoriálnímu rozdělení Slezska členěn do několika oddílů podle „pána" země. V každém z nich je proporcionálně zastoupeno i Jesenicko, v úvodu pojednané jako součást Niského knížectví a představené na Scultetově mapě z roku 1645. Nejvyšším zeměpánem byl panovník, autoři zde vybrali jako ukázku jeho pravomocí nobilitační listinu Karla Weisse z fondů jesenického archivu. „Erár" čili státní správu zastupuje nákres hlavice sloupu J. Pohlnera, žáka Slezské odborné školy pro zpracování mramoru v Supíkovicích.

Zajímavý materiál obsahuje další oddíl věnovaný knížecím dynastiím, Kinzerův akvarel zříceniny hradu Edelštejna z r. 1916 představuje toto velmi důležité zeměpanské sídlo. Specifikum Jesenicka se projevilo v oddíle věnovaném církevnímu zeměpánu, tedy vratislavským biskupům. Naše i polská muzea představila zajímavé exponáty: dedikační desku biskupa Ondřeje Jerina na kostele v Heřmanovicích, čtyři desky vratislavských biskupů umístěné ve Vlastivědném muzeu Jesenicka, kamenný erb biskupa Schaffgotsche z Nisy, olejomalbu téhož, portrét biskupa Karla Ferdinanda Vasy a jeho osmihrannou tolarovou klipu z roku 1632, litinové výrobky biskupské huti v Železné, portrét biskupského správce Johanna Langenickela z Jeseníku, diplom čestného občanství města Žulová vratislavskému biskupu Koppovi z r. 1907, či rovněž nepublikovanou anonymní grafiku zámku Jánský Vrch z konce 19. stol. Do oddílu Vrchnost a poddaný byla zařazena pamětní deska hudebního skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu na Vodní tvrzi. Město Jeseník je představeno na litografii F. Herra s pohledem na radnici a jihozápadní stranu náměstí z roku 1840. Oddíl věnovaný vrchnos-

tem a poddaným obsahuje tři jesenické položky: pergamenovou listinu obnovení privilegia na fojtství v Uhelné z roku 1464, vidnavské rytířské fojtství je zastoupeno typářem vrchnostenského úřadu Hentschelů z Gilgenheimu a plánkem fojtství z roku 1758. Kniha, doprovázená bohatým soupisem literatury, jmenným a místním rejstříkem je dalším významným počinem při rehabilitaci Slezska v očích nejen odborné veřejnosti.

Mlčák, Leoš: Zvony na Moravě a ve Slezsku. KALIGRAM, Olomouc 2014. 296 s.

Autorovo dlouholeté kampanologické studium završuje po řadě drobnějších tisků úctyhodná monografie zabývající se všemi aspekty zvonařství počínaje výrobou zvonů, jejich laděním, analýzou zvonoviny, svěcením, jmény a funkcí zvonů. Samostatná kapitola je věnována plastické výzdobě, tj. nápisům, datacím, značkám zvonařů a figurální a heraldické výzdobě. Základem knihy je přehled zvonařských dílen na Moravě a ve Slezsku pojednaný křížově jako soupis lokalit (doplněný o importy zvonů a díla cizinců, či anonymni zvony, díla po roce 1918 do současnosti, popř. ocelové zvony) a slovník zvonařů s výčtem jejich děl. Každá kapitola je doprovázena tabulkami a bohatou fotografickou přílohou. V závěru autor shrnul nejstarší zvony, jednak nedochované do roku 1500 (v Bernarticích byl zvon z roku1430), jednak dochované do roku 1650, kam patří z Jesenicka Vlčice (1495), Vidnava (1415) a zámek Jánský Vrch v Javorníku (1524 a cimbál 1616). Největší zvon Jesenicka se nachází v Dolním Domašově, má průměr 124 cm. V pojednání o válečných rekvizicích autor připomíná, že zvony z českého Slezska potkaly ty nejhorší a nenahraditelné zásahy.

Jesenicko na stránkách periodik

Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy

První číslo 40. ročníku je věnováno dvěma stoletím opavského, resp. českého muzejnictví. To doplňuje článek M. Neubauerové o novém obecním Muzeu izolace, internace a integrace v Bílé Vodě. 60 let existence okresního archivu v Jeseníku (1953–2013) bylo připomenuto jako oslava Mezinárodního dne archivů; článek vystihuje všechny klopoty, jimiž musel archiv projít.

Reflex

Společenský týdeník Reflex přinesl ve svém 22. čísle z 29. 5. 2014 rozhovor s Jaromírem Švejdíkem, skladatelem, zpěvákem a výtvarníkem, jehož lze již považovat za ambasadora Jesenicka v Praze. Určitě zaujme jeho názor na přejmenování Frývaldova na Jeseník.

KROK

Kulturní Revue Olomouckého Kraje č. 2/2014 si zvolila za téma tradice regionu v lidové kultuře, přičemž nebyly opomenuty ani lidové zvyky severozápadního Slezska. Přičinila se o to B. Tinzová, která popsala zvyky tohoto regionu v průběhu církevního roku, v období května až listopadu. Údobí od prosince po březen pak vyšlo v čísle závěrečném (4/2014). M. Neubauerová představila jesenický lidový kroj a I. Hlavatý přinesl reportáž o řeckém souboru Evros z Javorníku. Třetí číslo bylo věnováno osobnostem sportu. P. Macháček popsal

zrod českých fotbalových klubů na Jesenicku v letech 1945-1948 se stručným přehledem starší historie. Hlavní pozornost věnoval klubu SK Slavia Frývaldov, na jejichž slávistických dresech se místo hvězdy skvěla psí hlava, znamení vojenského hraničářského praporu.

Dějiny a současnost

V časopise Dějiny a současnost z produkce Nakladatelství Lidových novin č. 10/2014 píše opavský historik Martin Pelc o meteorologických sloupech, symbolu pokroku i módním doplňku měst, lázeňských míst a turistických středisek střední Evropy na sklonku 19. století. Rozlišil dva typy: sériový výrobek a artefakt. Největším dodavatelem klasického meteorologického sloupu byla vídeňská firma Heinricha Kappellera. Její sériový výrobek můžeme dodnes najít v lázních Jeseníku. Početnou skupinu též tvoří originální artefakty zhotovené regionálními tvůrci, jakým je např. meteorologický sloup pro Nový Jičín z 2. pol. 20. stole od jesenického sochaře Engelberta Kapse.

Heimatbrief für Weidenau-Großkrosse 68/2014

Ročenka vidnavských krajanů je věnována 60. výročí patronátu německého města Neuburg a.d. Donau nad vysídlenci z Vidnavy a Velké Kraše. Najdeme zde řadu dokumentů, vzpomínek, fotografií, projevů atd. V rubrice věnované historii pokračuje 2. částí výklad přírodního léčitele Franze Schnabela z Vidnavy o potních kúrách a koupelích. Z personálií je připomenut prof. Adolf Lorenz, zajímavější je však fotografie krámu řezníka Franze Menzela. Samostatně je pojednáno 100. výročí 1. světové války včetně seznamu obětí z Vidnavy a okolí, Velké Kraše a Kobylé. Ročenka zde přetiskla studii mjr. Franze Thena o dějinách Malé Kraše a Nové Malé Kraše z roku 1932 doprovázenou vzácnou okénkovou pohlednicí této lokality. Mezi jubilanty najdeme Mons. Antona Otteho, který oslavil 75. narozeniny a skončil ve funkci probošta Vyšehradské kapituly.

Zaznamenáno na okraj

V pokonferenčním sborníku Průmysl – Město – Archiv z 15. konference archivářů ČR konané 3. – 5. května 2013 v Ostravě-Vítkovicích najdeme příspěvek B. Tinzové o Informační kanceláři Wilhelma Schimmelfenga 1901–1944 jako doplňujícím zdroji informací k průmyslové a živnostenské infrastruktuře v Sudetech pro období 1938–1944. • Regionální týdeník polského okresního města Nisy Nowiny Nyskie č. 46 z 11. 11. 2014 přinesly na s. 41 článek P. Szymkowicze Przed 11 – listopada o polských pomnících v lázních Gräfenberk. •

Pokud není uvedeno jinak, je autorem K. Growka

Zusammenfassung

In der 16. Nummer des Sammelbandes wird die Beschreibung des Inventars der Kirchen in der Region Javorník fortgesetzt. Diesmal ist sie der Kirche des Heiligen Apostel Philip in Vapenná gewidmet. Entsprechend dem gegenwärtigen Interesse an Denkmälern der Technik stellt der nächste Artikel einen Dieselschnellzug auf dem Streckenabschnitt Olomouc - Jeseník - Mikulovice - Zlaté Hory vor, der hier in den Jahren 1929-1938 fuhr. Einen Ort, der lange Jahre militärisches Geheimnis war, beschreibt ein Artikel über den Militärstandort Mikulovice in Schlesien in den Jahren 1950-2005. Die Rubrik Kleinigkeiten beschreibt die Geschichte der Puppentheater in Jeseník nach 1950, zeigt den ursprünglichen Schillerpark in Zlaté Hory und stellt ein vom Maler A. Bauch in Vidnava gemaltes Bildnis des Kaisers Franz Josef I. vor. Die Naturkundethematik ist durch eine Kartierung von Nistplätzen des weißen und des schwarzen Storches (*ciconia ciconia, nigra*) vertreten. Erinnert wird auch an den 45. Jahrestag der Einrichtung des Naturschutzgebietes Jeseník. Auch fehlen die traditionellen Rubriken nicht, die die heimatkundlichen Ereignisse und eine Übersicht der Literatur über die Region Jeseník für das Jahr 2014 zusammenfassen.

Streszczenie

W nr 16 czasopisma znajduje się dalszy ciąg opisu inwentarzy kościołów na Javornicku z 1804 r. tym razem poświęcony parafii św. Filipa Apostoła w Vápennej. Z uwagi na obecne zainteresowanie zabytkami techniki kolejny artykuł prezentuje pierwszy spalinowy pociąg pospieszny na linii Ołomuniec - Jeseník - Mikulovice - Zlaté Hory, który kursował w latach 1929-1938. Miejsce, które przez długie lata było tajemnicą wojskową opisuje artykuł Vojenská posádka Mikulovice ve Slezsku v letech 1950-2005. Rubryka Drobnosti przynosi historię teatrów lalkowych w Jeseníku po 1945 r., odkrywa pierwotny park Schillera w Zlatých Horách i przedstawia obraz cesarza Franciszka Józefa I namalowany przez malarza A. Baucha z Vidnavy. Tematykę przyrodniczą prezentuje spis gniazd bociana białego i bociana czarnego (ciconia ciconia, nigra). Przypomniano także 45. rocznicę założenia Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Nie brakuje również tradycyjnych rubryk na temat wydarzeń krajoznawczych i przeglądu literatury o Jesenicku z 2014 roku.

Autoři tohoto čísla

† **PhDr. Antonín Roubic**, archivář. O něm viz *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 544.

PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archiv v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

Radim Šnábl, Praha, badatel v oboru železniční dopravy, publikoval v časopisech Železničář a Svět železnice.

Ing. Josef Šedý, Příbram, vojenský technik v. v.

doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

Mgr. Květoslav Growka, archivář SOkA Jeseník.

Mgr. Michaela Kollerová, Mgr. Hana Hošková, Mgr. Vítězslav Betlach, Bc. Kamil Tomášek, odborní pracovníci VMJ Jeseník.

Milan Rychlý, správce depozitáře VMJ v Javorníku.

VLASTIVĚDNÉ PUBLIKACE O JESENICKU

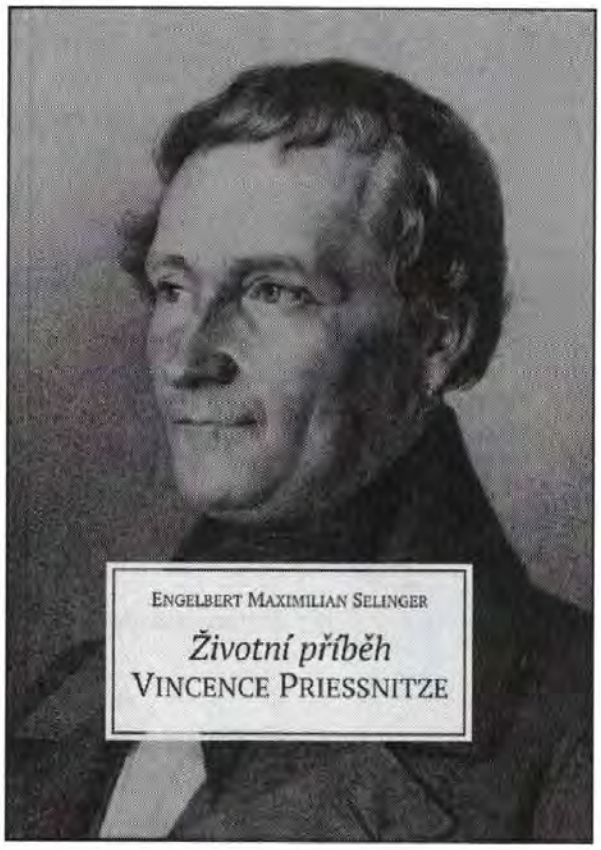

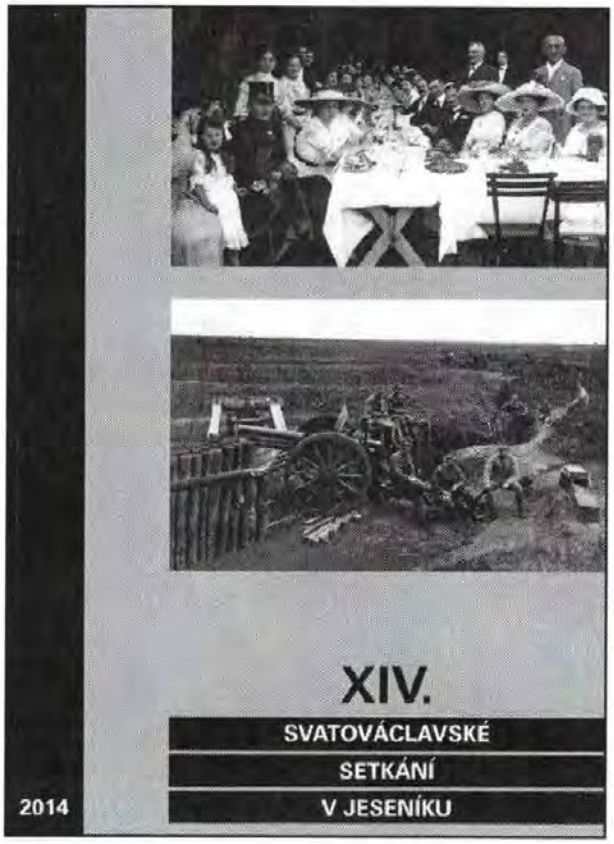

JESENICKO
VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 16.
Jeseník 2015

Redakční rada:

Mgr. Květoslav Growka *(výkonný redaktor)*, PhDr. Karel Müller, Mgr. Veronika Rybová, doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Mgr. Bohumila Tinzová, RNDr. Josef Večeřa

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka
(Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník, tel. 584 401 070, muzeum.jesenik.net, e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz)
Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník
(Tovární 18, 790 01 Jeseník, tel. 584 411 710, www.archives.cz/jesenik, e-mail: podatelna@je.archives.cz)

Grafická úprava:

Valle Verde s.r.o. – Tomáš Vlazlo, Jeseník *(info@lentil.cz)*

Tisk:

Tiskárna K-tisk, Bruntál

Náklad:

300 ks

ISBN 974-80-87632-26-0 (Zemský archiv v Opavě)
ISBN 978-80-87496-09-1 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)
ISSN 1213-0192

vlasti vědné muzeum Jesenicka

Místa expozic Vlastivědného muzea Jesenicka:

Vodní tvrz Jeseník (muzeum)
tel.: 584 401 070
e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz

Jeseník - lázně č.p. 175 (rodný dům Vincenze Priessnitze)
tel.: 584 411 633

Tato publikace byla vydána s finanční podporou firem:

CAMPA-NET a.s.

FENIX

LESY ČR